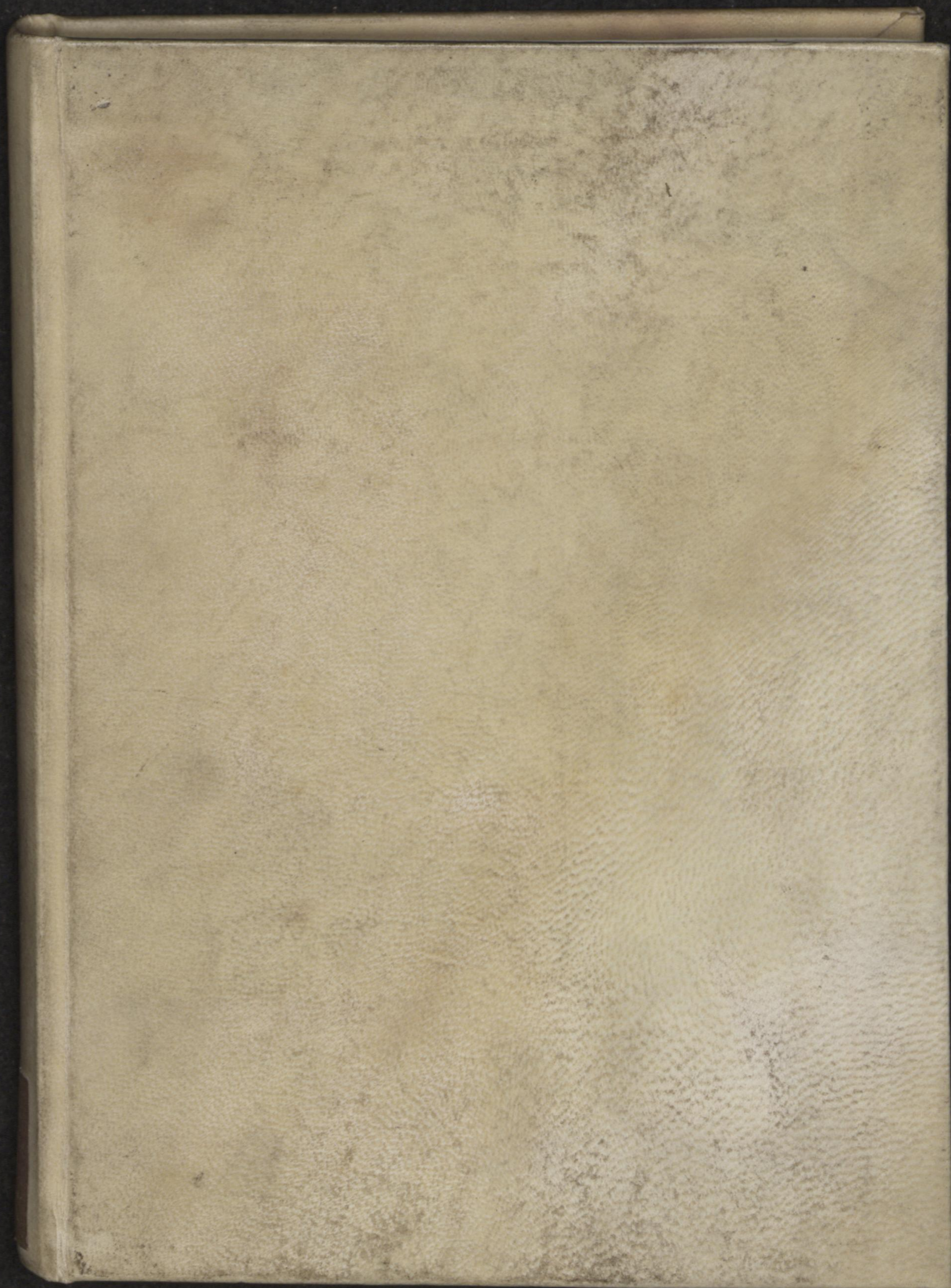
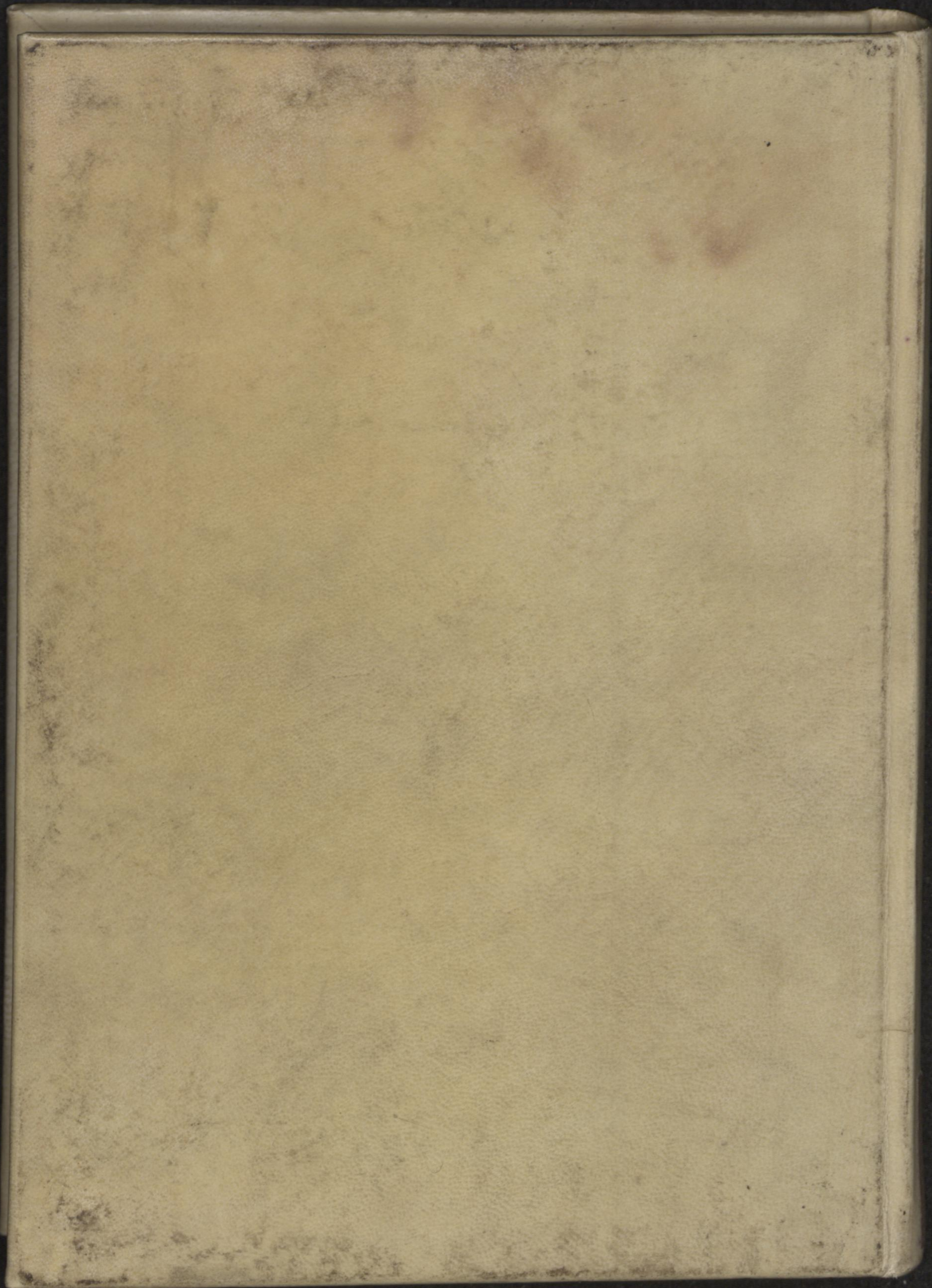
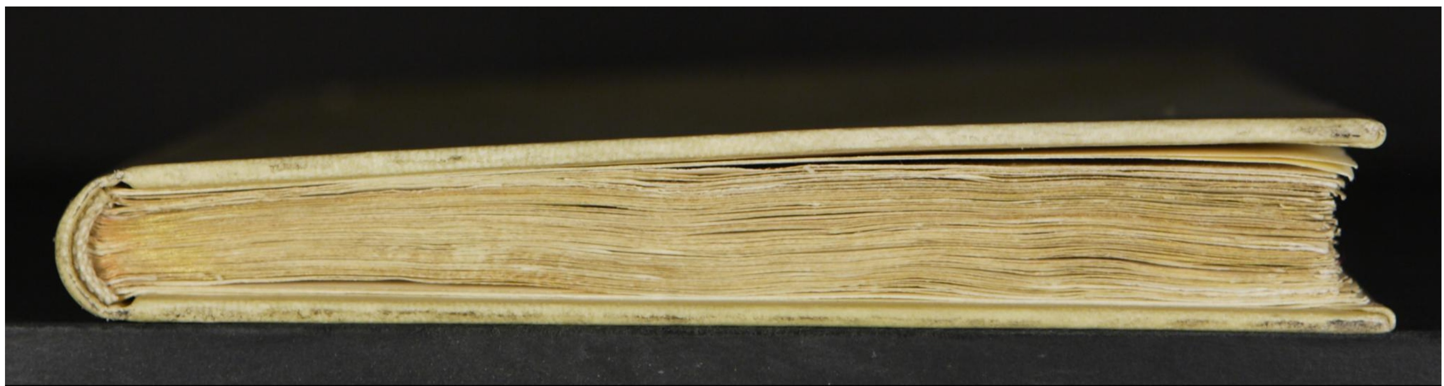

1
6
54

QVOD METAPHYSICA SINT EADEM, QVAE PHYSICA,

NOVA THEODORI ANGELVTII SENTENTIA.

Qua multa obiter obſcuriora Ariſtotelis, & magis recondita dogmata, mira ſubtilitate, & facilitate explicantur.

Cum Indice rerum, & verborum copioſo.

CVM PRIVILEGIO.

VENETIIS,

Apud Franciſcum Zilettum. 1584.

FORTISSIMO, ET CVMPRIMIS ILLVSTRI VIRO FRANCISCO BETHIGNOLAE BRIXIO

Theodorus Angelutius. S. D.

VANTI facienda sit Aristotelis doctrina (vir optime, & præstantißime) qua artibus, & scientijs prope omnibus vera & germana facies, aut primum tributa, aut restituta fuit; omnes omnium temporum & gentium homines perfectè norunt. Nam vt de Philippo Macedonum Rege ta-

ceam, qui non tàm gaudere ſe dicebat, quòd Alexandrum genuiſset; quàm quòd illum eo tempore naſci contigiſſet, quo Ariſtotele magiſtro vti poſset. Quem Philoſophum tot annorum ſpacio decurſa ſæcula (quibus conſtat innumeros extitiſse perſpicaciſsimo ingenio præditos) aut doctiorem Ariſtotele, aut acutiorem, aut in rebus vel inueniendis, vel iudicandis acriorem habuere? Quæ doctrina ſubtilius examinata, & multorum incredibili acumine oppugnata, minus conuelli, & deijci de dignitate potuit? Vnum Ariſtotelem tota ſemper præ reliquis admirata eſt antiquitas, eiuſquè ſcientiam ſolidæ ſapientiæ ſtudioſi quò altius ſunt philoſophati, eò ardentioribus ſtudijs & firmioribus coluerunt: vt nulla nunc regio ſit tam barbara, & à veritatis contemplatione adeò aliena, in qua plurimi, & fortaſſe omnes alicuius eruditionis viri ab Ariſtotele non pertinaciſsime ſteterint; ac tanquam pro aris, & focis pro Ariſtotele maxime contentioſa diſputatione decertarint. Hinc Græcos,

Hebræos,

3

Hebræos, Latinos, Arabes, & omnium linguarum Philosophos videas, vt aliquod scientiæ nomen apud suos consequerentur, Peripateticos esse, & dici uoluisse. Quorum ego procul vestigia sequutus, (etsi cum ijs neque ingenij acie, neque iudicij firmitate ullo modo sim comparandus) ita à puero Aristotelis doctrinam sum auidè amplexatus, vt magnæ mihi semper fœlicitatis loco duxerim, omnes quos legissem libros ad vnius Aristotelis commodiorem, & dilucidiorem intelligentiam referre. Atque vtinam votis meis res ipsa respondisset: quamquam puto vix fieri potuisse, vt menti ad hanc vnam rem intentæ, non aliqua saltem post multos, & quidem non leues susceptos labores veritatis scintillula refulserit. Qua cogitationis spe sublatus, audeo tandem (tametsi vt nouus miles non parum amplissimi orbis terrarum amphitheatri iudicium subuerear) commentationes meas Peripateticas à Metaphysicis auspicatus in apertam examinis lucem proferre. Has verò mearum vigiliarum primitias

tu

tu mihi è plurimis vnus occurristi, cui potissimum dicarem; cum ob excelsæ virtutis tuæ merita, & in studiosos omnes singularem beneuolentiam; tum ob clarissimi generis splendorem, & rerum plurimarum excellentem cognitionem, eloquentiæ præsertim, qua ita præstas, vt non mouere, sed regere pro arbitrio, & rapere audientium animos videare. Mitto heroe plane dignam indolem, fortitudinemque & rerum humanarum peritiam; quibus præclaris virtutibus Europæ non paucis principibus viris intimè conciliatus, eò nominis tui gloriam & famam sustulisti, vt nulla deinceps temporis inuidia, & iactura obliuionis sit intermoritura. Tibi igitur iam parta immortalitate ad eandem mihi quoque fieri aditum volo: quo enim duce animosior futurus sim in perplexa admodum, & fallaci ad æternitatem uia, quàm te, cui, quoniam diu est me omnes res meas enixè, atque ex animo deuouisse; magnopere etiam sperem hoc (quodcumque est) muneris non insuaue prorsus, & iniucundum

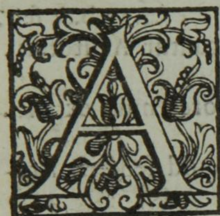
fore:

fore. Ego certè pro ea, quæ mihi constans est de te, & virtute tua opinio, si mearum hæc præludia lucubrationum tibi uoluptati cognouero fuisse, pro comperto habuero non inanem me Philosophiæ, & bonis literis operam dedisse. Vale Taurisij v. Kal. Nouembris. 1583.

4

INDEX EORVM, QVAE HOC OPERE CONTINENTVR.

A

Bſtractio duplex.fol.22.b
Abſtractũ quid ſignificet Ariſtoteli. 86.b
Actus ſubſtantiarũ quibus terminentur. 17.b
Actus quomodo ſe paret, ac diſtinguat. 18.a
Actus cum potentia comparatus. 22.b.& ſeq.
Actus & potentiæ nomina quibus rebus maxime conueniant. 83.a
Accidentis & ſubſtantiæ analogia. 21.b
Alberti ſententia de Metaphyſicis. 6.b
Alexander ad Ariſtotelem de editione Metaphyſicorum. 2.a
Alexander Aegeus. 3.a
Alexander Afrodiſ. de libris Metaphyſicorum. 3.& 7
Alexandri commentaria in libros Metaphyſ. 3.& ſeq.
Alpharabij ſententia de Metaphyſ. 6.a
Analogum quid. 21.a
Analoga quæ ſint. 19.b
Anima quomodo ſit numerus mouens ſecundum Platonem. 24.a
Animalium motus reducitur in primum mouens ſempiternum. 64.a
Apollinaris error de diſtinctione ſcientiarum. 58.b
Artis habitus nõ differt ab habitu ſcientiæ. 68.a
Ariſtotelis in Metaphyſicis uerum inſtitutum. 43.b
Andronicus Rhodius. 1.b
Ariſtotelis conſuetudo in appellatione ſuorum librorum. 5
Ariſtotelis librorũ duplex genus. 12.b
Auerrois ſentẽtia de Metaphyſicis 6.b
Auempacis ſententia de Metaphyſicis. 6.a
Auicennæ ſententia de Metaphyſicis.
Auerroes citat commentaria Alexandri in lib. Metaphyſ. 3.b
Actus & potẽtia quomodo in plus ſint, quàm quæ ſecundum motũ dicuntur. 82.a
Abſtractio mentis aduentitia eſt rebus, quæ ſciuntur. 59.b

B

Beſſarionis error de duobus poſtremis libris Met. 5.b

b Bonum

Bonum conuertitur cum actu, & malum cum potentia. 27.a

C

Causæ rerum manifestæ quæ sint. fol.65.a
Causa per accidēs semper refertur ad causam per se. 36.a
Calculatoris difficultates de reactione. 38.a
Cognitio hominis perfecta quæ sit secundum Platonem. 47.a
Cœlos ab intelligentijs moueri non est admodum probabile. 64.b
Contraria verè nulla sunt. 38.a
Corruptibile & incorruptibile genere differre, quo modo sit uerū. 31.b
Cœli num sint in prædicamento. 33.a
Cœli num naturam habeant ab elementis diuersam. 33.a
Communissimę propositiones certissimæ sunt. 20.a

D

Dei cur varia nomina excogitata. 14.b
Dei attributa non sunt vniuoce eadem attributis aliarum rerū. 14.a
Dei in notitiam melius nos ducūt negationes, quàm affirmationes. 14.& seq.
Dei natura nullum accidens habet b.18.
Dei nullum nomen essentiale. 19.a
Deus non continetur cathegoria. 18.b
Dei necessitas unde. 20.a
Deum esse non est per se notum. 20.b
Deum primam Philosophiam solū maxime habere, quomodo sit verum. 57.a.79.b.& seq.
Diuina quæ dicantur Aristoteli. 55.b
Dæmonia corporea num extent. 36.a
De Dæmonijs quid senserit Aristoteles. 33.b
Diuisibile quomodo distinguatur ab indiuisibili. 15.b
Deus num causa efficiens uniuersi. 16.a
Distinctio rei, & rationis quid sint. 22.b

E

Eadem quæ sint. 19.b
Entis duplex consideratio secundum D. Thomam. 6.b
Ens non dicitur uniuoce de Deo, & reliquis rebus. 14.a
Ens nō est idem analogice in Deo, & rebus alijs. 20.b
Ens Physicum re, & ratione abstractum est à materia. 22.a
Ens Physicum est immobile. 23.b
Esse formale quid sit. 24.a
Ens Physicum non intenditur, & remittitur. 24.a
Ens Physicum non potest intelligi

sine Dei cognitione. fol.25.a
Ens Physicum omogeneum est. 26.a
Ens quomodo analogum. 28.b
Entis nomine substantia maxime significatur. 29.a
Ens quid significaret antiquis Philosophis. 29.b
Ens quid significet Platoni. 30.b
Ens quid significet Auerroi. 30.b
Entis quot species sunt, & species specierum speculari unius sciẽtiæ genere esse quomodo intelligatur. 50.b
Enti ab Aristotele tributæ proprietates non quadrant, nisi in res Physicas. 51.a
Ens & unum conuertuntur. 51.b
Entis principia entia dicuntur denominata ab ente cuius sunt principia. 79.a
Entis nulla sunt modi, neque differentiæ. 80.b
Ens quomodo sit in materia. 83.b
Elementorum duplex extensio in mixtis. 37.b
Experientia brutis quoq; animantibus communis. 78.a

F

FOrmę effectus. 12.b
Formæ naturali num accidens sit caducam esse. 23.a
Formæ quid conferat generatio. 26.a
Forma quid sit. 30.a
Finitum quomodo distinguatur ab infinito. 15.b
Finitum & infinitum nõ sunt proprietates quanti. 16.a
Finitæ substantiæ quæ sint. 17.a
Francisci Patritij sententia de Metaphys. 1.a.& seq.
Francisci Patritij error de libris Metaphys. 2.a.& seq.
Francisci Patritij iudicium de libro, qui est de Mundo. 3.a
Francisci Patritij temeritas de iudicandis libris Aristot. 3.b
Francisci Piccolominei sententia de subiecto Metaphys. 69.b. & seq.
Frãcisci Piccolominei errores de subiecto Metaphys. & confutatio. 72.b.& seq.

G

GEnere differre quorum non est communis materia quomodo intelligatur. 32.b

H

HAbitus mentis quomodo differant. 66.b.& 68.a
Habitus duo non componunt tertium habitum. 73.a
Habitus mentis non distinguuntur ex fine. 81.a
Homerus
Homines de Deo certam sciẽtiã habere non possunt. 55.b
Homines fœlicissimi qui sint. 57.b

I

Idea quid veteribus Platonicis. 44.a
Idea Platoni quid secundum Aristotelem. 45.& seq.
Idea & exempar diuinæ mentis nō sunt idem. 47.b
Ideas aliquarum rerum cur negaret Plato. 48.a
Ignis infinitus differret ab igne finito. 15.b
Infinitum non est vox priuatiua sed negatiua. 16.a
Infinita substantia quid sit. 17.a
Intelligentiæ habitus de principijs est, quatenus sunt principia. 76.b
Intelligentiæ humanæ gradus in intelligendo. 21.b
Infinitum potestate quid sit. 16.b
Ipsum quid Aristoteli quid significet. 52.b
Iulius Sirenus. 6.a
Indiuiduorum propagatio vnde sit. 41.a

L

Liberum arbitrium quid sit secundum Aristotelem. 35.b
Liberum arbitrium quid sit secundum veritatem. 35.b
Loci Arist. quòd Metaphysica diuersa sint à Physicis. 6.b

M

Marsilius Ficinus quid sentiat de diuinis nominibus. 14.b
Marij Nizolij de libris Metaphysicorum error. 5.b
Materia proxima elementorū non eadem est omnium. 38.b
Mens non differt ab habitu scientiæ. 66.b
Mentes separatæ spectant ad Metaphysicum, quatenus principia sunt rerum naturalium. 75.b
Mens quid sit secundum Platonē. 85.a
Mens quid significet Aristoteli. 84.b
Metaphysicorum libri varie ab Aristotele appellari. 4.b
Vox μετὰ φυσικά quid significet. 12.b
Metaphysica non distinguuntur à Physicis. 13.a
Metaphysicus quomodo sit superior naturali Philosopho. 62.& seq.
Metaphysica & Physica eundem habitum quomodo faciant. 81.a
Metaphysicus num consideret causas naturales, quæ motum includunt. 83.a
Metaphysicorum librorum ordo exponitur. 87.a
Mobilia & immobilia quæ sint Aristoteli. 24.b
Motus quid Aristoteli. 24.a
Motus quid Platoni. 24.a
Metaphysicorum secundus liber non est prooemium librorum Physicorum. 50.b

Nicolai

Nicolai Damasceni sententia de libris Metaphysicorum. 1.a
Nicolai Damasceni excusatio. 5.b
Nihil fit ex nihilo quomodo sit verum. 25.& seq.
Natura nũ sit species entis, & quomodo. 62.b

O

Obiectum differt à subiecto. 61.b
Ordo vniuersitatis diuersis partibus constans. 48.a
Opifex Mundi quis secundum Platonem. 45.a

P

Plutarchi Chæronei sententia de Metaphysicis. 1.a
Plutarchi Chæronei excusatio. 5.b
Potentia terminat actum. 17.b
Proprietates ab essentia rei quomodo distinguantur. 23.b
Prima Philosophia quomodo sit Theologia. 28.a
Philosophia naturalis principia docet omnium sciẽtiarum. 55.a
Physica genere ne an specie una sit. 58.& seq.
Philosophia naturalis una est specie scientia. 61.b
Philosophiæ speculatiuæ distributio. 64.b.& 66
Philosophi de mente disputantis non item est munus de rebus omnibus differere. 86.b

Q

Quantitatis proprium est mensuram esse. 53.b
Quantitas quomodo abstrahatur à materia. 22.b

R

Ratio quid significet secũdum Platonem. 84.b

S

Sirianus citat Commentaria Alexandri in lib. Metaphys. 3.b
Sosigenes Peripateticus. 4. & seq.
Scientia bifariam diuina dicitur. 7.b
Scotus Auerrois sententiam de Metaphysicis interpretatur. 6.b
Sapientia quid sit. 13.a
Sapientia non distinguitur à scientia. 13.b
Scientiarum duplex ratio materialis & formalis. 21.a
Similia quæ sint. 19.b
Sciẽtia de Deo priuatim nulla esse potest. 55.b
Scientiarum distinctio vnde sumatur. 59.a.& seq.
Scientia unius generis quæ sit. 60.a
Scientiæ non omnes repertæ. 61.a
Scientia quid sit. 62.a
Scientia num probet sua principia. 68.b.& 69.a
Scientia speculatiua num aliqua inueniatur. 81.b

scientia

Scientia præstantiorem naturam habet habitu intelligentiæ. 14.a
Sensus & mentis discrimen. 86.a
Scientia non differt ab habitu sapientiæ. 67.a
Substantia quid Aristoteli. 29.a
Substantia materialis exponitur in Metaphysicis. 28.b
Substantiæ prædicamento non cõtinentur intelligentiæ. 31. & seq.
Substantia naturalis re & ratione separatur à materia. 39.a
substantiæ naturales per se sunt æternæ. 39.b
Substantiarum Physicarum & Metaphysicarum discrimen. 40.a
Substantijs primis sublatis secundas quoq; substantias tolli quomodo sit uerum. 40.b
Substantiæ Physicæ opponuntur sensibilibus substantijs. 41.b
Substantiæ Physicæ sunt immobiles. 42.a
Substantiæ Physicæ principia sunt rerum naturalium. 42.b
Substãtiarum separatarum nomine ideas sæpe Arist. intellexit. 43.a
Substantiæ diuisio in suas species. 54.a
Substantiæ naturales diuinæ sunt Aristoteli. 55.b
Similia similibus cognoscuntur secundum Platonem. 46.a
Suppositio nominis triplex. 40.a
Substantiæ secundæ bases primarũ substantiarum. 63.b

T

Thomę sententia de metaphys. 6.b
Thomæ error in scientijs distinguendis. 59.a
Themistij error in scientijs distinguendis. 58.b
Thales Milesius mere Physicus, & tamen sapiens. 13.b
Tot primæ Philosophiæ partes esse, quot sunt substantiæ. 8.b
Terra & aqua num sola in mixtis prædominentur. 36.b

V

Vates & sybillæ quomodo fiant. 38.b.& seq.
Veritate nihil Philosopho magis venerandum. 72.a
Vnum & quot modis dicatur. 51.b

FINIS.

8

Errata ſic corrigito.

Fol.primo,b.verſu 6.iniuriam,lege incuriam.eodem fol.6.u 19.ὁ μετα lege ἡ μετά. fol.4.b.verſu.12.inaniorem dicere, lege inaniorem rem dicere fol. 5.a.verſu 3.proplectam,lege profectam. fol.5 b.u.12. Damaſcenus, Andronicus Rhodius,& Plutarchus,lege Damaſcenus & Plutarchus.fol.5 .b.verſu 30. Biſſario,lege Beſſario.fol.6.a.verſu 8. referant, lege referam. eodem fol.u.11. rifutatæ lege refutatæ.fol.6.b.u. 11.ſumnii l.ſumi.fol.7.a.u.30 indifferentiem, l.indifferentiam.fol.7.a.u.5.per anum & multa, l.per unum, & multa. fol.8.b. u.29.natura (namq; unum quoddam entis genus eſt, l.(natura namque unum quoddam entis genus eſt) fol.10.b.u.1.repetet.l.repetit.eodem fol.u.14. pro plecto,l.profecto.eod.fol.u.21. annuens l.innuens. fol.12.a.u.26. primogenio, l.primigenio.fol.12.b.u.15. συσικά l.φυσικά.fol.13.b.u.5. diſtinguerint, lege diſtinguerent.fol.14.a.u.4.quæ futuram prima aſſertio diſputationem. l.quæ futuram diſputationem.fol.26.a.u.26. fallerijs, l.falleris.fol.17.a.u.15. ut cuius,lege ut cuiuis.fol.17..b.u.22. compoſitione, l. compoſitioni. fol.19.b.u.14. uniuocationes,lege uniuocationis.eod.fol.u.15. effecit.lege efficit. fol.20. a.u. 16.non eſt econuerſo,l.non autem econuerſo.fol.20.b.u.20 tractæ leg. tracta. fol 21.u.14.intricem,l.inuicem.fol.22.a.u.19.at compoſiti, l.& compoſiti. fol. 22.b.u.4.ut cuius,l.ut cuiuis fol.23.b.u.13. ſcientiam l. ſcientijs. fol.24.b. pariente,l.patiente.fol.25.b.u.21.ſtatuis,lege ſtatuens.fol.26.b.u.2.extrema,leg. externa.fol.33.a.u.17 exiquæ,l.exiguæ.fol.33.b.u.1.cum negari, l.eum negari.eod.fol.u.2.ſi motis,lege ſi motus eod fol.u.10.circulo,lege circulum.fol.34. a.u.27.haberi poſſe,l.habere poteſt.fol.35.a.u.4.aut fortuna re.lege aut fortuna &c.fol.35.b.u.12.perceperit,l.perciperet fol.36.a.u.12. cauſæ in, l cauſæ ui. fol.38.b.u.13.& ſemilia,l.& ſemina.fol.42.b.u 20.poſſunt. l.ponunt.fol.44.a.u. 6.expectari.l.expectaturi.eod.fol.u.14 coger, l.cogor. fol.45.a.u 30. quàm ab Ariſtotelem; l.quàm Ariſtotelem.fol.52.a.u.2.ſeriam,l.ſeriem. fol.54. a.u.5. & mutationibus,l.& mutationis.eo.fol.u.9.ediſſent,lege ediſſerit. fol.55.a.u.1. atqui hæc,l. atque hæc;fol.56.b.u.24. præſcribi,l.præſciri.fol.60.a.u.5. ut minuerel,l.ut innueret.fol.60.b.u.30.vt fortuitum,l.& fortuitum. fol.61.b.u.25. pro obiecto eccipere, l.pro obiecto accepere.fol.62.a.u.17. afferre dicetur, l. afferre dicitur.fol.62.b.u.3 latrones,l.lationes,fol.64.b.u.13 ſicuti,leg.ſicubi. fol.65.u.15. ſecundum ſubſtantiam l.ſecundam ſubſtantiam. fol.67.a.u.26. in omnibus,l.enim omnibus.fol.69.b.u.17.aliorum ſcientiarum, l aliarum ſcientiarum.fol.74.b.u.36.cuius notioni,l.cuiuis notioni.fol.79.b.u.30. mentes habent,l.montes habent.fol.87.b.præſertim ſit,l.prætermiſit.

NOVA THEODORI ANGELVTII

Sententia de instituto Aristotelis in Libris Metaphysicorum.

E Libris Metaphysicorum Aristotelis non idem planè veteres omnes Peripatetici senserunt: Nicolaus Damascenus ordine eos interturbato, confusoque aut saltem obscuro congestos simul fuisse pronunciauit: vt ex Alexandro refert Auerroes in proœmio decimi libri Metaphysicorum. Plutarchus Chæroneus in Alexandro non absimilem prorsus de ijs sententiam profert, cum tractationem metaphysicam ad doctrinam, inquit, ac disciplinam nihil studiosis conferre, omnique carere vtilitate. Franciscus verò Patritius libro tertio, & octauo, nouam ex proprio ingenio sententiam deprompsit, Aristotelem hos libros cum alijs multis à se non satis reuisos, nec castigatos, Theophrasto emendandos reliquisse: qui suæ potius quàm præceptoris gloriæ studens eos neque reuiderit, neque emiserit:

ſed Neleo moriens reliquerit: vel ſi Ariſtoteles, inquit, eis vltimam manum admouit, eoſdem Apelliconis cum arrogantia, tum inſcitia corruptos fuiſſe; atq; idem putat libris 1.2.10.11.12.& 13. continuato ordine diſpoſitis contineri ſcientiam de intelligentijs à materiali concretione ſemotis, ijſq; per iniuriam interpoſitos fuiſſe reliquos libros, in quibus oratio habeatur, aut de logicis, aut de ijs, quæ ſpectant ad ſcientiam de ente; quas tres facultates toto (vt aiunt) cœlo cenſet inter ſe diſiungi, inuicemque non niſi per ſummam inſcitiam confundi: nihiloſecius, quàm ſi cum Iuris prudentia, ſeu Medicinę, ſeu Geometriæ diſputationes permiſcerentur: Idem libro 8. metaphyſicos, inquit, libros certum eſt ab Ariſtotele eo nomine nuſquam appellatos: videri tamen appellationem antiquiſsimam, quoniam Nicolaus Damaſcenus ipſam videtur agnouiſſe, cum ea Theophraſti libellum, qui circumfertur, appellauit; & poſt eum Plutarchus in Alexandro hos libros nominat his verbis ἀληθῶς γὰρ ὁ μετὰ τὰ φυσικὰ πραγματεία, re uera enim tractatio metaphyſica; uideri itaque poſſe ab Andronico Rhodio, quo pręceptore eſt vſus Nicolaus, hanc appellationem manaſſe, eam certè Ariſtotelis nõ eſſe, quòd primis duobus capitibus proponat ſe de ſapientia tractaturum, initio deinde tertij libri ſcientiam de ente nominat; ſequenti uerò capite ad Philoſophum inquiat pertinere eius tractationem; primo verò capite quinti libri eam appellet primam Philoſophiam, ac mox Theologiam; quæ nominum multitudo in cauſa fortè fuit (inquit Patritius) vt Andronicus (ſi tamen is fuit) quo certo nomine eos appellaret, dubius, aliud finxerit; ac μετὰ τὰ φυσικὰ inſcripſerit, nulla nec ab Ariſtotelis auctoritate, neque à re

ipſa

ipsa sumpta ratione: Aristotelem autem vocare his libris comprehensam facultatem primam philosophiam, quòd de substantijs agat, quæ priores sunt physicis substantijs: cum disertis verbis dicat in primo cap. sexti libri, si vlla est immobilis substantia, ipsam priorem esse & Philosophiam primam; quę (inquit Patritius) duplici ratione, rei scilicet & Aristotelicæ auctoritatis Antephysica longè melius quàm Metaphysica, hoc est post Physica appellari debuisset, si ab Aristotelicis nominibus discedendum fuerat. Hæc ille. Alij, tametsi horum librorũ tractationem totam non improbarunt, eius tamen partem quandam externam, aduentitiam, & à proprio huius scientię subiecto genere magnopere alienam censuerunt; vt Bessario Cardinalis, qui duos postremos libros tertiumdecimum, & quartumdecimum, & alij quidam recentiores, qui secundum librum Physicis addiderunt, à Metaphysicisq; disiunxerunt. Ac quoniam inane est Aristotelis quærere in his libris institutum, si aut sui non sunt; aut si nè ratione inuicem sunt iuncti. Operępretium fore existimo, ante Nicolai Damasceni, Plutarchi, Francisci Patritij, & aliorum, quos nominaui, de horum librorum constitutione sententias examinare, quàm de ipsorum scopo, & fine differere incipiam; Atq; à Francisco Patritio exorsus, audacter pronuncio, libros Metaphysicorum & Aristotelis esse, & sic ab eo appellatos ordinatosq; fuisse: quod primum colligo ex verbis ipsiusmet Aristotelis in epistola ad Alexandrum Magnum à Plutarcho recitata: cum enim per literas de librorum Methaphysicorum editione cum Aristotele Alexander conquestus fuisset, quòd cuperet non armis modo, sed etiam recondita rerum cognitione alijs præstare: respõ-

dit ei item per literas Aristoteles, illos libros partim editos esse, & partim non editos, quòd ijs duntaxat intelligibiles forent, qui ipsum audiuerant. Methaphysicorum igitur inscriptio Aristotelis est non alterius; quòd si librorum ordo minus accuratus Nicolao, Plutarcho, & Francisco videbatur, vel hæc sola Aristotelis diserta oratio de illorum summa obscuritate satis debebat esse ad cohibendam ipsorum in iudicando audaciam; vt suam ipsi potius in intelligendo tarditatem accusarent, quàm exactam Aristotelis in exponendis scientijs methodum reprehenderent; neque vero est, ut aliquis dicere possit, eos Metaphysicorum libros viuo Aristotele editos, ad nos non peruenisse: sed pro illis alios, qui minime sint Aristotelis: id enim & luce clarius apparet esse merum commentum; & præterea falsum esse conuincitur ex eo, quòd nullo alio ad suam sententiam probandam argumento Patritius vtitur, quàm horum librorum maxima obscuritate, quæ tamen ab ipso Aristotele iamdiu prædicata est; Plutarchoq; & Nicolao multis retro actis seculis ansam dederat, non quidem negandi eos libros sic ab Aristotele dispositos appellatosque fuisse, sed improbandi ordinem Aristoteleum, qui si in alium rei, quam ipsi minus probabãt, reijcere culpam potuissent, in illum inquam, qui nouam ijs inscriptionem apposuisset; quem &uero simile erat reliqua, quæ ijsdem libris aut minus recte, aut minus ordinatè collocata videbãt, per imperitiam immutasse; haud ausi fuissent Aristotelem summum philosophũ, & peripateticæ sectæ Principem coarguere, cuius doctrinæ summis ipsi studijs fauebant: neminem verò Simplicij, Themistijq; auctoritas moueat, quòd idem ad Alexandrum Aristotelis responsum refe-

rentes pro metaphysicis auscultationes physicas nominent: quoniam æquius puto iudicare, de vtrisque palam editis Alexandrum conquestum fuisse, quàm aut Plutarchum, aut Themistium & Simplicium mentitos fuisse; agit autem more suo Patritius, pro legeque & ratione proprium arbitrium sectatur, cum Alexandri querelam ad editionem libelli de Mundo refert; eundem igitur sic rursus adoriemur: Nicolaus Damascenus eadem appellatione ille, quæ est horum librorum Theophrasti, quoq; Metaphisica nominauit: non igitur inscriptio Metaphysicorum temerè, & casu inuenta, sed Peripateticis philosophis vulgatissima, & vsitatissima: quòd si Patritius, vt se tueatur, Theophrasti libros dicat cum Aristotelicis passos fuisse eundem casum, nouamque appellationem a rudi aliquo, & gregario philosopho accepisse; exprobrabo nimis audacem libertatem in omnibus semper diuinandi: neque enim varietas illa appellationum, quæ in Aristotelicis metaphysicis certo titulo nominandis Patritio magnum scrupulum inijciebat in Theophrasti metaphysicis locum vllum, & rationem habet, ut ob eam induci potuerit aliquis æque illis idem nouum nomen imponendi; minusque est probabile utrisque primas appellationes ademptas fuisse, ut nouas excogitari operæpretium pariter fuerit vtrobiq;. Alexandri verò Commentaria doctissima in hos libros, quo passim leguntur ordine disposita, quem obstinatissimæ mentis hominem non euincant eos & Aristotelis esse, & sic ab ipso iunctos inuicem, nominatosq; fuisse? Respondet Patritius illa commentaria haud esse Alexandri Aphrodisiensis, sed alterius cuiusdam Aegei, quo Nero præceptore est usus, ante Aphrodisiensem annis fermè 85. (vixit enim hic

temporibus

temporibus Antonini:)quemadmodum nec illa, quæ in libros de rebus metheorologicis eiusdem nomine circumferuntur: quod sic demonstrat. Auerroes omnia ea, quæ præfatur in librum vndecimum ex Alexandro, ait se sumpsisse, quorum tamen nihil in Alexandri vulgatis commentarijs habetur: & Syrianus Alexandri ætati propior commentarijs suis in octauum librum com. 43. & 62. quædam refert ex Alexandri commentarijs, quæ tamen in ipsis minimè inueniuntur: quòd si alibi (philosophatur Patritius) quædam ex Alexandro recitat Syrianus, quæ ijs commentarijs reperiantur, eadem & Aegeum & Aphrodiseum dicere potuisse eadem loca explicantes: Aegeum uero Alexandrum, illorum esse commentariorum auctorem ita ostendit. Quicunque ea commentaria composuit comm. 6. in li. 7. meminit cuiusdam Sosigenis præceptoris sui, quemadmodum & cõm. in lib. metheorol. fuit autem Sosigenes insignis mathematicus, qui C. Cæsare id sibi iniungente solarẽ annum correxit; atq; ideò tulerunt tẽpora vt Alexandri, Aegei præceptor esset, qui Neronis præceptor fuit, non tulerũt vt Neronem instituere, qui sub Antonino vixit: à Cęsare enim ad Neronem anni fuerunt 94. à Nerone ad Antoninum 85. ac præter hos duos Alexandros, alium non fuisse, qui Aristotelis libros interpretaretur eodem nomine nuncupatum: hæc Patritius, quorum utrumque est falsum; & argumenta, quibus probantur item falsa, & captiosa. prima illa ratiocinatione sumpta ex Auerrois auctoritate seipsum Patritius iugulat; nam, vt demus commentaria, quę extant, nõ esse Alexandri Aphrodisei, quis negabit (si Auerrois dicto stare velit) illum alia cõmentaria in eosdem libros composuisse? in ijsque neq;

ordinem, neq; appellationem metaphysicorum improbauisse, cum id Auerroes minime reticuisset? leuissimũ tamen est Patritij argumentũ; sumitur enim à negatione, cum constet multa ijs commentarijs deesse, atq; adeò principium ipsum; an non magno est argumento, illa esse Alexandri Aprodisiensis, cum plurimis locis ea habeat diserta oratione, quæ ex ipsis à Syriano recitãtur? Amplius commen. 42. in septimum lib. de se ipso exemplum sumens illorum commentariorum author Alexandrum Aphrodiseum se nominat: id inquit cognomen Patritius appositum fuit à sciolo aliquo, qui ignorauit, alium Alexandrum præcessisse; sed non videt inanitate ipsa se inaniorem dicere, quoniam si cuiuis permittatur ueterum libris quiduis pro arbitrio addere, expungere, omnes omnium libri in dubium reuocabũtur; Atqui id in more habet Patritius, cæteraque ut omittam in octauo libro ex his ipsis Metaphysicorum libris plurima loca cõmuni Peripateticorum ab extremis usq; temporibus consensu recepta pro sua uoluntate adimit; quod faciendi potestatẽ nescio quis Deus illi tribuerit. Ad alterius capitis probationem idem assumit duo falsa; alterum est, non fuisse nisi unum Sosignem Peripateticum, illum qui etiã fuit insignis mathematicus; alterum, non extitisse nisi duos Alexandros, Sosignemque non nisi Alexandri Aegei præceptorem esse potuisse; nam illud primum merum redolet commentum: quid enim scire ipse potuit omnes Peripateticos Sosigenis nomine appellatos? in secundo seipsum prodit mendacem, immemor eius, quod alio loco scribit, Alexandrum quendam Damascenum, eumque Peripateticum extitisse, cuius sint illi commentarij in libros Topic. & Elenchorum, qui Alexandro

xandro

xandro Aphrodiſeo paſſim attribuuntur: ſed & fuiſſe alium Soſignem huius Alexandri præceptorem teſtis eſt Philoponus comm. ſuis in ſecundum librum priorum analithicorũ, his verbis Alexander Philoſophi interpres in quodam uno libro vult præceptorem ſuum Soſigenẽ fuiſſe eiuſdem opinionis: illud enim ἐξηγητῆς Alexandri Aphrodiſei proprium epithetum fuit. reſpondet Patritius, Philoponum in Alexandri Aphrodiſei præceptore aſſignando errauiſſe; cum tempora nequaquam id ferãt, quòd nullus alius Soſigenes memoretur, quàm is, qui annum correxit ſub Iulio Cæſare: audax mehercule, & temerarium hominis ingenium poſtulantis ſibi magis propter tenuiſſimas coniecturas credi, quàm antiquo Philoſopho, cui aliorum philoſophorum nomina, qui eum non multis annis præceſſerunt, probabile non eſt, incognita fuiſse: quamquam quid ego in hoc tantopere laboro? concedamus ea commentaria Alexandri Aegei, eſſe, non Aphrodiſei; nonne validius inde, vtpote à maiore ductum antiquitate argumentum efficietur? atqui eandem ſententiam tota Peripateticorum ſchola deinceps ſequuta eſt, vt Syrianus Procli Licij pręceptor, cuius extãt in aliquot Metaphyſicorum libros commentaria; Themiſtius Syriani æqualis, quem citat Auerroes commen. in 8. lib. Philoponus, cuius breues extant in eoſdem libros lucubrationes Cypro exportatæ, Auicenna, Auerroes, D. Thomas, Beſſario Cardinalis, & cum his innumeri alij, qui idem pertinaciſſimè ſemper, & mordicus omnibus temporibus aſſeruerunt. ſiquis obijciat Ariſtotelem hos libros citare in fine primi Phyſ. & in 6. capite libri de animalium motu, & 6. Meth. ca. 2. & 4. ſub nomine primæ philoſophiæ, ſecundo vero Phyſ. cap. 2.

primo

primo de ani.c.2.& 3.Polit.c.6.& in 11. Met.c.3.ſub nomine abſoluto philoſophiæ; ac propterea Metaphyſicorum inſcriptionem ab Ariſtotele proplectam minimè fuiſſe; is Ariſtotelis conſuetudinem parum peſpectam habet: cum conſtet eundem libros de Phyſico auditu, de cœlo, priores & poſteriores analiticos, elenchos, de ſenſuq; & ſenſili diuerſa ab ijs, quas habent, appellatione uarijs locis nominauiſſe: nam libri de Phyſico auditu citantur ſub nomine Phyſicorum 8.Phyſ.cap.1.3.& 7. primo Metaphyſ.in fine, decimo Met.cap.8.& 9. Metaphyſ. c.1. citantur ſub nomine de natura lib.8.Phyſ.c.3.5.& 9.primo Metaph. c.4. & 12. Metaphyſ. cap.9. ſub nomine de motu citantur primo cœli.c.5.& 7.tertio cœli cap.1.& 4. & primo de generat.c.3.lib.de ſenſu c.6.8.Met.c.8. & 2. de dem.cap.12. ſub nomine primorum ſermonum citantur primo cœli c.3.& lib.4. c.3. citantur ſub nomine de principijs, primo cœli c.6. cum tamen nuſquam citentur ſub nomine de Phyſica auſcultatione, quo modo pertinaciſſimè defendit Simplicius inſcriptos, appellatosque ab Ariſtotile fuiſſe: libri Politicorum citantur ſub nomine de republica, lib.1.cap.1.libri de cœlo citantur ſub nomine de elementis. lib. de ſenſu cap.4. ſub nomine autē de primo cœlo, & eius partibus in principio tertij de cœlo, & ſecundo de anima ca. 11. priores & poſteriores libri analitici, inſcripti ſunt ab Ariſtotele analitici ſimpliciter, ſine additione: ex ipſis tamen priores citantur ſub noīe de ſyllogiſmo primo de dem.c.3.& c.8. poſteriores ſub nomine de demonſtratione multis in locis, atque vtrique ſub nomine analiticorum 6.Met.c.12.6. Ethic.c. 3. lib.2. magnorum moral. c.6. Eudemiorum lib.1.& 2 lib.2.periherm.c.7.lib.8.Topic.c.4.& 5.& primo Rhet.

c.2.libri Topicorum mille locis ab Ariſtotele ſub hoc nomine citantur, qui tamen ab eodem citantur ſub nomine Dialecticorum primo lib. analit. c. de medij abundantia lib.2.ad Theodecten.c.22.& 24.quo capite libros quoq; Elenchorum ſub nomine Eriſticorum citat. quoties uero conſueuit Ariſt. libros ſuos generaliſſimis ſub appellationibus citare exotericis, encyclijs, & Ecdedomenis? Quod Patritius obijciebat libris Metaphyſicorum agi de tribus ſubiectis generibus, quę non poſſint ſub unam, & eandem ſcientiam cadere, nullum momentum habet, vt mox à nobis declarabitur; Nicolaus Damaſcenus, Andronicus Rhodius, & Plutarchus Chæroneus haud mirum eſſe debet, ſi reconditam & abſtruſam ſummi Philoſophi doctrinam minoris, quàm par erat, æſtimarunt: quoniam ijs ſæculis vixerunt, quibus diuini hominis penetralia nondum planè euoluta, colluſtrataque fuerant; atquis ferat Marij neſcio cuius Nizolij impudentem audaciam, & arrogantiam, qui grammaticis uocibus uix benè aſſuetus, cap.6. libri tertij ſuæ cuiuſdam (vt uocat) eximiæ philoſophiæ, Metaphyſicorum libros damnare, nulliusq; eſſe vtilitatis pronunciare eſt auſus, poſt innumeros præclaræ doctrinæ viros, qui Ariſtotelis omnia magnoperè ſemper commendarunt, in cœlumq; iuſtis & veris laudibus tulerunt, poſtquam nihil non examinaſſent, cribroq; (vt aiunt) ventilaſſent, quod in ijs minus conſtare, veritatemque non habere videretur? Omnes tamen una euicti fuerint à nobis cum commoſtratũ erit recta & accurata Methodo hos libros traditos fuiſſe, talesque ad nos perueniſſe; quod quidẽ in poſtrema huius operis parte præſtabitur à nobis. Biſſario Cardinalis facilè refellitur ex text.2.octaui libri, ubi de ideis inquit

quit Arist. & Mathematicis, posterius considerādum est. duos postremos libros significans, in quibus ideæ, numerique Pytagoricorum debellatæ ab Aristotele, expugnatæque fuerunt; atque ex text. 2. & 3. tertij libri & ex textu 6. libri septimi, in quibus idem planè asseritur.

His uelut præfationis loco expositis, reliquum est, ut aliorum Peripateticorum de subiecto genere Metaphysicorum sententias referant, qui eorum seriem, iuncturamque non inficiantur; cum meaque conferam; missas vero faciam obscurorum aliquot philosophorū opiniones, quæ satis superque ab alijs rifutatæ sunt; atque illustrioribus de horum librorum genere subiecto sententijs refutatis, ipsæ quoque eadem opera futurum sit ut expugnentur, quòd tametsi diuersæ existant, omnes tamen conueniant in eo, nouam his libris scientiam constitui, à philosophia naturali diuersam, de ijs, quæ omnibus modis seiuncta manent à materiali concretione, re inquam, & ratione; qua de re diuersa antiquorum placita discutiuntur à Iulio Sireno philosopho nostræ ætatis non contemnendo in libro de subiecto primæ philosophiæ; quod uero aliqui horum librorum subiectum genus ad logicam referant, indignum est ut à nobis recenseatur; sylua igitur diuersarum opiniouum prætermissa, quæ ad nostrum institutum minimè cōducunt; illa solùm commemorabo nostræ sententiæ repugnantia, quibus plerumque in scholis Peripateticorum fauent; atque ut semel rem ipsam exordiar; prima sententia est, Auempacis primam omnium rerum causam, ut prima est, esse horum, librorum subiectam materiam, secūda: sententia est Alpharabij, Deum ipsum horum librorum subiectū genus existimantis: tertia est quam pleriq; sequuti sunt,

ac maxime Auicenna in primo libro Met. c. 5. Alber. c. 2. D. Thomas in proœmio Metaphysices, Scotus ac melior latinorũ schola ens uniuersim & generatim sumptum, quatenus Deo, & rebus alijs, substantiæq; , & accidẽtibus commune est horum librorum subiectam materiam cõstituere; additque de suo D. Thomas ens bifariam considerari, uel quatenus est ens, uel quatenus rationem suã habet à materia, re, & ratione separatam; primo modo ipsum efficere partem subiecti materialem, secundo verò formalem, atque ex hac, non ex illa internam Metaphysicæ facultatis & essentialem differentiã summi; quæ quidem non est cur à nobis in præsentia discutiãtur, tametsi secus putamus rem se habere, ne alio properantem orationem vllo modo remoremur. Alexandro eandem quoque sententiam tribuunt ex ijs, quæ eliciunt ex eius commentarijs in tertium lib. 7. in vndecimum, duodecimo, & in duodecimum passim; Auerroes videtur esse varius, modoq; ad secundam, modo ad tertiam opinionem inclinare; commentario super tex. 83. primi libri Physicorum, hæc habet ad literam exscripta; qui dicit, quòd prima philosophia nititur probare entia separabilia esse, peccat; genus enim entium separatorũ esse non demonstratur, nisi in scientia naturali; hæc enim entia sunt subiectum primæ philosophiæ; & impossibile est aliquam scientiam demonstrare suum subiectum esse, sed concedit ipsum esse, aut quia est manifestum per se, aut quia est demonstratum in alia scientia, unde peccauit Auicenna, qui dicit primum philosophum demonstrare primum principiũ esse; quo ex loco Scotus & Antonius Andreas Auerrois sententia deducere sibi uidentur substantias separatas, hoc est Deum, & intelligentias esse subiectum

librorum Metaphysicorum, cum tamen idem prologo in tertium librum Metaphys. disertis verbis pronunciet ens extra animam, quod est commune decem prædicamentis, diuiditurque per potentiam, & actum, & per anum, & multa esse Metaphysices subiectum: quos inuicem pugnantis locos sic nituntur conciliare recentiores quidam Auerroistæ, ut ens quatenus ens notione communissima, & analoga acceptum totius Metaphysices sit æquale subiectum, eius uerò facultatis cum duæ sint partes, altera quæ uersatur circa ens effectum, seu causatum, hoc est circa sensiles substantias 7.8.9.& 10. libris Metaphysicorum comprehensa; quæ est de substantijs abstractis, altera vndecimo, & duodecimo libris exposita, substantias separatas si ad commune subiectum referantur, eius esse partes & ueluti portiones quasdã; sin cum ente effecto comparentur, illius esse principia & causas; Metaphysicamque non esse scientiam aliquam, quæ simpliciter uocari possit una, uni alicui, & certo, ac determinatę naturæ subiecto generi intenta, demonstrãt ex Auerrois prologo in duodecimum librum Metaphysicorum, ubi scribitur Metaphysicorum facultatem uocari posse vnicam, ideo quòd tota scientia, quæ ipsius cancellis concluditur, ducat nos tandem in cognitioné primæ formę, & primi finis, quantum humanæ intelligentiæ cõcessum est. Sed hæc Auerroistis expẽdenda relinquamus; quod ad nostram disputationem attinet, eadem est Auerrois, & cæterorum quos commemoraui, sententia nouam his libris scientiam contineri, à Physica diuersam; cuius subiectum genus quidpiam sit, quod à materia separatum seiunctumq; existat, siue per indifferentiã cuiusmodi est ens generatim sumptũ, cuius ratio ęque integrè cernitur

in ſubſtantijs materialibus, atq; in ijs, quæ materia carẽt, ſiue per abſolutam diſtinctionem, cuiuſmodi ſunt ſubſtantiæ ſuper cœleſtes, atque illi qui huius facultatis ſubiectũ genus primo modo interpretantur æternas, incorporeasque mentes cõſtituunt ſub ente, alij uerò illas ſupra ens ipſum collocant, eaſdemque aſſerunt eſſe prima principia, & primas cauſas, à quibus tota entis ratio, proprietateſque emanent, cum tamen utrique egregiè allucinentur, ut poſtea oſtendetur, conueniunt autem in eo, ut Metaphyſicorum doctrina primo, & per ſe res tractet à materia abſtractas, & maximè communia attributa, à quibus cæteræ omnes facultates pendeant, ob idque ſapientiæ nomen mereatur, quòd ſcilicet ipſius munere omnium ſcientiarum demonſtrationes per analyſim deducantur uſque ad prima principia, quibus non ſunt alia priora: ſuam verò ut ſententiã probent ſequentes locos ex Ariſtotele adducere poſſunt.

Primò illum in primo Metaphyſ. cap. 1. quòd igitur ſapientia circa aliquas cauſas, & principia ſcientia ſit, patet: quæ uerba ſic deducuntur c. 2. oportet ſcientiam, quam quærimus primorum principiorum, & cauſarum ſpeculatiuam eſſe: ac paulò poſt ſcientia diuina dicitur bifariã, & quia Deus eam maximè habeat, & quia diuinorum ſit, hæc autem ſola utrumque conſequuta eſt; Deus etenim tum omnibus cauſa'eſſe videtur, tum quoddam principium; & talem ſcientiam aut ſolus, aut præcipuè Deus habet. & cap. 3. text. 18. verùm hæ quidem illarum, quæ circa generationem, & corruptionem, & motum ſunt rationum, propriæ ſunt, ferè enim de tali ſubſtantia & principia, & cauſas inueſtigant ſolùm: quicunque uerò de cunctis quidem entibus ſpeculantur, entium autem

quædam

quædam ſenſibilia, quædam non ſenſibilia ponunt; manifeſtum eſt, quòd de vtriſque generibus perſcrutantur, quare magis immoretur quiſpiã, de ijs quid benè, quidvè non benè dicant, ad eorum quæ nobis propoſita ſunt inquiſitionem, quibus omnibus locis videtur Ar. indicare ſcientiam, Metaphyſicorum libris comprehenſam, & ſapientiam primam nominandam eſſe, & agere de primis cauſis, de primis principijs, de Deoque & rebus diuinis, ac generali & communi quadam ratione de omnibus rebus, quod non minus clarè ſentire videtur in tertio lib. cum inter ſuas illas tot numero propoſitas dubitationes ad hanc facultatem ſpectantes text. 15. nihilo inquit minor dubitatio, & poſterioribus, & prioribus prætermiſſa eſt, utrum eadem corruptibilium, & incorruptibiliũ principia ſint, an diuerſa? ſi enim eadem ſunt, quomodo hæc quidem incorruptibilia, hæc verò corruptibilia ſunt, & propter quam cauſam? ac paulò poſt, omnibus autem & ad ſpeculandum difficillimum & ad cognoſcendam veritatem maximè neceſſarium eſt utrum ipſum ens, & ipſum unum ſubſtantiæ entium ſint? quæ dubitationes (extra rem) & inanes prorſus videri poſſent, niſi his libris communis oratio haberetur de principijs, quæ cum ſeparatis, tum cum materia coniunctis ſubſtantijs conueniunt; de enteq; & vno quatenus eorum ratio communiſſimis uocabulis ſignificata per quaſcunque rerum eſſentias funditur; quod quidem luculẽtiori teſtimonio ex Ariſtotelis uerbis elicitur in lib. 1. text. primo, ubi eſt quædam (inquit) ſcientia, quæ ſpeculatur ens prout ens eſt, & quæ ei per ſe inſunt; hæc autem nulli earum, quæ in parte dicuntur eadem eſt; nullæ namque cæterarum vniuerſaliter de ente, prout ens eſt, conſiderant, ſed eius

partem

partem aliquam abscindentes, quod ei accidit, speculantur, ut Mathematicæ scientiæ, cum autem principia & supremas causas quæramus, patet quòd alicuius naturæ per se necesse est eas esse; si igitur illi etiam, qui entium elementa quærunt, ista principia quærebant, necesse est etiam elementa entis non secundùm accidens esse; sed prout entia sunt; quare nobis quoque entis, prout entis, primas causas accipiẽdum est; & text. 2. in fine postquàm explicasset, quot modis dicatũ ens; subdidit deinde, quare entis quoque quot species sunt, & species specierum specular unius scientiæ genere est. textu autem quarto videtur indicari tractationem haberi in Metaphysicis de omnibus substantijs, cũ scribitur, tot philosophiæ partes esse, quot substantias; nam per philosophiam, Metaphysicorum libris comprehensam scientiam intelligit, ut colligitur manifestè ex text. 5. & 7. eiusdẽ libri, secus ipse sibi contradiceret Aristoteles, si genus inquam scientiarum philosophiæ nomine significaret, quoniam tex. 29. primi libri scribit scientias non solùm substantiæ, sed etiam aliorum esse; textus septimus, eiusdem primi libri expressam continet Aristotelis sententiam à nõstra alienã; sic enim habet, propter quod nemo eorum, qui particulariter considerant, conatur aliquid de eis, siue quatenus vera, siue quatenus non dicere: nec enim Geometra, nec Arithmeticus, sed naturalium quidam merito hoc facientes; soli namque putabant, & de tota natura & de ente considerare, cum autem aliquis adhuc superior naturali sit natura (namque unum quoddam entis genus est) illius uniuersalis, & circa primam substantiam speculatiui proplecto fuerit de his etiam consideratio; est autem Physica sapientia quædam, sed non prima: itemq; textus

primus libri ſexti, qui eſt huiuſmodi, principia, & cauſa entium quæruntur, & patet quòd prout entia ſunt: eſt enim aliqua ſanitatis, bonæque valetudinis cauſa, Mathematicorum quoque principia, cauſæ, & elemẽta ſunt, & ſimiliter omnis intellectualis ſcientia, ſiue aliquo modo intellectu participans circa cauſas, & principia, aut certiora, aut ſimpliciora eſt: attamen hę omnes circa vnũ quid, & quoddã genus circumſcribentes, de eo tractant, ſed non de ente ſimpliciter, nec prout ens eſt, neq; ipſius quid eſt, ullam rationem faciunt: & paulò poſt, cum autem Phyſica etiam circa quoddam entis genus ſcientia ſit, itemque poſt pauca, Phyſica eſt ſpeculatiua circa tale ens, quod poſſibile moueri, textu ſecundo eiuſdem libri: idem ſenſus ſic exprimitur, quòd ſi quippiam eſt immobile, & perpetuum, & ſeparabile à materia, patet quòd ſpeculatiue eſt cognoſcere, & nõ Phyſice (de mobilibus namque quibuſdam Phyſica eſt;) nec Mathematice, ſed prioris ambabus; ac non multo infra ſic ſcribitur, prima verò philoſophia etiam circa ſeparabilia, & immobilia; neceſſe autem eſt omnes quidem cauſas perpetuas eſſe, maximè uero has; hæ etenim cauſæ manifeſtius diuinorum ſunt, quare tres utique erunt philoſophiæ ſpeculatiuæ, Mathematica, Phyſica, Theologia; manifeſtum eſt enim, quòd ſicubi diuinum exiſtit, in tali natura exiſtit, & honorabiliſſimam oportet circa honorabiliſſimum genus eſſe; ſpeculatiuæ itaque alijs ſcientijs præponendę ſunt; hæc uerò ſpeculatiuis. Dubitauerit enim aliquis vtrum prima Philoſophia vniuerſalis ſit, an circa aliquod genus, & unam naturam: non enim idem modus eſt, atq; in Mathematicis, ſed Geometria quidem, & Aſtrologia circa quandam naturam ſunt, illa vero vniuerſaliter om-

nibus communis eſt; ſi igitur non eſt aliqua alia ſubſtantia, præter eas, quæ natura conſiſtunt, Phyſica profectò prima ſcientia eſt, quòd ſi eſt aliqua ſubſtantia immobilis, hæc prior, & Philoſophia prima, & uniuerſalis; ſicq; prima, & de ente prout ens eſt, ac quid eſt, & quæ ei inſunt prout ens eſt ſpeculari huius eſt. ex text. ſecundo, ſeptimi libri idem videtur poſſe colligi, cũ Deus ab Ariſtotele in ſubſtantiæ cathegoria una cum homine collocatur; & ex text. quinto, vbi ſcribitur ſubſtantiam exiſtere manifeſtiſſime quidem in corporibus; quaſi innuat in ijs quoque ſubſtantiæ rationem inueniri, de qua agit; quæ corporis expertia ſunt; quò etiam facilè refertur text. nonus eiuſdem libri, quo dicitur ab omnibus concedi eſſe quaſdam ſubſtantias ſenſibiles, atque idcircò in illis primum eſſe immorandum; dixerat autem text. 2. quarti libri ſubſtantiam huius facultatis eſſe proprium ſubiectũ genus, ea igitur nedum naturales, ſed & ſeparatas quoq; ſubſtantias, ut Deum & intelligentias ex Ariſtotelis ſententia neceſſe eſt contineri; idque rurſus repetitur text. ſexto, octaui libri, ubi manifeſtum (inquit Ariſtoteles, ex dictis, eſt quænam ſenſibilis ſubſtantia, & quomodo ſit, quaſi de alia quoque ſubſtantia, quæ minime ſit ſenſibilis diſputationem ſuſcipiendi Metaphyſico munus ſuperſit. Verbis autem illis text. primi, libri noni, actum & potentiam in plus eſſe, quàm ea, quæ ſecundum motũ dicuntur; & illis text. decimiſeptimi, actum tempore ſemper præcedere alium ante alium uſq; ad eum qui eſt primo mouentis, atque etiam magis principaliter: æterna enim priora eſſe corruptibilibus ſecundũ ſubſtantiam, uidetur ſine dubio ſignificari actum & potentiam, quæ proprietates ſunt entis, quod eſt Metaphyſicæ ſubiectum, uni-

uerſim

uersim ac generatim accipi debere; quatenusve non ad res physicas modo, sed ad supernaturales etiam accommodantur. num item libro 11. cap. 1. idem non obscurè asseritur plurimis illis dubitationibus non nisi ad immateriales mentes, & ad communissimam entis doctrinam spectantibus ab Aristotele propositis? eæ uero sunt huiusmodi utrum demonstratiua principia speculari vnius scientiæ est, an plurium? atque utrum omnes substantias an non; & an circa substantias solum, aut etiam circa accidentia uersari sapientia debeat? eademq; num tractet de causis naturalibus, quæ motum includunt, an neque de ipsis, neque de Mathematicis agat? nihil enim inquit horum separatum est, ac subdit deinde neque de sensibilibus substantijs eam agere, quòd ortus & interitus capaces existant. Postremò uelut per certam assertionem restat inquit Philosophiam propositā de Mathematicarum materia tractare, cum ea neque ad Physicum, neque ad Logicum spectet, ac rursus ad dubitandum redit, num huius scientiæ intersit agere de principijs, nū de elementis, quæ insunt compositis? num de primis generibus cuiusmodi sunt ens et unū; num de particularibus & indiuiduis, & num de ultimis speciebus, quod controuersum sit, quænam horum uocari debeant principia? num denique principium, quod quæritur sit à substantijs sensibilibus separabile necne? sub quarum dubitationum finem concluditur esse aliquid separatum, quod potissime quęratur in hac scientia: secus inquit quo pacto ordo erit nō existēte aliquo perpetuo, separato, ac permanēte. Quòdsi tale concedatur, quomodo sub principio æterno continebuntur substantiæ corruptibiles? quòd si quis quæ maxime uidentur immobilia principia, ens & unum

ponat &c. c. 3. diſertis verbis repetet Philoſophi ſcientiã eſſe entis, prout ens eſt, uniuerſaliter, & non ſecundum partem; ac ſi quidem ens eſt æquiuocum, non poſſe de eo eſſe vnam ſcientiam; ſi analogum, poſſe: & paulo poſt, quæ enti inquit prout ens eſt accidunt, & eius prout ens contrarietates, non eſt alterius, quàm Philoſophiæ ſpeculari; Phyſicæ namque de eis ſpeculationem non prout entia, ſed prout motu participant, attribuere queat quiſpiam; Dialectica uerò, & Sophiſtica ſunt quidem de his, quæ accidunt entibus, uerum non prout entia ſunt, nec circa ipſum ens, prout ens eſt; unde reſtat Philoſophum eſſe circa prædicta ſpeculatiuum, prout entia ſunt; cum autem Mathematicus propriè ſpecialiter communibus utatur, horum quoque principia ſpeculari primæ philoſophiæ proplecto erit; ac non multo poſt eodem autem (inquit) modo circa etiam naturalem ſcientiam ſe habet, quo Mathematica; ac poſtremo cõcludens dicit propter id illam, & Mathematicas ſcientias ſapientiæ partes eſſe, cap. quinto, demõſtrat primi & communiſſimi principij neceſſitatem; quæ eſt nõ poſſe fieri, ut de re eadem ſimul enuncietur annuens & negans propoſitiõ, unaq; & eodẽ tempore ſit, & non ſit; rurſusque cap. 6. repetit illa, quæ ſcripſerat in tertio capite in hunc modum, cum autem quædam ſcientia ſit entis prout ens, & ſeparabile eſt: conſiderandum eſt utrum eam eandem cum Phyſica ponendum ſit, an magis aliam; Phyſica ſane circa ea eſt, quę motus principium in ſe ipſis habent, Mathematica uerò ſpeculatiua quidem eſt, & hæc quædam circa manentia, non tamen ſeparabilia; circa ſeparabile igitur ens, & immobile alia præter has ambas ſcientia eſt; ſi aliqua quidem talis ſubſtantia eſt; dico autem ſeparabilis &

immobilis, quod tentabimus ostendere; & si quæ talis in entibus natura sit, illic profecto diuinitas erit; & hoc erit primum, & principale principium: patet igitur tria esse genera scientiarum speculatiuarum Physicam, Mathematicam, Theologiam; optimum igitur speculatiuarum quidem genus scientiarum, harum sane ipsarum ea, quæ ultimo dicta est; circa namque honorabilissimum entium est: & in fine capitis dubitauerit autem inquit quispiam utrum entis prout ens est scientiã uniuersaliter ponere oportet, an non; Mathematicarum etenim unaquæq, circa unum quoddam determinatum genus est, vniuersalis verò communis de omnibus est; si itaque naturales substantię prima sint entium, ipsa quoque scientia naturalis prima scientiarum erit; quòd si alia natura, atq; substãtia separabilis est, & immobilis, necesse est ut scientia quoque eius alia sit & naturali prior, & uniuersalis prior. cap. 9. postquam prolixam de infinito orationem habuisset, ostensurus de illo se egisse Metaphysicè, hoc est ratione diuersa à Physica, hac usus est loquutione, quòd si Physice potius contemplemur, ex his patet. Ex duodecimo libro non minus hauriuntur argumenta, quibus eadem sententia uera esse demonstratur, primumquę ex textu 29. qui est huiusmodi, quæ igitur sensibilium principia sunt, & quot, quove modo eadem & diuersa dictũ est; cum uero tres sint substantiæ, duæ quidem naturales, alia autem immobilis, de hac est dicendum, quòd necesse est perpetuam aliquam, & immobilem substantiam esse, etenim substantiæ primæ entium sunt; ac si cunctæ corruptibiles, omnia corruptibilia &c. quo ex loco non difficili ratiocinatione deducitur de omnibus substãtijs, his libris esse susceptam disputationem, quatenus primi

entis

entis naturæ partem habent; cumq; hactenus de ijs substantijs, quæ naturales dicuntur luculenter disseruisset, instituit deinceps orationem de substantijs, quæ corporeæ sunt expertes concretionis, de Deo inquam, ac de intelligentijs, eamque ob causam text. 30. demonstrat esse primam causam mouentem, quæ tota substantia sit actus, atque à text. 35. vsque ad text. 42. non minus accuratum, quam uberem sermonē habet de natura, de vita, de actu, de operatione, de beatitudine, de intellectuque & intelligibili diuino. a text. 43. ad text. 51. de numero differitur intelligentiarum text. vero 51. de principe mente disputatio sumitur, de modoque intelligendi, quę illius propria censetur, ac textu denique 52. de diuina prouidentia, ut ex ijs uerbis notum esse potest perscrutandum autem etiam hoc, quonam modo natura uniuersi habeat ipsum bonum, & optimum, utrum separatum quiddam: & ipsum, an perse, an ipso ordine; quæ omnia proprie ad eam facultatem referuntur, quæ Theologia nominatur, quam nemo sanæ mentis cum Philosophia naturali eandem putauerit; atque hęc ex ipsis Metaphysicorum libris deprompta testimonia, maximam ad eam sententiam demonstrandam, videntur quidem vim habere, quam communi consensione omnes sequuntur: certiori tamen deductione ijsdem fauet locus Aristotelis qui est in c. 1. libri primi de partibus animalium; sic enim habet utrum de omni anima docere naturalis scientiæ intersit, an de aliqua una; atsi de omni, nulla certe præter Philosophiā relinquetur scientia: intellectus enim siue mens rerum intellig bilium est, itaque rerum omnium notiones naturalis vna tenebit; est enim eiusdem scientiæ, ut tàm de intellectu, quàm de intelligibili doceat, siquidem eadem

contem-

contemplatio omnium est inter se coniunctorum, sicut sensus etiam & rei sensibilis, an non omnis anima principium motus est &c. quibus post aliqua interposita sic subiungitur: constat igitur non de anima differere omni oportere, quandoquidem non anima omnis natura est, sed aliqua eius pars una, aut etiam plures: ad hæc rem à materia abstractam nullam potest scientia naturalis contemplari, cum natura rei alicuius gratia faciat omnia, rebus autem abstractis abiunctum id est, quod sub hoc cuius gratia uerbo intelligimus; vt enim ars in artificiosis, ita in rebus ipsis aliquod esse principium aliud, & talis causa videtur, quam ex uniuerso perinde ut caloris, frigorisq; primordia habemus; qui locus maxime uidetur euertere, expugnareque nostram sententiam, quòd ipso luce clarius dicatur, id quod abstractum est, nullo modo ad Philosophum naturalem pertinere, de quo tamen sæpissime est Aristotelis opinio his libris repetita (ut manifestum est ex ijs quæ commemorauimus) præcipue haberi orationem à Metaphysico; Hæc habui, quæ pro recepto in Academijs velut rato dogmate in præsentia referrem, haud dubius fore, vt plura, & fortasse certiora aliorum animo suppetant, sed hæc cum sedulò discussa cribroq; tanquam ventilata, & expensa fuerint, exigua ijs quæ ab alijs inuenientur fieri virium accessio poterit, quæ suopte pondere non illico corruat; imbecillitateque labascat, primogenio tanquam robore extenuato, atque eneruato.

Nos diuersam ab alijs sententiam sequimur, quã altius repetito principio hunc in modum exponimus. duplex fuit Aristotelis librorũ genus acroamaticum, & exotericum; hoc ad vulgarium hominum intelligentiam erat accom-

accomodatum illud non nisi Aristoteli audiendo assuetis hominibus, in philosophiaq; exercitatis intelligibile erat, quòd breues collectiones contineret methodo traditas eorum, quæ ab Aristotele in scholis audiuerant; atque libros Physicos acroamaticos fuisse, cum inscriptio ipsa declarat: tum etiam modus, quo citantur ab Aristotele in primo cœli cap. 6. eos enim sermones vocat, qui libri quoniam aditum faciunt ad cognitionem totius scientię de natura; conquerebantur aliqui, quòd nimis obscuri essent, difficilesq; & inuoluti; quæ res ansam dedit Aristoteli luculentos aliquot velut commentarios excogitandi, quibus ea, quæ in libris de natura strictim & succinctè tradita fuerant, uberius (viris tamen doctis) exponerentur: atque horum librorum appellationem, quæ est μετὰ φυσικὰ latine reddi posse de ijs quę sunt in Physicis, quemadmodum ab alijs redditur de ijs, quæ sunt post Physica, nemo est in græcis literis tam parum uersatus, qui ignoret; cũ præsertim vulgari modo reddita futilis, ac ridicula videatur; quæ enim ratio esse potest, ut libri scientiam aliquam docentes ab ordine inscribantur librorum alterius facultatis, qui ipsos antecedunt? quòd si petas quidnam illud est quod luculentius explicandum erat in Metaphysicis, quàm in Physicis explicatum fuerat? dico esse primum effectum formalem, quod est ipsius rei esse, quatenus tale est, non ad motum, & externas actiones uel passiones relatum, neque ad hanc uel illam naturæ speciem contractum; cuius præcise sumpti proprietates sunt vnum, multa, idem, diuersum, oppositio, actus, potentia, & alia id genus; quod ut magis dilucidè percipiatur, a principali natura, quæ est forma, manare dicimus varios effectus ordine quodam, nimirum esse, essentiam, facultates,

tates, & externos actus, siue actiones sint, siue passiones, quos generali nomine motum appellamus; qui effectus vt accuratè doceantur, singuli proprias tractationes requirunt, easque satis prolixas: propterea in Physicis Aristoteles exactissimè compositam orationem edidit de motu, & de ijs, quæ motum consequuntur, tanquam de magis notis nobis inter ea, quæ in natura conspiciuntur; quodque ad illius perspicuam notitiam non esset necessaria cognitio primi ipsius formæ effectus, quod ens nominatur; de quo ne tot longarum tractationum permixtione scientia confunderetur, separatim agere uoluit Arist. in libris Metaphysicis, præter ea, quæ de ipso (uelut raptim) in Physicis tradiderat; quo in opere separato de esse naturali, de effectibusque per se, proprie, & immediate ab illo emanantibus simul etiam breuem instituit commemorationem omnium, quæ exposuerat in Physicis, quòd hæc ab illis originem habeant, in eaque resoluantur tanquam in prima principia; vtque simul etiam ordo innotesceret, quo inuicem iuncta, & colligata sunt; ne ve censeret aliquis Physicorum, & Metaphysicorum libris scientias doceri inter se distinctas, totoq; (ut aiunt) cœlo disiunctas: ita enim se habent, ut posterior sit prioris scientiæ sapientia de uno & eodem genere subiecto; ac tametsi eiusdem doctrinæ separatas partes constituāt, neutra tamen integram ex se scientiam facere potest, utrisque ad absolutæ cuiusdam perfecteque doctrinæ cōpositionem necessariò concurrentibus: verba sunt Aristotelis in sexto Nicomachion cap. 7. quemadmodum in artibus attribuere illis sapientiam consueuimus, qui absolutissimi in ipsis sunt, unde Phidiam sapientem marmorarium, Policletum sapientem statuarium dicimus;

ita in ſcientijs ſapiens eſt, qui non ſolùm quę ex principijs ſunt, cognoſcit; ſed etiam de ipſis illius ſcientię principijs exactiſſimam cognitionem habet. Hæc Ariſt. Error uerò aliorum inde eſt natus, quòd ſcientiam à ſapientia haud bene diſtinguerint, principiorumque cognitionem nouã ſcientiam facere putarent; cum tamen ſit impoſſibile ut eſſentialia, & maxime propria ſubiecti alicuius principia cum eodem non retro commeent; quod eſſentialem habeant inter ſe relationem, internamq; & prorſus inſeparabilem; uel ut illius facultatis limites excedant, quæ circa huiuſmodi ſubiectum uerſatur: atqui compertum eſt priores illos formæ effectus, quos nominabam propria eſſe, per ſe, & immediata principia, cunctarum rerum, quæ in natura conſpiciuntur; atque illorum Phyſicorum doctrinam, qui uniuerſa ad naturam ſpectantia perfectè, & ad unguem callent, ſapientiam eſſe nominandam, perſpicuum eſt ex ijs, quæ ſubiungit Ariſtoteles in loco citato; conſtat inquit ex ijs, quæ dicta ſunt, ſapientiam eſſe rerum præſtantiſſimarum natura ſcientiam & intellectum, Vnde Anaxagoram & Thaletem, atque huiuſmodi homines cum ignorare ea, quę ſibi vtilia ſunt, viderent, non prudentes ſed ſapientes eſſe dicunt, ac ſuperuacua quidem, & admiranda, & difficilia, & diuina cognoſcere ipſos aſſerunt, ſed inutilia tamẽ. Hactenus Ariſt. Conſtat autem Thaletem adeò merè Phyſicum fuiſſe, ut aquam fecerit rerum omnium, quotquot ſunt, principium: Anaxagorã quoque philoſophiæ naturalis limites non tranſilijſſe teſtis eſt Socrates apud Platonẽ in Phœdone, in quo eius Phyſicã reprehendit, quòd in rebus naturalibus explicãdis animum ad cauſas diuinas non intenderit, naturęque totus inhæſerit: ſed age quod diximus, in apertiorem lu-

cem proferatur, ueritatisque ex ipsis fontibus manifesta consequutione deducatur; id autem commodius fiet assertionibus nonnullis ante positis, per certasq; rationes demonstratis, quæ futurā. ¶Prima assertio disputationē velut fundabunt, stabilioremque efficient. Sit autē prima assertio tanquam primus fundamenti lapis, esse rerum naturalium simpliciter consideratum quatenus est esse, ad naturæque constitutionem nondum contractum est, haud quidpiam significare, quod uniuoce & sinonimos commune sit, cum rebus naturalibus Deo, & cæteris à materia separatis substantijs; quam sic demonstro. Si esse Dei, & aliarum rerum vniuocè est idem, hinc sequitur cuncta quoq; attributa, quæ de Deo, & rebus alijs enunciantur, cuiusmodi sunt bonitas, perfectio, virtus, substantia, potestas, actus, simplicitas, intelligentia, & reliqua, id genus vniuocè esse eadem; id vero longe est absurdissimum, & ab omni ratione alienissimum: consequens ostenditur vel ex communi veterum Philosophorum, Theologorumque sententia, qui per negationes melius, quàm per affirmationes Deum cognosci posse pronunciarunt, quòd sicut acutè dicitur à Scaligero nullis uocibus tam plenè Deus significetur, quàm ijs quæ ignorationem nostram prætendunt, nimirum ubi eum immensum vocamus, infinitum, incomprehēsibilem, & reliquis eiusdem generis attributis: hinc Platonis Socrates per Iouem inquit nos si mentem haberemus, Hermogenes, præcipuum rectitudinis modum constitueremus, nobiscum fateri, nihil nos de Dijs cognoscere, neque de ipsis inquam, neque de ipsorum nominibus, quibus ipsi se uocant; & Origenes oratione vigesima super Exodum, omnes, inquit, homines ad comparationem uerbi diuini, nō

ſolum ineloquentes, ſed & muti putandi ſunt; quæ res ſic explicatur à Marſilio Fecino comm. in D. Dioniſium de diuinis nominibus, nomina, cognomina, adiectiua, quæ à ſacris literis varia tribuuntur Deo, non ad hoc inuenta ſunt, ut ipſam Dei naturam ſignificarent, quæ cum unica ſit, & ſimplex, ſi nominanda foret, unico nomine foret nominanda: ſed ideo inſtituta ſunt, ut multa, uariaque bona à diuina bonitate largiſſimè profluentia declararent; ſi quid uerò præter proceſſum à Deo ſignificant, apud Deum dicunt utique, quid non ſit ipſe Deus, ut cũ dicitur Deus, ipſum unum, uel unitas, vel monas, per hęc primò ſignificatur non eſſe Deos plures, ſed unicum: itẽ vnicum Deum non eſſe compoſitum, ſed ſimpliciſſimum, rurſus ſimpliciſſimum Deum non eſſe diuiduum; atque ita his dicitur, quid non ſit ipſe Deus? & alio loco in ijſdẽ comm. per ipſius inquit Dei appellationes intelligenda ſunt munera quædam ex diuina prouidentia uniuerſis gradibus diſtributa, per ipſam quidem appellationem boni, bonificos proceſſus per omnia paſſim entia, atque non entia, uel vſque ad materiam primam boni prorſus auidam, quamuis non eſſentiæ compotem; per appellationem verò entis & vitæ vires diuinitus procedentes, diſtribuentesque ſingulis citra materiam exiſtendi munus, atque viuendi, pluribus tamen eſſe, quàm viuere cõconcedentes. Per cognomen intelligentiæ, vel ſapientię quendam diuini ſplendoris effluxum, cognitionem triplicemgradatim largiẽtem, intellectualem quidem Angelis, rationalem nobis, ſenſualem denique brutis, ipſum autẽ inter hæc Deum extare cogita, ſuper entia ſimiliter & eſſentiam, ſuper viuentia vitam, ſuper omnia, quę ſapiunt ſapientiam, hæc eo loco Marſilius Fecinus, qui in

librum

librum Dionisij de Trinitate, de eadẽ re sic philosopha-
tur; duo quædam potissimum, inquit, de rerum principio
communiter cogitamus, unum quidem queadmodum
omnia inde profluunt, semper dependent: alterum uero
quemadmodum ipsum interim est ab omnibus eminen-
tissime segregatum. Prima igitur ratione omnia quæ di-
uinitus effecta sunt, quatenus inde uidentur egredi, de
Deo possumus affirmare, quasi non inde venire potue-
rint, nisi prius illic extiterint: sic Deum esse affirmamus
essentiam, substantiam, vitam, intellectum, animam, natu-
ram, cœlum, elementa, stellas, itemque formas rerum
vbiq; formosas; Sed ratione secunda negare rursum sin-
gula de Deo debemus: quo enim pacto est aliquid eorũ
quæ fecit, siquidem est ab eis interim mirabiliter segre-
gatum? est autem tutior, ueriorq; negatio rerum, quàm
affirmatio circa Deum; quoniam longe plus est, quod ip-
sius Dei separatum est à rebus singulis, quàm quod ipsis
rebus est communicatum; hoc enim finitum est omni-
no, illud autem prorsus immensum; denique mentiri fa-
cilius affirmando, quàm negando possumus: siquidem
affirmatio ad intelligentiæ nostræ limites finire videtur,
quod incomparabiliter est immensum. Sic alij ratiocinan
tur: nos secus ad Aristoteleam demonstrandi rationem
magis accommodatè, ne Platonicorum nodis uti videa-
mur in Aristotelis sensu explicando: sententia tamẽ ipsa
in idem recidit. Deus causa est vitæ, essentiæ, substantię,
sapientiæ, bonitatis, & reliquarum huiusmodi proprieta-
tum in alijs rebus æquiuoca, nõ uniuoca; nam si vniuocè
illas communicaret, Dei, & hominis sapientia (verbi gra-
tia) non differrent, nisi secundum magis & minus, per ac-
cidensq; & aduentitia vi, quod impium est dicere, cum

finitum

finitum ab infinito diſtinguatur magis, quàm diuiſibile ab indiuiſibili, quæ tamen totam naturam diuerſam habent. Quod autem dicunt aliqui ignem, qui in infinitum excreſceret, diuerſum non fore ab eo, qui nunc finitus conſpicitur; ridiculum eſt, habetq; contradictionem in hypotheſi: quì fieri enim poteſt ut deductio diſtinctionis certis cancellis coercitæ ab eodem ſecundum naturã actu proficiſcatur, qui propriæ diſtinctioni nullos terminos ponit? ſic lubet effari, quoniam actus eſt qui ſeparat, ac diſtinguit, ut ab Ariſtotele ſcribitur: erit ergo eadem natura per ſe efficiens affirmationem & negationẽ? Dicet aliquis infinitatem nõ acceſſuram igni, niſi per accidens, & per aliud; ſed rurſus euincetur, quoniam quidquid ab alio eſt, accidensque exiſtit, ſeparari poteſt poteſtate aliqua ab eo; cuius accidens uocatur: at infinito igni non poſſet adimi infinitas, quoniam non fuiſſet ante infinitus uere, cũ illud quod eſt infinitum, fine careat; deinde natura ignis, quemadmodum & aliarum rerum naturalium, modum quoque ſibi conuenientem quendam, & reſpondentem habet: qui ipſam internè, & ſecundum eſſentiam ſequitur, quam Logici per differentię nomen ſolent adumbrare ad ſpeciem comparatę; atqui eximeretur igni modus omnis propriæ naturæ, ſi fieret infinitus, infinitatem intelligo igni additam, non quatenus corpus eſt & certis dimenſionibus circumſcriptus, ſed quatenus eſt ignis, uimque habet calefaciendi, & exiccandi; quamquã quid hoc opus habeo argumento, ſiquidem conceſſo finitum & infinitum æque diſtingui, atque diuiſibile & indiuiſibile, quod neceſſarium eſt confiteri, cum infinitũ, quatenus huiuſmodi eſt, neceſſariò ſit expers omnis diuiſionis; cuique eſt etiam inuito dicẽdum ipſa toto cœlo

diuersam rationem, naturamque habere? sit ergo certũ & exploratum, ita ut negari non possit, Deum communicare proprietates illas, quas dixi, rebus alijs æquiuocè, non vniuocè; ex quo sequitur fieri non posse, ut ipsæ uniuoce sint inter se eædem; quod initio quærebatur, eratq; nostri argumenti cõsequens. Sed respõdeat aliquis, nos ad Aristotelis sententiam eliciendam duo assumere, quæ in eius doctrina sunt maximè controuersa: nimirum Deũ communicare alijs proprietates suas, eundemque esse infinitum, cui difficultati sic satisfaciendum censeo; haud ita se rem habere; quod enim definiti, & infiniti discrimine assumebatur, tam verum est si Deus non efficiens causa vniuersi constituatur, quàm si eiusdem conditor is iudicetur: quamquam nostra ratiocinatio commodioris hominum intelligentiæ causa ab efficientia Dei æquiuocationem deduxit diuinarum proprietatum, & illarum, quæ reliquis rebus conueniunt: quod verò ad Dei infinitatem attinet, certum est Ammonium, Alexandrum, Simplicium, Themistium, Philiponum græcos interpretes vniuersos Deum censuisse infinitum ex Aristotelis sententia, solus Auerroes finitum, inquit, & infinitum corporis sunt passiones, quæ propterea corporis expertibus substantijs conuenire nullo modo possunt; ex quo sibi colligere videtur Deum neque finitum esse, neque infinitum; sed mehercule imperitè; etenim cum infinitũ nominatur, si dictionem putas priuatiuã, fallerijs; id quia si uerum esset, eadem res ex finita fieri posset infinita, aut è conuerso: negatiue igitur accipienda est; atqui hoc modo si intelligas infinitum, non potest illud cum finito rei alicuius proprietates cõstituere: uaga enim est & minime certa attributio negationis. Amplius si infinitum actu

corporis

corporis esset proprietas, nō repugnaret rationi corpus aliquod inueniri actu infinitum; atqui id impossibile iudicatur ab Aristotele: ut enim probet primum aliquem motorem, primamve aliquam causam inueniri, uelut in absurdum deducit aduersarium, si id non fateatur fore, vt in causis ac motoribus progressus detur infinitus; quod minimè faceret, si infinitatem discretæ quantitati adiudicari posse existimaret; quæ autem ratio sit quantitatem continuam, potiusquam discretam, infinitam concipi per rationem posse? nonne secus putandum, cum diuisibilitas ita continuæ quantitatis propria censeatur, ut pleriq; ab ipsa hanc definiuerint? an diuisio, quæ infinitatem secundum potentiam coniunctam habet, infinito quod in actu ponitur, non ex diametro repugnat? nemo autē putet infinitum potentia, quod corporis proprium est, & infinitum actu, de quo in præsentia loquimur, actum & potentiam uerè esse circa idem genus versantes, remque ad eandem relatas: finito enim illi, quod partitiones in infinitum sibi inuicem succedentes habet, si in potentia sumatur, velut proprius actus respondet deductio ipsa quantitatis per diuisionem, fine quidem aliquo semper terminata, sed ita ut indeficienter ac sine fine, finis alius seu terminus antecedentem finem consequatur; quare haud male quispiam dixerit, illa si hoc modo nominauerit, vt actus & potentiæ oppositio, clarè inspiciatur, successio diuisionum vltimo fine nunquam terminatarū cum potentia, tum actu; quæ tum proprie potentia infinita dicitur, cum actu sumitur, ne illam unquam exhaustam iri existimes, quod fit ob naturam successionis, & fluxus, cuius ꝓprius, naturalis, & essentialis actus est ipsa potentia actubus velut interruptis, ac dilabentibus contenta;

tenta;non quòd ipsa actus naturam induat,cuius est correlatiua; aut rei alicuius naturam constituat, quod actus proprium est,sed quòd antecedenti,ac præsenti actu semper excitetur noua potentia ad actum consequentem in eadem diuisa quantitate, quæ potẽtia,si ad omnes actus referatur,qui subinde per partitionem exorientur,vocabitur infinita,hoc est fine,ac termino carẽs; fine inquam extremo,non eo,qui extremus non est;eamq; tam possibile est, ad unum aliquem extremum actum diuisionis reuocari, quàm uerum est ipsam extremi actus comparatione priuatiuè infinitam dici,ac non potius negatiuè; qua tamen negatione simul etiam cõtineri priuationem actuum consequentium;qui minime extremi sint haudquaquam diffiteor. sed eam certum est non uanam & inanem esse, tandemq; in actus suos deduci, ut cuius est perspicuum: huiusmodi uerò quantitatis diuisioni certũ & extremum finem denegare, si consideretur ut quantitas est,non est absurdum; ut verò est naturalis in confesso est omnibus quantitatis cuiusque diuisioni certos ac definitos cãcellos præscriptos esse, quos minime egredi potest,ne quis imperitus a rerum naturalium consuetudine,ob certum finem agentium argumẽtum accipiat incerti finis negandi in diuisione quantitatis; sed de his alius dabitur disputandi locus: ad rem : finita dicuntur corpora,quæ certis ac definitis interuallis conclusos terminos habent: erunt igitur finitæ substantiȩ,quæ actum, hoc est perfectionem propriæ naturæ quibusdam uelut limitibus septum ac vallatum habent ;infinitaque substantia vocabitur actum possidens nullis perfectionis & præstantiæ finibus circumscriptum:lin eam concludunt puncta, superficiem lineæ, corpora superficies; quæ sunt

E ductili

ductili quadã potentia ipſa corpora, ſuperficies, & lineæ: fit enim linea ductu pũcti, ſuperficies fluxu lineæ, corpus verò penetratione ſuperficiei: ſubſtantiarum igitur actus finitos & imperfectos propriæ potentiæ terminabunt; ac certo quodam modo finient, ita ut latiori perfectionis campo prohibeantur; quod ne cui negocium ad intelligendum faceſſat, quiuis animo concipiat, cum omnibus in rebus, tum etiam in homogeneis principium ac finem rei, (de inſitis terminis loquor, non de principio, fineq; externo) diuerſam naturam poſſidere, ab ea quæ illius propria eſt, cuius ſunt extremitates: ſecus enim res illæ omnibus modis eſſent indiuiſibiles, quoniam ſi tota res propria extremitate continetur, quæ indiuiſibilis eſt, ipſam quoque neceſſe eſt eſſe indiuiſibilem; rei cuiuſuis extremitatem diuiſionis expertem eſſe nemo inficiabit, qui cõſiderauerit haud ultimum vocari poſſe illud, quod primas, medias, atque alias ultimas partes habere poteſt: de extremis enim terminis loquor, qui prorſus ultimi ſunt; itemque non diuiſionem illam intelligimus, quæ per quantitatis & magnitudinis corporeæ ſectionem fit; ſed illam quæ accedere poteſt aut reipſa, aut ratione rei quocumque modo compoſitæ: quis enim compoſitione diſſolutionem non illicò opponat? hæc uero cum ita ſe habeant, neceſſarium eſſe dicimus, rerum homogenearũ extremitates earundem actuum potentias eſſe: namque ſi rerum homogenearum termini actus eſſent, neque ipſę eſſent verę homogeneæ; rurſusque illorum terminorum aliæ eſſent extremitates inueniendę, quoniam actus quiuis (niſi omnino ſit ſimpliciſſimus) & principium & finem & partes aliquas habet: aliorum vero actuum potentias eſſe ac non illius qui rei homogeneæ naturam conſtituit

ridiculum

ridiculum est dicere, quoniam connexio & copulatio rei cum suis extremitatibus, quæ continuationi quantitatis analogia quadam respondet, non dissimilē aut diuersam, sed eandem esse vtriusque naturam declarat; quod non cernitur nisi in actu & potentia ad rem eandem comparatis, quæ propterea, vt Arist. dicit, non multa sed rem vnam faciunt; cum tamen duo actus necessariò multitudinem efficiant, cum simul copulantur: quæ hæc sit potentia actui cuiuis insita, præter eum qui supremus est, declarabitur alio loco. His positis, hoc esto sententiæ nostræ argumentū: Deus ex Aristotelis opinione in Metaphysicis est actus purus, ab omni potentiæ contagione separatus: erit ergo infinitus eiusdem sententia, & nullis terminis circumscriptam naturam possidens; neque vero est vt aliquis obijciat nobis, actus quoque proprium esse terminare, & finire, quod ab Aristotele scribatur illo res separari atque distingui, quoniam secus actus distinguūt, quam potentiā: actus enim se totis distinguunt res, quarum sunt actus ab alijs rebus; potentia vero non res distinguit, nisi quatenus illarū actibus adiuncta est tanquā terminus & extremū quoddam; terminareq; & separare aut distinguere nō eandem rem significant, tametsi vulgus interdum eodem accipit vtrumque significato: non enim terminat ac definit, actus nisi potētiam ipsam; quia quo modo actus deductio potentiæ adiunctione certis tanquam cancellis finitur; eadem aut non admodum dissimili ratione uaga & incerta potentiæ alicuius generalis terminabilitas actus accessione restringitur, ueluteq; coarctatur ad illum, potiusquàm alterum actum terminandum; ita aiunt omnes Philosophi per formam definiri, ac certo modo coerceri materiæ primæuam illam

& communem potentiam. Atque hactenus de prima ratione ad illius consequentis probationem dictum sit. Qđ erat fieri minime posse, ut de Deo enunciantes proprietates, & attributa vniuoce sint eadem cũ ijs, quæ ad alias res referuntur; quod rursus alio modo demonstratur: attributa ideo verè de Deo prædicantur, quia illi insunt, sic enim logici præcipiunt, at quidquid est in Deo, ipsamet est essentia Dei, ut communis est sensus omnium ueterum Theologorum, qui accidentarium, & aduentitiũ omne a Dei natura excludunt, ne illi aut compositionẽ, aut potentiam, aut dissolutionem tribuere videantur, quæcunque igitur res vniuoce communes habebunt cũ Deo proprietates, essentiam quoque vniuoce communẽ cum eo habeant necesse est; hinc verò perspicua consequutione colligitur, & illud necessarium fore ut Deus cathegoria aliqua cum alijs rebus contineatur; quod a veritate certum est disidere; negabit aliquis necessitatem deductionis; quòd non possent illæ proprietates essentiã indicare communem, nisi rerum omnium, ne dum ipsius Dei, essentiam subeant; at eas concessum fuerat solius Dei cum essentia confundi, non item cum essentia rerum aliarum; esto: at ex illis, quæ utrisque sunt essentialia, cuiusmodi sunt substantia, & rationale, aut si mauis intelligentia præditum, quis neget recte trahi syllogismi ductum? Deum nullo contineri prædicamento, ut omittã Platonis, Plotini, Simplicij, & Ammonij authoritatem ratio quoque ipsa ostendit; actus enim purus, & infinitus nihil habet aut primum, aut secundum, aut antecedens aut consequens, in se nullo totus simul vocabulo significari, aut notione comprehendi potest; totus inquam, tametsi non totis modis vel vt alij dicunt totaliter, cum

omni

omni ratione humanæ intelligentiæ aciem effugiat, confusissima quadam iuxta & remotissima excepta cognitione, quæ densis offusæ tenebris menti nostræ concessa est; totusq; & totis modis infinitus ob essentiæ impartibilitatem, seipso simplicissimo, simplicissime concluditur; vt vanum sit ipsum voce aliqua essentiali proferre, quæ interminatam immensitatem, & indiuiduam simplicitatem illico non referat; ausimq; impios vocare (dicto inquam, non sententia) illos omnes, qui contrariam opinionem sequuntur, quòd inuiti in eam hæresim labantur, qua aut negent Deum esse infinitum, aut eum asserant modis aliquibus & finitum, & diuiduum esse, cum nullum extet attributum: quod non ob id verum censeatur, quia rei conueniat aut per se totam, aut per suas partes, aut per suas rationes consideratæ; neque verò re solum, sed etiã essentia quidquid de Deo cogitatur, infinitum esse oportet, ita ut secus concipi animo non possit; quòd quemadmodum nihil est in Deo, quod ipsius non sit essentia, ita debeant singulæ rationes, secundum quas Deus consideratur, ex se mutuo secundum essentiam pendere, ut nec definiri nec nominari, nec cogitari altera sine altera possit ob illius principij necessitatem. quo dicitur quæcumq; vni tertio sunt eadem, & inter se eadem esse debere; ex quo luce clarius, nõ minori facilitate antecedentis illius demonstratio sumitur, quod initio assumebatur, si ens quod tribuitur Deo vniuoce est idem cum eo, quod alijs de rebus enunciatur; fore vt cætera vniuersa attributa de utrisque prædicantia vniuoce sint inter se eadẽ. Enimuero si se totis diuinæ proprietates, & omnibus modis sumptæ aliud non sunt, quàm ipsa Dei essentia; quid in ipsis putare poterit quispiam superesse, secundum quod

in ean-

in eandem communionem minime trahantur? aut quo pacto fingi poterit aliquid in eſſentia diuina, quod alijs eidem per cogitationem inhærentibus non ſit omnibus modis & ſecundum eſſentiam idem? Ratum ergo, & pro comperto habeatur ens minime effari ſinonimos de Deo, & rebus alijs compoſitionem habẽtibus; quod alijs non minus validis telis uerum eſſe euincitur hunc in modum; conueniunt vniuoce in aliquo illa, quæ in eo diſſimilia non ſunt, niſi per externa & aduentitia illi eidem, in quo conſentiunt; neque excogitari potior ratio poteſt vniuoca ab analogicis diſtinguendi. Pratum enim & homo ea quæ interne ad utriuſque riſum ſpectant diuerſa ac diſſimilia habent, ac propterea analoga ſunt, non vniuoca: quod uniuocationes medium, cum de eſſentia eſt illorum, quibus attribuitur, atque inhæret, efficit illa vt eadem ſecundum ſubſtantiam dicantur; eadem inquam, hoc eſt in eſſentialibus prorſus ſimilia; ijs vero cum accidit, aduentitiamque exiſtit, ut abſolute, & ſine additione ſimilia nominẽtur; ita dicimus Platonem, & Speuſippum eadem conſtare hominis natura; Lilium uero, & Liguſtrum, ſimili eſſe prædita candoris qualitate, nõ eadem; ſeu quod idem eſt, nõ ipſis eſſentiale; at ſiue ſimilitudinis accidentariæ, ſiue eiuſdem poſſeſſæ naturæ vinculum ſit, illud commune, in quo conueniunt; ab ipſius debent natura, eſſentiaque aliena eſſe, fortuitum enim eſt candori vel Niuem, vel Lilia, vel liguſtra afficere, naturæque humanæ in Platone, vel in Speuſippo reperiri, cum ijs demptis nihilominus ipſa exiſteret; hincq; enatæ logicæ illæ propoſitiones, ſpecies non ſpectare ad eſſentiam generum; à ſubiectisq; vniuerſalibus ad illa, quibus ſubijciuntur nullam eſſe conſequutionem; atqui falſum eſt cõmuni entis

rationi

rationi, quæ in Deo reperitur accidere diuinam essentiã, cũ in eo nullus sit, nisi essentialis nexus; quoquo versum diuinam naturam spectes, perspicuumq; existit ad illam ab ente ipso vniuersim, & generatim sumpto, & quacumque ratione considerato necessariam, & certissimam ratiocinationis deductionem fieri, maxime prima, & per se necessitatis lege: secus enim si putetur, haud erit uerũ, quod tamen est uerissimum, omnium aliarum maxime prima necessitate Deum ipsum contineri ut Deus est; quoniam rerum existentium series non ex Dei natura per se, sed ex ente ipso tanquam ex primario fonte deduceretur, diuinaq; essentia aliunde, hoc est ab entis in suas species deductione, non ex se ipsa existendi necessitatem haberet; quoniam forma non materia necessitas continetur, cum illa huius sit finis, non est è conuerso; naturæque magis per se cõmunes in ijs, quæ minus communia sunt, tanquam formæ in materia inueniuntur, cum hæ illis accidant, ipsæq; ab ijsdem rationẽ essentiæ accipiant, parte saltem quadam: nobiscum uero Aristotelem idem sensisse cum ex text. 26. cap. 15. libri decimi, constat vbi scribitur id quod interitui obnoxium est, atq; illud quod est ab interitu alienum, necessario cathegoria, & genere differre; ut enim id verum censeri posset, si de utrisque sinonimos quidpiam ualeret enũciari? tum ex omnibus Metaphysicorum libris, quibus crebro inculcatur, communissimas illas & maxime vniuersales de ente propositiones ita certas esse, ut ijs nihil possit certius inueniri, totumque scientiarum orbem ab illarum certitudine tanquam a sacra anchora pendere; ijs igitur rebus ens Aristoteleum proprie ac per se attribuitur, quorum cõparatione generalia de ente axiomata certissima sunt,

pri-

primaque & per ſe nota principia uocantur alterius minime egentia probationes, propriæ enim certitudini debent, quòd principia ſint, ex ipſis manifeſſima conſecutione colligi poſſint alteræ ſubalternatæ propoſitiones; atqui ex enunciatis Metaphyſicis certiſſima quidem cõſequutione deducuntur Phyſicæ propoſitiones, quia ſi accipiantur generalia illa entis attributa de rebus naturalibus aientia, inde factæ enunciationes non niſi inductione probari poſſunt, ut exploratiores ac certiores uideantur; in Deo uerò & rebus diuinis non ita ſe res habet, quòd in ipſis inductione minime ualeant probari huiuſmodi prima, ſupremaque attributa, egeant Phyſicis demonſtrationibus ex poſteriori deductis, ex quibus tanquam cauſæ ex effectis colligantur; ut eſſe Deum ex Mundi ordine, diſtincto & uario ornatu: non enim uerũ puto quod aliqui dicunt, propoſitionem hanc (Deus eſt) per ſe notam eſſe, cum ſubiectum effugiat omnium ſenſuum aciem, à quibus pendet certitudo principiorum, ꝙ ſine ſenſibus nequeat mens enunciationi alicui aſſentiri, niſi ex alijs enunciationibus per demõſtrationem tractæ fuerit, quo pacto ab intelligentia exceptæ non principia, ſed obſcuræ, & incertæ concluſiones enunciationes quęcumque forent nominandæ; idemque haud lateat in prędicato, niſi logica quadam remotiſſimaque potentia, quam nonnulli non repugnantiam nominant.

Secunda aſſertio ſit; ens illud, per quod cum Deus opt. Max. tum res naturales eſſe dicũtur, nullam habere poſſe ſimplicem & communem rationem utriſque analogice conuenientem, cuius ratione certæ alicuius, definitæque ſcientiæ ſubiectum genus eſſe poſſit: analogum enim cũ multipliciter dicatur, debet etiam totum ad unum prin-

cipium

cipium referri, ut ſcribit Ariſt. in quarto Met. c.2.tex.2. quæ relationes cum & externæ eſſe poſſint, quales ſunt rerum diuerſarum ad eandem remotam proportionem per nomen aliquod commune, quo illa diuerſe exprimitur effectuum ad cauſam æquiuocam, rerum ſubinde naſcentium ad primariam generis originem, mediorumq; ad eundem finem; riſus enim pratis & hominibus, ſapientia homini & Deo, nomen Auo & Nepoti, valetudoque medicamento, & vrinæ eadem ſecundum nomen eſſe dicitur; atque etiam internæ, cuiuſmodi eſt accidentium ad ſubſtantiam in ente comparatio dicente Ariſt. in 7. Met. tex.2. quod accidentis eſſe eſt ineſſe, quod ita ſeuerè Iandunus eſt interpretatus, ut Ariſtoteli Auerroique uelut certam adſcripſerit ſententiam de accidentibus, ea formaliter eſſe, & exiſtere per habitudinem ad ſubſtantiam; haud dubium eſt ſubiectum genus quoduis per analogiã vnum, ut ad unam facultatem ſpectet, non externam, ſed internam, formalemque analogiæ comparationem habere debere; quòd quidquid aduentitium eſt & externũ, longe abſit ab ea unitate, quæ per ſe dicitur, cum ſubiecto efficienda. Tritum enimuero eſt ſubiectum genus ſcientiæ cuiuſcumque rationem habere cum materialẽ, tum formalem; ab hacq; non ab illa vnicæ facultatis denominationem proficiſci, quam formam alij aliter, nos ita pro diuerſis humanæ intelligentiæ in intelligendo & ſpeculando gradibus diſtinguimus: quædam non intelliguntur commodè, niſi dum à mente conſiderantur, ſenſibus quoque conſiderantibus coniuncta ſint, & iiſdem quadrent, ac conſentanea exiſtant, cuiuſmodi ſunt res Phyſicæ; alia ut rectè apprehendantur ad ſequentem praxim & uſum referri debent, ut res cum actiuæ, tum

factiuæ ſcientiæ; vt probe percipiantur alia neque coniunctis, neque ſubſequentibus ſenſibus opus habent; cõiunctis inquam illi quæ de ipſis habetur contemplationi: quis enim receptũ axioma neget, nihil eſſe in intellectu, quod prius non fuerit in ſenſu? ac talia ſunt omnia, de quibus ſcientiæ agunt meræ contemplatiuæ, ſi tamẽ ullæ inueniuntur: vt uero pro comperto habetur, ſcientiam uocandam eſſe vnicam à forma potiſſimum, non à materia ſubiecti; ita omni procul ambiguitate eſt certiſſimum non poſſe formalem rationem eſſe per ſe unam, niſi inſit ſubiecto pro ſe uno: ſecus enim, id quod vnicum eſt ſuapte natura, duobus ſubiectis ſimul inhæreret; atqui iam diximus ens ad res naturales, Deumq; relatum non eſſe analogia ulla per ſe vnum; quod ea relatio, qua intricem in ente analogica ratione comparantur utriſque prorſus ſit externa, & accidentalis; erroris vero multis Peripateticis hactenus occaſionem dedit ratio minus circumſpecta; Ariſtotelem interpretandi: germanumque & uerum illius ſenſum eliciendi, videntes etenim enti, quod in decem prædicamenta diſpeſcitur, analogiam ſufficere, ut ipſum dicatur per ſe vnum; cenſuerunt enti etiam, quod tranſcendentiſſimum nominant, quodque Deo eſt unà cum rebus alijs commune ſufficere analogiam, ut, unum per ſe dicatur; haud conſiderantes diuerſæ rationis eſſe hanc, & illam analogiam; ac in priori quidpiam concedi, quod principium commune ſit analogatorum, in poſteriori non item (principium inquam formale, & per ſe) negante Ariſtotele corruptibilium, & illorum quæ immunia ſunt à corruptione eadem eſſe poſſe communia principia; ſic enim habet text. 50. libri duodecimi: porrò nulli eorum, qui ponunt cõtraria, utuntur contrarijs, ſi quem

in qui-

inquirere non pigeat; & cur quædam corruptibilia, & quædam incorruptibilia nemo dicit: omnia namque entia ex ijsdem principijs faciunt; præterea quidam ex non entibus faciunt entia; quidam ut hoc non cogantur, unũ cuncta faciunt:

Tertia assertio sit, illud ens quod rerum naturalium sic proprium esse diximus, ut Deo nullo modo conuenire posset, & re & ratione abstractum esse à materia; neque vero ipsum communissimo sensu accipimus, sicut cum & materiam suo modo esse à Philosophis dicitur; sed quatenus absolutum & perfectum est, fluitque a forma, quæ est id quod dat esse rei, hoc est quod rem in extremam propriæ perfectionis & absolutionis manum ducit, nomineque materiæ cum illam primæuam & remotam materiam intelligi volo, tum alteram, quæ accidẽtibus quibusdam affecta est sensilibus: Assertionis ratio est & formæ natura, à qua esse exoritur, quæ per se materiam minime includit, at compositi totius constitutionis modus; sententia enim est Aristotelis in primo Polit. c. 2. totum ratione prius esse, quàm partem, ex quo ratiocinatur ciuitatem naturæ ordine, & pagos, & priuatas domos, & singulos nostrum iure quodam prȩuertere: quod de forma inuolutè dicebatur, ita euoluitur. esse formale non coniungitur materiei per se, hoc est quatenus tale est, sed quatenus capax est ortus & interitus: hinc Platonici dixerunt formas duntaxat efficere, complereq; rerum naturalium essentias, (quicquid dicant nonnulli imperiti formam naturalem ignotam Platoni penitus fuisse) ac solam exempli causa animam hominem esse, corpusque ad humanam naturam nihil pertinere, sed illius esse organum & instrumẽtum quoddam: doctius ac distinctius

F 2 Peripa-

Peripatetici materiam eſſe quidem de rerum ſubſtantia, at non de eſſentia earumdem; dicitur autem ſubſtantia ab accidentibus, quibus ſubſiſtit, ſubijciturque, quod potentiæ eſt ſub actu, non actus ipſius, ut cuius eſt perſpicuum: amplius dico ſubſtantiam vt eſt ſubſtantia eſſe equidem omnium accidentium, & ſequentium cathegoriarum baſem & fundamẽtum; at eſsentiæ comparatam, à qua fluit, illius eſse primariam proprietatem: ſed ad rẽ. Materia eſt pura potentia ut ſcribitur ſeptimo Met.t.8. eſse formale quatenus tale, ſignificat actũ, actus ut actus eſt, ſe toto hoc eſt re. diſtinguitur à potentia ſunt enim valde oppoſita ut ſcribit Auerr. cõmm. 6. in primum de anima; ac diuidunt ens ut ſcribitur ab Ariſtotele 9. Met. text. primo & 11 & lib. 11. text. 27. analogica tamen diuiſione, vt exponit Zimara theorem. 105. eſse igitˉ formale, quo res Phyſicæ cunctę conſtituuntur re abſtractum cenſeri debet, prorſusque ſeiunctum à materia: ut enim coniunctio, qua res per ſe, & proprie ſimul uinciũtur duplex eſt prima & ſecunda, vt ſcribitur in libris de poſteriori analyti. ita etiam duplex facienda eſt abſtractio vtrique ex diametro reſpondens; altera qua res inuicem per rationem & definitionem diſtinguuntur; qua ſe totis, hoc eſt ſecundum omnes ab eſsentia fluentes proprietates diſtinguuntur altera, quam aliqui realem vocant diſtinctionem; ab accidentibus uero ſumptas diſtinctiones rerum indignum eſt Philoſophi munere proprijs nominibus appellare, de ijsque priuatam inſtituere contemplationem; quantitas abſtrahitur à materia ratione, hoc eſt primo illo modo, ſed non re: quia quantitatis & materiei coniunctio per ſe eſt ſecundo modo; Mathematicique abſtrahunt à materia quantitatem, hoc eſt præſcindunt

ac separãt illius rationem ab alterius natura; sed minime abstrahunt totam quantitatem; vt hæc quidpiam est ex sua ratione & suis & proprietatibus conflatum, quantitatis etenim inter primarias ꝓprietates maxima est ipsius cum materia necessaria connexio, à materiaq; veluti dependentia, quatenus quantitas est, non quatenus ortum vel interitum recipere potest; obijciat aliquis ortus ac interitus capacem esse formæ, necessariam videri naturalemque proprietatem: cui respondemus nos id verissimũ esse, si ad externam & aduentitiam necessitatẽ referatur, quæ alio loco exponenda est; at falsum si ad internam: quis enim actui per se dicat conuenire, quod ab opposita potentia originem ducere est certum? tametsi uero potentia quidpiam est ab actu prorsus diuersum, eidemque modo quodam oppositum: haud propterea tamen id impedimento esse potest, quominus unum per se, hoc est compositum ipsum simul constituant; huius etenim rei causa est potentiæ imbecillitas, quæ non valet cum actu multitudinem facere, quòd actus sit proprium vt scribitur text. 49. lib. 7. Meth. distinguere ac separare; solum sunt fundamenta relationis, quam inuicem acquirunt, cũ in eiusdem totius compositionem ueniunt, quamquam nemo proprie dixerit in compositionem potentiam venire; ita nos de duplici abstractione philosophamur, de ea quæ secundum rem existit, ac de illa quæ secundum rationem nominatur; qua in re Aristotelis doctrinam sedulo sumus sequuti: is namque primo lib. Topic. cap. 6. numero inquit eadem sunt, quorum & nomina plura & res una eadem, ut vestimentum, & vestis; speciei autem eiusdem sunt ea, quæ multa sunt, neque specie differunt, vt duo homines & duo equi; non igitur recte in scholis

rece-

recepta eſt conſuetudo de ijs quærendi, nũ re diſtinguantur, an non diſtinguantur, quæ diſſimilem prorſus naturã faciunt, diuerſasque ad ſpecies referuntur. Rationem vero cũ definitionẽ tum quidditatẽ Ariſtoteli ſignificare exploratius eſt, quam egeat probatione. Animaduertes autem (ne ſtatim obijcias me mihi pugnantia ſcribere) eſſentiam & proprietates ſi ſpectentur eę quatenus tales ſunt, haud eſſe diuerſarum cathegoriarum, & ſpecierum; idque contra D. Thomam virum alioqui omnium quos tulit Italia doctiſſimum tuetur Ioannes Duns Scotus, ex cuius aſſeclis ea de re legendus eſt Ant. And. q. 4. in quartum lib. Met. atque hinc alter detegitur eiuſdem D. Thomæ error lect. prima, in primum lib. Met. quo ut ſcientiam' ſubiecta re abſtrahat à materia, in externam ſolam ſeparationem reſpicit, haud intuitus gregariorum ſe conſuetudinem ſequi, cum frumenti grana ab hordei granis cribro eliciunt; eademque ut ſecundum rationem abſtrahat in contemplantis cogitationem intentam mentem habet, quaſi vero recte quis in dicendo Ariſtotelis conſuetudinem imitaretur; qui colorem & odorem cogitatione ſolum, & non etiam re ſeparari aſſereret, quòd re ipſa, niſi per mẽtis cogitationem, nunquam diſiungantur, accidentaria illa, qua mutuo innectuntur, conglutinatione; Nos quoque fateor ſcientiarum ſubiecta pro diuerſis intelligentiæ noſtræ in contemplando gradibus diſiungimus; ſed ea ſic accepta mordicus defendimus ratione, & natura minime differre; eſſeque exemplo poſſunt diuerſi colores, qui ut ſub aſpectum cadere poſſunt, diuerſi minime cenſentur.

Quarta aſſertio ſit, eſſe rerum naturalium à forma profectum immobile exiſtere: quia motus eſt actus entis

in

in potentia quatenus in potentia, esse uero formale, quatenus huiusmodi est, merum actum significat; ut omittã idem quia primum est in unaquaque re naturali, cum ratione dici posse motum & mutationem omnem præcedere; idem perspicuum est ex bonorum auctorum loquendi cõsuetudine, præsertimque Aristotelis, cũius nos sententiam, hac in re disquirimus: cum enim Plato lato motum acciperet significato, vt manifestũ est ex decimo de legibus, vbi ponit primum omniũ motuum eum esse, quo quid seipsum mouet; atque hanc omnium antiquissimam potentissimamque esse mutationem; secundam uero illam, qua quid ab alio mutatur, & alia mouet, ex ijsdemque concludit idem esse animam, & primam generationem, ac motum rerum quæ sunt, quæ fuerũt, quęq; futurę sunt, motũsq; eius enumerat, uelle, cõsiderare, curare, consultare, recte & non recte opinari, lætari, dolere, audere, metuere, odisse, diligere: hincque deducta est illa definitio, qua animus esse dicitur numerus seipsum mouens, cuius auctorem Xenocratem Platonis discipulum Cicero facit prima Tusculana; cum inquã latissima quadam ratione motus nomen Plato & Platonici interpretarentur, contractiori id significato acceptum est ab Aristotele, ab illis de industria (ut cũ rõne) dissentiret; illaq; proprie & ꝑ se moueri posse dixit, mobiliaq; esse vocitanda statuit, quæ & contraria & media, & contradictionem habent, vt scribitur lib. 5. Phys. tex. 6. quorum nullum enti formali certum est conuenire, quatenus actus est, siue potentiaq́; aut coniuncta, aut præcedenti consideratur; quęve quatenus mouentur potentia sunt, ut decretum relinquitur tertio Phys. tex. 6. & sequentibus: at ens Physicum quatenus tale est, nemo negauerit totum aut actu

solo,

ſolo,aut potentia ſola dici;non enim intenſionem recipit & remiſſionem: hinc 5.lib.Phyſ.tex. 10.ſcribitur ſecundũ ſubſtantiam non eſſe motum, propterea qđ nihil ſit ſubſtantiæ contrarium, neque ſecundum relationem quod contingat altero mutationem pari ente vere dici alterũ nihil mutationis ſubire; textuq; 16. libri tertij mouetur inquit & mouet omne ſicut dictum eſt cum ſit potentia mobile, & cuius immobilitas quies eſt: cui enim motus ineſt,huic immobilitas quies eſt: nam ad hoc agere,quatenus huiuſmodi, idipſum mouere eſt, hoc autem facit tactu,quare ſimul & patitur:idcirco motus eſt actus mobilis quatenus mobile exiſtit,inter ſpeciesq;motus generatio & corruptio minime cenſentur,quę proprio magis vocabulo mutationes nominantur, quibus non ſubiectũ ſubeſt uere mobile; ſed materia ſubijcitur diuerſas ſubſtantię formas viciſſim recipiens;libroq; primo de anima cap.3. tanquam ratum ſtatuitur animæ non poſſe motũ accidere, quæ tamen naturam videtur à motu habere alienam minus ente ipſo, de cuius ſimplicitate, & indiuidua ratione minus quàm animæ ab antiquis fuit dubitatum;libroque ſecundo Phyſicorum natura definitur principium motus & ſtatus in eo in quo eſt primo,per ſe, & non aduentitia quadam vi; ut nemo auderet motum adſcribere, cui naturam quoq; velut motus principium non illico aſſignaret, cum tamen conſtet ens Phyſicum ipſum potius naturæ principium eſſe nominãdum, quàm naturam pro principio habeat;non eſt verò cur prolixius hac de re orationem protraham, quòd ſatis fuerit modũ indicaſſe, quo Ariſtoteles ſolet aliqua uel mobilia per ſe, vel immobilia eſſe decernere; eũ omni procul ambiguitate certum ſit illum in ens formale nõ poſſe conuenire;

ens

ens autem intelligo quatenus ens, non quatenus aut calefactibile, aut alterabile est, alijsve motibus subijcitur, vt potentia est illa accidentia quibus motu afficitur.

Quinta assertio sit, haud posse esse formale recte, & ad vnguem intelligi, tametsi Physicum est, & rebus naturalibus coniunctum sine aliqua de Deo & rebus diuinis cognitione: quod sic ostenditur, cum formã dicimus recens in actum educi, actus nomine haud quidpiã intelligimus de nouo productum, illi additum, quod ante potestate erat in materia; sed illud ipsum suffultum cunctis externis auxilijs, hoc est dispositionibus ad propriam naturam accommodatis; cum Mundiq; causis singulis ita colligatum, ut potens sit edere in lucem suas functiones: cum enim Aristoteles, ante eumque veteres omnes absurdũ dixerunt esse, aliquid fieri ex nihilo, quod sic cecinit primo lib. Lucretius.

Principium hinc &c.

Nullam rem è nihilo gigni diuinitus vnquam;
Nam si de nihilo fierent ex omnibus rebus
Omne genus nasci posset, nil semine egeret.
E mare primum homines, è terra posset oriri
Squamigerum genus, & volucres; erumpere cælo
Armenta, atq; aliæ pecudes: genus omne ferarum
Incerto partu culta ac deserta tenerent.
Nec fructus ijdem arboribus constare solerent,
Sed mutarentur; fere omnes omnia possent.
Quippe vbi non essent genitalia corpora, cuiq;,
Quì posset mater rebus consistere certa?
At nunc seminibus quia certis quaq; creantur,
Inde enascitur atq; oras in luminibus exit,
Materies vbi inest cuiusq;, & corpora prima.

Atque hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni,
Quòd certis in rebus ineſt ſecreta facultas.

Cum inquam ab extremis vſq; temporibus communi omnium Philoſophorum conſenſione ſic fuit pronunciatum; nihil fit ex nihilo; aut ex nihilo eſt exponendum ſui ipſius, aut ex nihilo alterius rei: huic verò poſteriori interpretationi falſitas ineſt neceſſariò, quoniam ſecus nihil vnquã ex nihilo gigni cenſeri poſſet, quod res aliæ antecesſiſſent, antequam editum fuiſſet; cunctaq; ex nihilo genita ſe ipſis oporteret ſine creante cauſa foras in apertam lucẽ erumpere. Priori ergo ratione illud axioma exponẽdum; at ſi cum dicit nihil fit ex nihilo ſui ipſius, id verum eſſe interpretaris, quia quod eſt in actu per generationem, ante erat in potentia in materia; potentiãque huiuſmodi & actum re inuicem diſtinguis, ac tempore eſſentia, & alijs modis diſcreta iudicas, aut eodem relaberis, unde te maxime abeſſe putabas, cogerisque inuitus cum illam dignitatem profers, ex nihilo intelligere alterius rei; aut ſimul aientia & negantia enuncias, contradictionis extrema nunc eadem, nunc non eadem ſtatuis; eadem inquam aut non eadem re & tempore: neque effugere potes, quin alterutro compede te ipſum implices; quòd ſecundum rem communio & diſtinctio nihil habeant medij, niſi quod vtriuſque negationem includat; quodque ſit prorſus impoſſibile utriuſque ut particeps exiſtat per aientem attributionem; rurſus ſi reſpondeas rem naturalem cum oritur non gigni ex nihilo ſui ipſius; quia potentia qua præerat generationi, & actus quo eſt poſt generationem, ad rem eandem referatur; nõ minus ridiculus videberis: cum quia ea relatio ratio-

nis est,non rei;de rebusq́; agitur nõ de entibus rationis; tum quia communio in accidente cuiusmodi est relatio nulla putatur sine communi subiecto,quæ est substantia, cum neque idẽ accidens diuersis subiectis,neque diuersa accidentia eidem subiecto inesse possint;iterumque si eò confugias, aliquid entitatis absolutæ quæ est à forma, estque ipsa forma desumi à materia, quæ potestate esse omnia dicitur, quòd omnibus sui aliquid ad existendum impertiatur, minus tutus esse poteris: quoniam & esse & forma quæuis naturalis indiuisibilis est, sine quantitate considerata; & materia per formam existit, nõ econuerso;& esse rerum naturalium omogeneum est,non eterogeneum ex diuersis partibus constans, actusq; quatenus actus nihil sui acceptum referre potest potentiæ,quatenus potentia est: actus igitur haud rem nouam significat nouiter genitam, sed rei eidẽ, quæ ante velut in materia latitabat,lucem, & claritatem addit, ut princeps propriarum actionum apparere, & esse possit, in materiaq; velut dominatione quadam uti,ad se cuncta & singula referẽs, prout ijsdem diuersè opus habet,cùm ante clam, & confusa,humiliterq; alijs immisceretur,nõ me fugit plurimas huic sententiæ implicitas esse difficultates, maximeque ne eadem Anaxagoræ opinioni esse videatur, sed præter rem facerem,eas si hoc loco discuterem atque examinarem;excresceretq; in immensum oratio, cum satis videri possit probasse, ita rem se habere, ex ea dignitate argumento sumpto, qua cuncti semper vno ore fassi sunt ex nihilo nihil fieri. Nunc ad reliqua propositæ assertionis pergamus: id quod est primum in vnoquoque genere, mensura est & lex aliorum, quæ eo genere continentur, ut scribit Arist. seu id genus commune illis sit per analo-

giam,ſeu per vniuocam rationem ; eſſe formale eſt actus quidam, Deus extrema quadam,ſed veriſſima analogia puriſſimus, & ſimpliciſſimus actus appellatur, quòd per ſe ipſum ſine externis auxilijs immenſam uim habeat omnia præſtandi; præcipua colligatio & coagmentatio, cuius uirtute naturales formæ in actum educuntur ea eſt, quam habent cum prima cauſa, a qua primò & per ſe omnes colligationes pendent, quibus vniuerſitatis ordo concluditur, cum primis quidem actuum & exiſtentiarũ colligationes,poſt has aliæ; ac minime mentiretur is, qui ex Ariſtotelis ſentẽtia Deum ſolum, quem is puriſſimum iuxta & ſimpliciſſimum actum fecit, ſeipſo exiſtere, reliqua uero ente (ut ita dicam) mutuato;hinc ca. 3.primi libri Metaphyſicorum ſcribitur poſt hos autem, & huiuſmodi principia, tanquam non ſufficientia vt entium naturam generarent,rurſus ab ipſa veritate coacti illud, qđ ſequitur quæſiuerunt principium ; ut enim entia bene ſe partim habeant,partim fiant,nec ignem fortaſſis,nec terram,nec aliud huiuſcemodi quippiã veriſimile eſt cauſam eſſe, nec illos veriſimile eſt arbitrari ; nec rurſus caſui & fortunæ tantam tribuere rem recte ſe habet : quare qui vt in animantibus, ita in Natura intellectũ ineſſe cauſam mundi totius ordinis dixerat, quaſi ſobrius comparatus ad antiquos vana dicentes apparuit.& lib. Met. 12.tex.1. ſpeculatio nobis de ſubſtantia eſt,ſiquidem ſubſtantiarũ principia & cauſæ quæruntur:etenim ſiue ut totũ aliquid uniuerſum eſt,ſubſtãtia prima pars eſt ; ſiue ex cõſequẽti, hoc quoque modo primum eſt ſubſtantia, deinde quale, poſtea quantum &c.& textibus 19.& 30.& ſequentibus propter perpetuitatem motus,tẽporis, & ſubſtantiarum corruptibilium demonſtrat neceſſario opus eſſe primo

quodam

quodam mouēte, qui sit purus actus, textuque 42. Deum uocat principium, & primum entium, tum per se, tum per accidens immobile. & tex. 52. perscrutandum etiam hoc quonam modo natura vniuersi habeat ipsum bonum, & ipsum optimum, utrum separatum quiddam, & ipsum an per se, an ipso ordine, an utroque modo, quemadmodum exercitus: etenim bene esse eius in ordine, & dux ipse est, ac magis ipse: non enim ipse propter ordinē, uerùm ordo propter ipsum est; cuncta autem ordinata sunt quodam modo, uerum non similiter & natantia, & volatilia & plantæ &c. ex his omnibus locis certissimum argumentum elicitur ad nostram sententiā probandum, quia bonum conuertitur cum actu, potentiaque cum malo retro commeat, propterea scribitur primo lib. Phy. materiam semper meditari maleficium, quod nimirum sit pura potentia idem colligitur ex disertis uerbis, quæ leguntur lib. 11. cap. 2 hunc in modum; quod si tale concedatur, quomodo sub principio æterno continebuntur substantiæ corruptibiles? atque hunc esse Aristotelis morem patet ex 8. li. Physicorum, in quo necessarium habuit loqui de primo motore immobili ad absoluendam disputationem de motu: cur igitur ad perficiēdam orationem de actu formarum naturalium, non sit opus instituere disputationem de primo actu, qui Deus est? in qua re mirifice Aristoteles Platonem præceptorē suum per æmulationem fortasse fuit imitatus: nam ut scribit Alcinous libello de doctrina Platonis is Physica cum diuinis coniungebat, illaque ex Deo repetebat, & ad Deum referebat, & Socrates in Phœdone Anaxagoræ Physica reprehendit, quòd in ijs explicandis Anaxagoras animum ad causas diuinas minime intenderit; idemque in septimo

de

de republ. tum demum rerum naturalium ſtudium probat in ſuis ciuibus, cum ab ipſis ad cœleſtia illud refertur, & eo animus ipſorum in aliqualem Dei cognitionem erigitur, quod quidē à Platone præſtitum fuit in Timæo, ſed mehercule melius ab Ariſtotele, qui ad ſeruandam contra Heracliti opinionem rerum æternitatem, quę ortui & interitui obnoxiæ ſunt, non futiles ideas excogitauit, ſed uniuerſalia, præterque ea generaliſſimam cauſam ſempiternam, quæ Deus eſt, qua de laude plurimum gloriatur Ariſt. in lib. 12. tex. 55. dicens melius à ſe & aptius introduci primam ſubſtantiam immobilem, & alia ſubſtantias ſeparatas ad perpetuitatem ſeruandam, cum motus & generationis, tum cœlorum & ſub cœleſtium ſubſtantiarum, quàm à Pythagoricis numeros, & à Platonicis ideas.

Ex his ſextam educimus aſſertionem, quæ eſt Ariſtotelis in lib. 6. Met. tex. 4. niſi ſint alię ſubſtantiæ pręter eas, quæ natura conſiſtunt, Phyſicam fore ſapientiam, & primam ſcientiarū; petetur enim prima & immediata ratio entis, quod habent a ſubſtantijs naturalibus, non à Deo, qui præter res natura & materia conſtantes poſitus omnis actus, entitatiſque radix ſtatuitur. diſtinguuntur autem vt dixi Phyſica & Metaphyſica, non tanquam diuerſæ ſcientiæ, ſed ut ſcientia & ſapientia de eodem ſubiecto genere, quam ſapientiam ſolet etiam nōnunquam Ariſt. Theologiam nominare vt in eodem lib. text. 2. quoniam cum Deus, nobis ſit ignotiſſimus, quòd oculi noſtri ſeſe habeant ad res diuinas, ſicut oculus Veſpertilionis ad lumen ſolis, nihil de eo ſcimus, pręter admodum pauca, quę ex rebus naturam habentibus ratiocinando educuntur, velut ex effectis. ob quam cauſam putauit Ariſt. haud expedire,

pedire, vt de Deo ꝓpria sciētia institueret, preter illa quæ in diligenti tractatione de rebus Physicis de ipso exponuntur: Vocatur igitur hæc facultas sapientia, primaque scientia ob rationes ante expositas, Theologia vero dicitur, quòd mētem in Dei cognitionem maxime eleuet, tametsi de Deo, vt subiecto genere, aut subiecti parte minime habeat orationē; secus enim Metaphysicæ facultati scientiam quæ de anima est, minime præposuisset initio primi libri de anima, vbi vniuerse pronunciauit eam quę de anima agit, vniuersas alias scientias nobilitate, & præstantia subiectę antei re: communione tamen, generaliq; ratione Metaphysicam constat præstare scientijs alijs, ijsdemque comparatam principem dignitatis locum tenere, quod sic demonstratur: Accidentis esse est inesse, Mathematicæ agunt de accidentibus, non de substantia vt inaniter contra expressam Arist. sententiam in 12. lib. Met. censuit Ioannes Duns Scotus; cognitio igitur eorū quæ sub scientias Mathematicas cadunt, pendent ab exacta entis Physici cognitione, & à principijs ex eo ductis: quoniam verissimum est quod alio loco ab Aristotele scribitur rem vt se habet ad esse, ita se habere ad cognosci, atque ob id vt substantia, fundamentum est, cui accidentia uniuersa innituntur; ita scientia quæ de illa accurata habetur, fundamētum existit omnium scientiarum, quæ versantur circa accidentia: Physicam vero ipsam, & moralem Philosophiam, ac factiuas artes, quæ à Physica ortum habent, magnam habere opem sitam in Metaphysicorum cognitione; quæ de ijsdem rebus agunt, de quibus in Physicis agitur, clarius est, quam vlla egeat ꝓbatione; quæ causa fuit Aristoteli toties diuersis in locis illud enunciatum proferendi de ijsdem agere, primum

Philo-

Philoſophum, Dialecticum, & Sophiſtã; quòd ea ſcilicet de quibus primus philoſophus orationem habet, primò quidem & per ſe ſolis ſubſtantijs quadrent, at per analogicam communionem vniuerſis poſt ſubſtantiam prædicamentis conueniant: potuit ergo Ariſt. hanc ſcientiam veriſſime appellare ſapientiam de vniuerſaliſſimis, & de maxime primis: eſſe enim in unaquaque re eſt primum; ac præterea de immobilibus, de ſeparatis re & ratione à materia, de Deo & rebus diuinis, de communiſſimis attributis, ac de rerum omnium principijs; ipſamque cum Phyſica ſcientia eandem nihilominus putare.

Septima aſſertio eſt his Metaphyſicorum libris ex profeſſo ſuſceptam ab Ariſtotele eſſe tractationẽ de ſubſtantiæ illius attributis, quę cum natura, tum materia con ſtare dicitur; quod ita uerum eſſe oſtenditur uelut in mul tas partes diuiſã concluſione, ſcribitur lib. 4. text. 1. lib. 6. text. item primo, & lib. 11. c. 6. hac ſcientia ens cõſiderari, quatenus ens eſt, ſumptumque eſt ens analogice, hoc eſt primo quidem, & per ſe, ac proprie pro ſubſtãtia, deinde pro accidentibus, quæ quod exiſtant, ſubſtantiæ acceptũ referunt. id manifeſtum eſt illis verbis in lib. 4 tex. 2. quẽadmodum omne ſanum ad ſanitatem re, ita ens multipliciter quidem dicitur, ſed totum ad vnum principiũ: quædam enim; quoniam ſubſtantiæ, entia dicuntur; quædam quoniam paſſiones ſubſtantiæ; quædam, quoniam viæ ad ſubſtantiam aut corruptiones, aut priuationes, aut qualitates, aut effectiua, aut generatiua ſubſtantię, ſiue eorum, quæ ad ſubſtantiã dicuntur re. ac paulò poſt; patet itaq; vnius eſſe ſcientiæ entia prout entia ſpeculari, vbique autem proprie primi & ex quo cætera pendent, & propter quod dicuntur ſcientia; quod ſi hoc ſubſtantia eſt,

oportet

oportet profecto vt substantiarum principia, & causas Philosophus habeat; & lib. 3. text. 3. sapientia est, quæ tractat de ipso fine & bono, & de substantia quid sit, non quanta, aut qualis sit, & lib. 7. text. 4. quod primo est ens, & non aliquod ens: sed simpliciter ens, est substantia, & text. 5. quòd quoque tam olim, quàm nunc & semper quæritur, semperque dubitatur, quidnam ipsum ens sit, hoc est, quænam substantia est; hoc enim quidam aiunt unum esse, quidam plura quàm unum, & quidam finita, quidam uero infinita; quare nobis quoque maxime & primum, & solum (vt ita dicam) de ente hoc pacto, quidnam sit speculandum est, & text. 44. cum autem de substantia consideratio sit, rursus redeamus &c. Perspicuum uero est Aristotelem substantiæ nomine primum ex illis decem prædicamentum intelligere, quod est mere Physicum, constatq; materia & forma: illud manifestum euadit ex 5. lib. c. 7. lib. 6. c. 2. tex. 4. lib. 7. text. 1. & lib. 9. text. item primo, vbi ens per se quod est subiectum analogum huius facultatis immediate diuidit in decẽ prædicamenta, atque ex lib. 8. textu 15. vbi disertis verbis scribitur ens & vnum quæ neque sensibilem, neque intelligibilem materiam habẽt, statim esse vnum aliquid ex decem prædicamentis: assumpti posterior pars, substantiæ nimirum prædicamento excludi separatas intelligentias, solas qđ contineri res naturales & ipsa certa ac rata est, ex lib. 3. text. 12. cuius hæc uerba sunt, si materia est propterea q; ingenita est, multo magis rationabile est, ipsam substantiam esse, cum illa existat, ut hæc sit: si enim neque hæc erit, nec illa, nihil erit omnino; ipsius autem substantiæ vocabulo nemo ambigit compositum naturale significare, quod haud vocaret simpliciter substantiam, si putauis-

set substantiarum cathegoria alias concludi quàm naturales; idem elicitur ex lib. 7. text. 7 8. & 9. in quibus Aristoteles substantiam, quam Metaphysicorum subiectum genus esse dixerat, diuidit in materiam, formam, & compositum, atque in genera & species, quorum membrorũ nullo clauditur Deus, aut intelligentiæ separatæ, atq; ex tex. 44. eiusdem libri cuius hæc est sententia; cum autem de substantia consideratio sit, rursus redeamus, dicitur autem sicut subiectum substantia esse, & quod quid erat esse, & quod ex his, & vniuersale, eandem naturalem substantiam entis & unius communi nomine appellauit lib. 3. text. 16. ijs verbis, Plato namque ac Pythagorici non esse aliud quid ipsum ens, nec ipsum vnum aiebant, sed hoc eorum naturam esse, tanquam substantia idem unũ & ens esset: qui autem de natura tractarunt, ut Empedocles tanquam in magis cognitum reducens dicit, quòd vnum est ens; videri namque possit dicere hoc amicitiam esse; causa enim omnibus hæc est vt unum sint; alij uero ignem, alij aerem aiunt ipsum unum & ipsum ens esse, ex quo entia & facta esse; similiter & qui plura elementa ponunt; necesse enim & his est tot esse dicere ipsum ens & unum, quot aiunt principia esse; accidit autem, quòd si quis non ponat esse aliquam substantiam ipsum unum & ipsum ens, nec aliorum uniuersalium quicquam esse: hęc enim uniuersalia maxime omniũ sunt, hæc eo loco Arist. quibus respondebit aliquis illum non ex sua sed ex aliorũ opinione (ueterũ scilicet) de ente & uno disputare, quod nos minime diffitemur; at ex communi loquendi consuetudine, qua ueteres utebantur, declarationem colligo Aristotelicæ orationis, quam uerosimile est ipsum ad illius legem accommodasse, cum præsertim id nõ obscure

colli-

colligatur ex alijs multis locis, quibus exploratū est Aristotelem ex sensu proprio philosophari ut ex text. 8. libri sexti, quod inquit mens diuidit aut est quid, aut quantum re; atqui eadem solemus proloqui, quæ animo cōceperamus, cum voces signa & notæ sint animi passionū; si nihil fuerit igitur animo conceptum quod ad aliquam ex illis decem cathegorijs non illico referatur, quibus res solas naturales concludi compertum est, vocibus enim huiusmodi communi & generali præditis significato res solas naturales declarari Aristotelea consuetudine, certū quoque fuerit ex cap. 4. primi libri ubi existentium appellatione simplici, & vniuersa res naturales intellexit ijs verbis, de motu uero unde, & quo modo existentibus inest, & hi perinde atque alij per negligentiā omiserunt. Quid modum proferam quo formam naturalem solet Aristoteles definire id quod dat esse rei? ea etenim, nisi entis nomine, naturale solum significetur; imperfecta est vtpote de definito non exponens nisi communissimū & generalissimum attributum; aut falsa; quia pro effectu formæ statueret id cuius alij formam partem ac ueluti speciem faciunt; cum ens, nimirum substantia, quemadmodum ante à me commemorabatur in formam, materiam, & compositum dispescatur, qua re nedum vetustimorum Physicorum, sed etiam Platonis in loquendo videri potuit Arist. diligentissimus imitator; illorum inquam, quòd rebus naturalibus duntaxat assueti nullam diuinarum rerum consequuti notitiam fuissent; huius uero quòd supra omne ens, supra omnem essentiam, supra omnem substantiam, supra omnem intellectum, & supra omne intelligibile Deum collocaret ut ex Plotino cōstat lib. 6. quintæ Eneadis; & ex ijs, quæ ante diximus Pla-

 tonicorum

tonicorum ſententia nullis affirmationibus Dei quidpiam poſſe ſignificari, ita bene ut negationibus, & ex Platone ipſo in fine ſexti de repub. in quo ſic Socrates cum Glaucone loquens inducitur. Soc. illud quod veritatem illis, quæ intelliguntur, præbet, & intelligenti vim ad intelligendum porrigit, boni idem eſſe dicito, ſcientię, & veritatis quæ per intellectum percipitur cauſam; cum uero adeò pulchra duo hæc ſint cognitio ſcilicet ac veritas, ſi bonum ipſum aliud quàm iſta, & pulchrius exiſtimabis, recte putabis; & quemadmodum lumen, ac viſum, ſolis ſpeciem habere exiſtimare decet, ſolem uerò ipſum eſſe, nequaquam, ita cognitionem & ueritatem boni ipſius ſpeciem quidē habere aliquam, eſſe vero ipſum minime; auguſtior enim eſt ipſius boni maieſtas. Gl. decus narras inæſtimabile; ſi ſcientiam quidem, & ueritatem præbet; ipſum uero decore hæc ſuperat; neque enim uoluptatem ipſum eſſe dicis. Soc. bona uerba quæſo, atq; ita planius eius imaginem contemplare Gl. quomodo? Soc. ſolem quidem dices ut arbitror ijs quæ uidentur nō modo videndi præbere potentiam, uerum etiam generationem, augmentum, nutritionem, cū ipſe tamen generatio non ſit. Gl. quo enim pacto? Soc. atque ita dicas bonum ijs, quæ cognoſcuntur dare non modo ut cognoſcantur, ſed eſſe inſuper, & eſſentiam elargiri, cum ipſum eſſentiā non ſit, ſed ſupra eſſentiam dignitate ipſam, & potentia ſuperans. hæc Plato. recte igitur Auerroes ſeptimum librum Met. exponens entis nomen, concretam vocem eſſe arbitratur; id enim cum Ariſtoteli, tum Platoni conſentaneum eſt, qui entis uocabulo res duntaxat compoſitas, ac uelut concretione quadam ex pluribus iunctas ſignificari uoluerunt. Objiciet autem aliquis Deum quidem

dem opt. Max. ex Ariſtotelis opinione à ſubſtantiarum communi ſeriè arceri, cum ob locos ante citatos tum ob text. tertium tertij libri Phyſicorum in quo cum ut Alexander ac Themiſtius interpretantur ens in illud quod eſt actu, & in illud quod actu ſimul eſt, & potentia diſtinxiſſet, rurſus hoc poſtremum in decem prædicamenta diſpeſcuit; at non intelligentias, quas præter plurimorũ Peripateticorum authoritatem, ſequentibus etiam ex locis uideri poſſe Ariſtotelis ſententia non prohiberi ſubſtantiæ prædicamento primum ex text. 13. primi libri Phyſ. in quo Parmanidis hæreſim de ente & uno Ariſtoteles expugnans ita ratiocinatur, ſi eſt unum, ergo eſt in aliquo prædicamentorum? ubi dubium non eſt communem & vniuerſalem de ente haberi orationem, ac ob id vnius uocabulo concludi intelligentias quoque, eaſdemque cathegoria contineri. deinde ex text. 5. 12. Met. in quo ſubſtantiam prædicamentalem in eam, quæ ſenſilis eſt diuidit, & in eam, quæ minime eſt ſenſilis; at nullam extare inſenſilem ſubſtantiam, niſi corporis quoque expertem, cuiuſmodi eſt ſeparata intelligentia: & demum ex 5. Met. text. 15. 7. Met. text. 5. & 8. Met. tex. primo quibus locis corpora ab omni detrimento corruptionis immunia cœlum, aſtra, Solem, & Lunam in ſubſtantiæ prędicamento collocat, ac præterea Dæmonia quæ certum eſt corpore carere, in æternitate viuere, communem cũ rebus Phyſicis materiam non habere, ad ſeparatasque intelligentias referri: quibus nos ita reſpõdemus. ex tex. 13. primi libri Phyſ. contra citius fuiſſe colligendum, entis nimirum & unius generaliſſimas uoces ſolas res naturales ſignificare ex totius antiquitatis opinione; non abſtractas & immateriales mentes; quoniam text. 12.

proxime

proxime antecedenti diſertis verbis Ariſt. dixerat de natura ſola, & rebus naturalibus ueteres ilios Philoſophos orationem habuiſſe: ſic enim is textus habet; ſed quoniã de natura quidem non autem naturales dubitationes cõtingit dicere ipſos, forſitan quidẽ bene ſe habet aliquantulum diſputare de ipſis; habet enim philoſophiam hæc conſideratio, ac illico in Parmenidẽ inuehitur; quo loco obſeruandum eſt non naturales dubitationes appellari, quæ naturali ueritati diſſentiunt: eſt autem ſimillimum uero ijſdem ſignificatis ens & unum Ariſtotelẽ accepiſſe, quibus ea antiqui Philoſophi acceperant: contraque ſi cẽſuiſſet; ex proprio ſenſu illarum uocum ſignificationes expoſuiſſet; ex text. 5. 12. Met. minus etiam quod aduerſarij putant, concludi poteſt, quoniam ut mox dicetur, inſenſilium ſubſtantiarum nomenclatura cum ideas Platonis Pythagoricorumque numeros plerumque Ariſt. intellexit, tum etiam ſecundas ſubſtantias Phyſicas, genera inquam, & ſpecies; reliqui loci, qui adducebãtur bipartiti ſunt, de cœlo enim & Dæmonijs diſputationem continent num cathegoriæ finibus contineantur, tametſi in eo ſimul conueniunt omnes, ut ſentẽtiam illam euertere & labefactare uideantur text. 26. decimi libri Metaphyſ. qua dicitur corruptibile & incorruptibile genere differre; atque item illam, quæ legitur in lib. 11. tex. 12. genere differre, quorum non eſt communis materia, neque mutua generatio, vtpote quorum alia prædicationis figura ſit: quam difficultatem ita tollimus, noſtram opinionem haud inniti his duobus locis, quorum primi ſenſus eſt, res, quæ eo ſolum differrũt, quòd altera corruptibilis eſt, incorruptibilis altera, quo diſcrimine res naturales ab ipſarum ideis Plato ſeiungebat; haud poſſe eodem con-

tineri

tineri proximo genere; minusq; eiusdem speciei naturā possidere; cuius sententiæ hæc ab Aristotele ratio redditur, contrariorum alia, quibusdam per accidens competunt; idem enim albus, & niger non simul erit, alia impossibile est illo competere modo, quorum de numero corruptibile est ipsum, atque incorruptibile: non est enim corruptibile quicquam per accidens; etenim ipsum quidem accidens potest non esse; corruptibile autem de numero est eorum, quæ hisce, quibus competūt necessario insunt; vel idem & vnum corruptibile, atque incorruptibile erit; si fieri potest vt corruptibile ipsi non insit; ipsum ergo corruptibile, aut substantiam esse cuiq; corruptibilium, aut in substantia esse necesse est; eadem est profecto & de incorruptibile ratio, ambo enim ex hisce sunt omnino; quæ necessariò competunt, quo ergo, & ratione, qua primò aliud est corruptibile, aliud incorruptibile, hoc oppositionem habent, quare necesse est diuersa genere esse, quæ cum ita sint, patet fieri non posse, ut tales sint formæ, quales quidam inquiunt esse: homo enim alius corruptibilis, alius incorruptibilis erit; & tamen ipsæ formæ, & hæc eiusdem esse species dicuntur, & non diuersas rationes subire; ea uero, quæ genere sunt diuersa, plus distant, quàm ea quæ specie sunt diuersa; hæc Ar. in fine decimi lib. Met. quorum sensus est non posse id quod corruptibile est, & id quod est incorruptibile magis proxima essentiæ ratione conuenire, quàm ea, quæ tanquam corruptibile & incorruptibile distinguuntur; secus enim fore, ut ea communis ratio, in qua conueniūt & corruptibilis & incorruptibilis esse possit secundum substantiam; cum superioris ordinis attributa ad essentiā pectent illorum quæ ipsis subijciuntur: quis enim cœlos

naturæ

naturæ incorruptibilis differentia à rebus caducis proxime ſub ſubſtãtia diſiunctos; alterius rurſus cum ijs naturæ communionem ſubire poſſe exiſtimet? Secundi uerò loci ſenſus eſt eorum quę decem generibus continentur, quæcunque diuerſæ prorſus mutationis, termini ſunt in diuerſa materia ſubiecta, neceſſarium eſſe ut prædicamenti quoque figura diſcindantur; quod nobiſcum probabit, qui Ariſtotelis contextum ſedulo expenderit; dicuntur autem diuerſę mutationes à diuerſa materia exceptæ, vt ortus & interitus à materia prima; alteratio, latio, & auctio a ſubiecto, quod eſt compoſita ſubſtantia; quarum ut uarium eſt quod utrobique ſubijcitur, ita uarios quoque eſſe conuenit fines, quibus eæ clauduntur, formam nimirum & priuationem; tritum enim eſt quod ſcribitur cap. 5. lib. 12. Met. eadem quodammodo (hoc eſt analogice) videri ſubſtantiæ, & reliquarum cathegoriarũ principia, materiam inquam, priuationem & formam; vt ſtultum ſit quod de materia ſcribitur ijs contextibus, de prima materia, quæ pars quædam eſt ſubſtantiæ confeſtim interpretari; ut vulgo faciunt. Haud igitur duorum illorum locorum authoritate ſententiam noſtram conſtabilimus; ſed aliorum, quos hactenus commemoraui; quibus nec omnes complecti potui opinioni meæ fauentes; quòd nequeant ſingula cum eſt animus in memoriam reuocari; non permittam tamen ut locum omittam, qui in ſubſtantiæ prædicamento legitur; ſubſtantiæ maxime proprium eſſe ut contraria ſuſcipere inuicẽ poſſit, cumq; maxime proprium definiatur quod cunctis, ſemper, & per ſe conuenit; num ſeparatæ intelligentiæ cathegoria non explodentur, cum expertem omnis contrarietatis naturam habeant? eædem cum materia, forma, & priua-

tione

tioni careant,num prędicamentorum ordinibus adſcribi poterunt,quorum omnium ut ex c.5.12.Met.mox dicebamus communia ſunt tria illa principia? Quod uero ad cœlos attinet, nihil mihi uideo præſenti in loco de ijs neceſſario eſſe ſtatuendum an cathegoria contineantur; quod quouis modo exiſtimetur, noſtra de Ariſtotelis in his libris inſtituto ſententia minime infringatur,cum naturalium rerum limites ij minime excedant,quocumque modo accipiantur; nobisque ſatis, ſuperque uideri poſſit oſtendiſſe, nihil prædicamentis contineri, quod ſupra naturam exiſtat; ſi tamen lubet aliquid nos de cœlorum natura philoſophantes audire,nullis cenſemus argumentis euinci poſſe diuerſam cœlos à quatuor elementis ſimul commixtis naturam poſſidere;quod enim de eorum obijciunt incorruptibilitate,id nihil eſt,quoniam elementa quoque ſecundum partes corrumpuntur,cum tamen ipſa tota ſemper incorrupta maneant; vt enim exiquæ cœlis viciſſim additæ, & detractæ portiones notari poſſent, cum terræ quod minimum corpus eſt perfectæ rotunditati nullo ſint impedimento plurimi, qui nobis uaſtiſſimi uidentur montes? illud maiori eſt argumento cœlum ex elementis coaleſcere non potuiſſe, quoniam ijs comparatum, maximam præ ſe fert magnitudinis molem totis quatuor vt ſunt in proprijs locis coniunctim ſumptis elementis infinitis partibus maiorem;verum neque id euincit, quia ea cœli mixtio eſſe perpetuò potuit ex elementis conflata, non aliunde ad compoſitionem exportatis,ſed in cœlo ab omni æternitate ſimul concretis,& coagmentatis; velut etiam in hominibus ab Ariſtole ponuntur, & reliquis ex elementis compoſitis rebus; minus autem concludit orbicularis motus natura, quo-

niam cum negari potest semplicem esse, cum contra uideatur si motis qui sursum est, & qui deorsum ferũ æqualibus portionibus contemperentur, non aliã ex ijs, quàm circularem lationem resultaturã; in qua multiplex simul motus reperiatur, antè, ponè, sursum, deorsum, retractionisque & repulsionis; experiméto enim compertum esse idem omnium sursum, & deorsum contrarijs guttis perculsum, neutro recto motu, sed in orbem ferri, ut etiã fluctus contrarijs ventis actos, & ventos ipsos cum in turbinem coguntur: hinc nullam rectam lineam circulo tangere, nisi in puncto, quod pars nunquam ęquare possit totum; contrarijsque lineis obliquè incuruatis circulum constare; contrarijs inquam & multis vel per se, uel affectione; triangulum certe, quod diuersis lineis rectis componitur simpliciorem circulo figuram videri, cum in ipsum aliæ figuræ omnes postremò dissoluantur; in circulũ nunquam; ac lineam contortam in rectam resolui, non è conuerso; itemque si circuli à centro constitutio perpendatur, ex pyramidibus coagmentatum uideri; neque vero obijciat aliquis, si cœlestis motus ex rectis cõtrarijs constet, non supra elementa, sed in medio elementorum naturalem cœli locum futurum, quoniam haud impossibile puto supra cœlos omnes proprium ignis locum inueniri; cœlumq; mediũ inter elementa locum occupare. De Dæmonijs magna sese mihi quæstio obijcit, num ea Arist. substantiæ prædicamento incluserit; atque vt summus ille Philosophus de Dæmonijs senserit, corporeaque fecerit, an corporis expertia; constat ex eo Metaphysicorum quinti libri loco certi nihil concludi posse; quòd Aristotelis consuetudo sit in exemplis commemorandis aliorum sectari opinionem; quod cum ab Alexandro in

eius

eius loci interpretatione, à Simplicioq; & Themistio sæpissime dicitur, tum res ipsa studiosum quemuis Aristotele legendo monere potest; atq; ne discedam à re proposita adscribit Arist. primo Ethicorum cap. 6. & primo Eudemiorum cap. quinto. Deum exempli causa in reliquarum substantiarum numerum, quæ cathegoria cōtinentur; quem tamen constat eiusdem sententia cathegoriarum omnium cancellos egredi, ut à nobis fuit demonstratum: haud tamen præter rem fuerit de Dæmoniorũ existentia Aristotelis opinionem inuestigare, ut compertum sit, an ea naturalium rerum serie contineantur, quæ Physicis libris exponũtur. Existimāt aliqui ab Aristotele Dæmones creditos fuisse, eosque corporeos, sequentiũ adducti locorum authoritate secundo de anima: nonnullis animalibus uis inest progrediendi, nonnullis ratiocinandi, & mens, ut hominibus, & si quid aliud est eiusmodi, aut etiam homine diuinius, ac deinde eodem libro; extrema atque minima ratiocinationem habent & mentē; quibus enim mortalium inest ratiocinatio, his etiā insunt cœtera; ubi aiunt ab illo adiectum esse (mortalium) quòd in Dæmonijs immortalibus ratiocinandi vim sine inferioribus animi facultatibus videretur agnoscere; uocasse autem immortalia, non quòd reipsa mortis expertia sint, cum constent elementis, sed ex vulgi opinione, quod supra hominem omnia, immortalia, diuinaque existimat: neque vero his duobus locis de intelligentijs orationem haberi posse, quòd vt acutè edisserit Iulius Cęsar Scaliger eæ haud νοῦν habere dicantur, sed vnaquæque sit νοῦς, minimeque ratiocinentur: quia præsentes intuentur causas, cum ipsis effectibus: minus uero simile est de cœlis Aristotelem loqui, ut censet Bessario Cardin. li. 2. c. 4. aduer-

ſus calumniatorem Platonis; quòd cœlis intelligendi & ratiocinandi functiones tribuere nouum ſit, & inauditũ, in Ariſtotelis doctrina; ſimilis illis duobus locus eſt in libro de præſenſione per ſomnum, qui ſic habet; omnino ſomnia, quoniam in alijs etiam quibuſdam animantibus videntur; à Deo non mittuntur, nec ad eum finem nobis mittuntur; ſunt tamen δαιμόνια; ſi quidem natura δαιμονία, non diuina eſt. quamquam ut verum ingenue fatear, nihil habet ſic locus firmamenti ad probandum Dæmones eſſe ex Ariſtotelis opinione, ſenſus enim eſt, ſomnia, quibus ſæpe homines futura vaticinantur, non ob externi numinis afflatu, ſed à propria humani animi natura, certaque corporis temperiè humore melancholico calente affecti proficiſci, quæ Dæmonia eſt, hoc eſt, quæ ea efficit, quorum alij Dęmones authores faciunt; quod colligitur ex trigeſima ſectione problem. probl. primo, ubi multi inquit, propterea qđ ille calor ſedi mẽtis in vicino eſt, morbis væſaniæ implicantur, aut inſtinctu ſymphatico efferueſcunt, ex quo Sybillę efficiũtur & Bachę, & omnes, qui diuino ſpiraculo inſtigari dicuntur; cum ſcilicet id non morbo, ſed naturali intemperie accidit: Maracus ciuis Syracuſanus Poeta etiam præſtãtior erat; dum mente alienaretur &c. loquitur autem Ariſt. de atræ bilis humore, qui ob ſui craſſitiem plus cæteris humoribus incaleſcens mentem corripit, & in exceſſum quendam naturalium functionum deducit; quo dicit præſtare, (tametſi ab eo excedatur aliqua ex parte, ea nimirum, qua cum primis mens commota eſt) illorum conſtitutionem; qui eundẽ melancholicum homorem mediocri calore ſuffuſum habent; quo ex loco perſpicuè cernitur, ſi modum illum loquendi obſerues (ex quo ſybillæ efficiuntur &c.) eundem

Ariſto-

Ariſtotelem cum in primo Eudem.ca. 1.ea uerba ſcripſit (aut nullo quidem horum modorum, ſed aut Dei alicuius afflatu, quod fanatico furore correptis, aut numine inſtinctis accidit, aut fortuna re) ſeſe aut ad vulgi opinionem accommodaſſe, aut cautè receptam illis temporibus opinionem deriſiſſe; ex proprio denique ſenſu minime philoſophatum fuiſſe; quod ſi hic admittatur, ut neceſſariò eſt admittendum; & in illis duobus locis ſecundi libri de anima; & in c.20.lib.tertij de hiſtoria anim. & in ca.24. lib.8.& in capite primo libri noni, in quibus aut de oſtentis, aut de reſponſis, aut de incantationibus mentio fit idem debet pariter admitti. Nihil ſcilicet in homine tàm mirum aut tam præter eius naturam videri poſſe ex Ariſtotelis opinione; quod ad vim ab externo numine aut infuſam aut afflatam neceſſario ſit referendum, potiusquàm ad propriam hominis aut animi, qui homini ineſt, conſtitutionem; ac uoces illas, aut Græcas, aut Hebraicas, & externas denique, quas plerique Dęmoniaci vbertim effundunt, tametſi eas nunquam didicerunt, non minus à mentis excitatione proficiſci Ariſt. diceret per humoris alicuius intus incluſi agitationem; quàm rerum futurarum præſenſionem: quid enim magis humani arbitrij videri poſſe iudicatione ipſa de rebus futuris, quàm qui artis & prudentiæ regulis faciunt, humani ingenij rationem in prædicando ordinariam ſequuti multorum dierum tempore ad ratiocinãdum opus habent, ſignaq; & coniecturas non minus incertas, quàm leues cõſectantur, ex ijs vt rei futuræ prædictionem colligant? quòd ſi eadem, quamquam vt plurimum artis diſcurrentisque rationis per minutiſſima quæq; opera & beneficio fit, ſimplici tamen diuinatione perficitur à mentis furore

naturali

naturali profecta, cur voces quæ etiam ipſæ ex humano videntur prorſus pendere inſtituto, naturali proprietate, & commotione nequeant in humana mente excitari, tametſi nunquam ante perceptæ fuerant, & auditæ? quis neſcit ſecus definiri humanum arbitrium ab Ariſtotele, quàm à nobis? nos voluntatem aut rationem ita liberam ſtatuimus, quòd ſibi ipſa relicta, obiectis quibuſcumque præſentibus, ipſamque velut irritantibus, per ſe poſſit ut libitum eſt vel uolendo, vel nolendo eligere; aut etiam decernendi munus prorſus recuſare; at id negaretur ab Ariſtotele; quòd ſuæ philoſophiæ principia ſequutus minime perceperit, quemadmodum mera potẽtia ſeipſam educeret in actum efficienter, ac non modo id præſtaret, ſed etiam determinaret hunc potius, quàm illum actum ſibi educendum: eſtque nihil aliud Ariſtoteli hominis arbitrium, quàm facultas rem quamuis aut eligendi, aut reſpuendi, aut etiam, ſi videbitur, neutrũ agendi, proprio velut propoſito ſuſpenſo, atq; ad aliud tempus prorogato: non quòd ipſa facultas ſibi ipſa ſit ſatis, & ſola efficiẽs cauſa ad decernendum; ſed quòd varijs ſemper & varie impreſſis rebus obiectis afficiatur, quæ ſe fluctuum & clauorum inſtar inuicem trudunt, & detrudunt; ita ut nihil tàm fixum hærere poſſit in uoluntatis aut rationis propoſito, quod inde per contrariæ recens impreſſæ rei affectionem non facile abigi & expelli poſſit; ut libertas potentia ſit aut prorſus paſſiua, aut actiua quidem, ſed concomitans & determinata; obiectorum fluxu mutuo & refluxu varie ducta; at ſi ita ſe res habet ſecundũ Ariſtotelis opinionem in humanæ voluntatis arbitrio, quis impoſſibile putet ex eiuſdem ſententia inter voces ſignificantes, cuiuſcunq; ſint idiomatis, quãdoquidem externe &

ne & foris se se in humanę mentis institutum ingesserunt ordinem aliquem naturalem, determinatum, & occulte necessarium reperiri? fortuito, & casu edantur; num cau sa quæuis per accidens ad aliquā causam per se non semper refertur ex Aristotelis opinione? num rerum fortuitarum fortuitus ordo, essentiali alicui & constanti rerum ordini non semper innititur? ex eoque vt inanes & lasciuientes ex vitæ palmites proficiscitur? at nemo absurdum unquam putauit, id quod natura, & determinate fit; tametsi plerumque plurimarum causarum multo tempore coniuncto concursu fiat; breuissime solius alicuius causæ in posse item fieri; cuius rei luculenta extant in natura exempla; possunt ergo ex Aristotelis dogmate, quæ uoces longissimis temporum interuallis aut Græce, aut Latine, aut Hebraice, aut Syriace discuntur, breuissimo temporis spacio, naturali intus causa in animo excitari, qui latente & occulta virtute præstare potest, quæcunque ab inferioribus eo causis fiunt; sic se habente rerum naturali serie, vt quemadmodum quadrato triangulum continetur, ita superioris classis rebus id omne includatur, quod ad rerum inferioris ordinis species uidetur pertinere. Tametsi uero ex ijs, quę in hominibus quocumq; etiam mirifico & inusitato modo cernuntur noluit Aristoteles argumenti occasionum sumere, quo crederet Dæmones aliquos corporeos extare, vereor tamen ut aliunde summi ratio possit ad corporeorum Dęmoniorum demonstrationem, præter ea, quæ corpore carent; ab ipsius nimirum Naturæ opulentia, quæ omnia ex omnibus quibus rite potuit fabricata est, specierumq; scalas expleuit ita, vt nulli in ijs desiderari gradus possint; atque à spiritu nostris corporibus Aethereo incluso, qui

consti-

cõſtitutionis dignitate reliquas humani corporis partes, quę craſſiorem & terreſtrem compaginem habent, facile vincit; alienumque à ratione videatur, quod præſtantiorem proprietatem habet, alterius aut partem aut inſtrumentum eſſe quod deterius eſt; ipſumque propriæ & ſeparatæ naturæ perfectam ſpeciem non conſtituere; neq; vero vlla vrgeor neceſſaria ratione, ob quam in mixtis ex elemẽtis córporibus terram ſolam credatur, aut aquã quantitatis mole prædominari poſſe; ſed de re omnium maxima piget pauca dicere; prolixam autem de ea ſi texerem orationem, aliene agerẽ nimis à propoſito diſputationis inſtituto; quod ad Ariſtotelis ſentẽtiam attinet, audacter dico, nullos illum corpore præditos Dæmones crediſiſſe, quod etiam probant ſequentes loci, præter eos, quos hactenus adduxi. in tertio de generat. animal. cap. 11. trium elementorum, terræ, aquæ, & aeris commoditatem ita diſpeſcuit Ariſt. ut naturã dixerit in terra ſatagere pro plantis, in aqua pro piſcibus, in aere pro pedeſtribus, quarti uero elemẽti, ignis nimirum vtilitatem diſtulit ad aliam diſquiſitionem, at quidquid de igne iudicetur, de quo nihil ab Ariſtotele ſtatuitur; certum eſt, ſi Dæmones extarent corpore præditi, ipſis quàm terreſtribus animalibus maiori vſui aerem fore, ut quæ naturam poſſiderent magis præſtantem; cum quicunque ex igne præualente compoſitos Dæmones dixerunt, eoſdẽ aereos quoque fecerint: in ſecundo de generat. animal. c. 3. diſertè ſcribitur, igne nullum animal generari, quòd calor, quo efficitur, ut ſemina fœcunda ſint, ad animaliũ generationem ſpumoſo corpore cõtineatur, proportioneque reſpondeat elemento ſtellarum, quod Ariſtotelis argumẽtum friuolum, & ridiculum deberet cuiq; videri,

nisi

nisi ignei caloris exuperantia naturali animãtium calori penitus aduersaretur; cum præsertim his verbis totius ratiocinationis finis concludatur (cæterum calorem in animalibus contentum nec ignem esse, neque ab igne originem ducere apertum ex his est.) quis enim naturalis animalium caloris mediocritatem cum intento, & prædominante ignis calore vnà manere posse existimet? at si illo calore cuncta animantia constituuntur ex Aristotelis opinione; quod existere in rerum natura animal poterit, in quo ignis elementum prædominetur? in secundo libro de ortu & interitu text. 49. & 50. generali asseritur oratione mixta omnia ex quatuor omnibus elementis constare; & circa medij locum, hoc est circa terram quiescere: is enim loquendi modus (omnia autẽ mixta corpora, quæcumq; circa medij locum sunt) haud distinguit ea mixta de quibus orationem habet, quasi illa peculiari & priuata mixtionis ratione terrestria putet, ab aereis & igneis mixtis, sed à mixtis imperfectis, cuiusmodi sunt nix, grando, pruina, & reliqua id genus; cum deinde iterum atque iterum repetatur mixta omnia, quæcumq; illa sint ex quatuor simul elementis coaluisse; ac ratio qua vtitur ad id demonstrandum ęque ad mixta omnia referatur, quocumque constent prædominante elemento, dum perfecta penetratione & transmutatione copulata & confusa inuicem fuerint; constat autem mixtorum imperfectorum pleraque supra terram in tribus aeris regionibus gigni, indeq; meterologicorum nomen habuisse; est igitur Aristoteleæ orationis sensus mixta perfecta vniuersa circa terram quiescere tanquam in loco naturali; at hinc non obscure educitur eundem Aristotelem mixtis omnibus perfectis aut terram, aut quod

terræ proximum ſit ut aquam, quæ cum terra in eandem globi formam concreſcit prædominans elementum tribuiſſe, quòd ſcribatur in primo de cœlo text. 7. mixtum omne moueri ſecundum prædominans in ipſo elementum; hæcque tametſi ad vnguem ab Ariſtotele omnia nõ ſcriberentur, ex eo tamẽ ſolo, quod nemo inficiari poteſt perſpicuè Ariſtotelem dicere voluiſſe, cuius mixto quatuor ineſſe oportere elementa, nullo penitus excepto; ita quis ratiocinationis filum ducet: aqua & terra longe minorem ad agendum vim obtinent igne & aere, quæ contraria ipſis elementa ſunt; eſt igitur neceſſarium ut proportione miſceantur in mixto elementa, ac ne infirmiora & languidiora à validioribus expugnentur, atque euincantur, ut quod aquæ & terræ intenſæ virtutis ad agendum deeſt, mole quantitatis & virtutis extenſione compẽſetur; conſtat etenim etiã cum extenſa virtute aqua ac terra reliqua duo elementa ſuperant; ab ijs ſæpe virtutis intenſione ſuperari vt videre eſt ex oleo, ex ſinapi, ex abſinthio & reliquis id genus aut ſumma calliditate aut ſumma leuitate præditis rebus; quæ ergo ipſorum ruina foret ſi materiei quoque magnitudine, & virtutis in prolixam extenſionem deductione ab ijſdem ſuperarentur? ſcio illico aliquos obiecturos mihi ęque omnium elementorum in quouis mixto virtutes extenſas eſſe; ſecus perfectam & integram mixtionem minime futuram; ſed nos in mixtis duplicem cum ratione elementorum extenſionem facimus ſecũdum formam & ſecundum materiam, quæ ſuo quodam modo, ſed ſine primis qualitatibus affecta, cuique formæ propria reſpondet; eidemque mirũ inmodum confert in actionibus edendis; formas igitur ex ęquo omnium elementorum in mixto produci, & extendi,

tendi, materias præuias non item: atque hoc argumentũ ad corporeos Dæmones refutandos in Aristotelis doctrina est mehercule maximum; re tamen ipsa nihil concludit; quod quam rerum contrarietatem uocãt, re uera nihil significat aliud, quàm earundem affinitatem, & naturæ conueniẽtiam; ideo enim & eidem generi subsunt, & eidem expetunt subiecto inesse; quod cum vim habeat finitam, & limitatam, ac certis terminis conclusam haud potest utrisque contrarijs ęque simul sui beneficium impertiri, ut uni soli impertiretur; quæ causa est cur alterum semper contrarium priorem velut in subiecto stationem nitatur occupare; ac nisi alterum radices in eo formas & constantes egerit, illud conetur tanquam de possessione deturbare, nullo quidem odio naturali, aut pugnantia inter ipsa existente; sed quoniam subiecti virtus non ualet ex æquo sufficere vtrisque, quia finita est; ut si pleno vini uase, alius in id liquor stillaret, effunderetur prorsus; nõ quia reijceretur à vino, sed quia vasis capacitas utriq; continendo haud satis esset: Hinc natũ axioma nõ posse contraria in summo gradu eidem simul subiecto inesse, vt in gradu remisso; quoniam quod intensum est, totam subiecti vim possidet; quæ remissa sunt, eam sibi in partes diuidũt æquales uel inæquales; hinc plurimæ de reactione, de intensioneq; & remissione à Calculatore inuentæ difficultates minimo negocio dissoluuntur; sed ad rem; vt ignis & aeris forma præstantior est aquæ & terræ formis, quod declarãt ipsorum comparatæ actiones, ita illorum propria, & præparata materia luculentioris est, & vberioris beneficij horum materia quæ inepta est, & hæbes; in multa igitur materia terræ & aquæ nix pusillum igneæ & aereæ naturæ, quæ delicatiores sunt, consistere potest; ac

ſi non nihil ipſarum uires excreſcant, illam totã depaſcũt ita, velut ex ſterquillinio aurum collectura, ut eius nihil amplius terræ & aquæ formis ſuperſit: at cum terra & aqua ad copioſiorem ignis & aeris materiam (quæ longe capacior eſt) aſſumũtur in loco naturali, hoc eſt ſuperiori, & Aethereo, ſecus ſe res habet. ita nos, obiter ut Ariſtotelis argumentis reſpõderemus. idem in quarto meteorologicorum text. 300. ſcribit corpus omne proprio termino terminatum aut durum aut molle oportere eſſe per neceſſariam concretionem; atque huius agentes cauſas callidum & frigidum videri, patientes uero humidum & ſiccum, cumque nonnulla corpora reperiantur quæ magis vergunt ad humiditatem, ut vinum oleum & ſemilia; aliaque item extent quę maxime ad ſiccitatẽ tendunt, ut omnia alia mixta corpora; illorum, inquit corpus hoc eſt ut ego interpretor prædominans elementũ eſt aqua, horum autem terra: quòd hæc duo elementa humidorum, & ſiccorum paſſiua cenſeantur: quibus uerbis quid clarius, aut lucidius eſſe poteſt ut quiuis ſibi certiſſime perſuadeat, nulla Ariſtotelem corpora crediidiſſe, niſi in quibus aut aqua aut terra dominationem habet? num enim ſi vllos putaſſet inueniri aut igneos, aut aereos Dęmones; eoſdem ignis ſiccitate, & aeris humiditate terminata corpora habere non credidiſſet? num quod magis ec iguum eſt, ac minime prædominatur in mixto; alterius elementi quod uberius & luculentius eſt incertam ac fugientem figuram ſiſtet, atque terminabit? num quod rerminat, quatenus tale eſt, non oportet maius eſſe eo quod terminatur? quo enim modo in ſe illud exciperet, ut propriæ figuræ terminis definiret, ſi minori copia exiſteret? atque hæc ſatis fuerit de Dæmonibus dixiſſe ſe-

cundum

cundum Aristotelis opinionem, quam hac nostra breui disputatione disquirimus. Reliquum nunc est ut post aliquantulum expatiatam orationem, ad octauę assertionis demonstrationem festinemus.

Octaua assertio sit substantiam naturalem cum re, tum ratione à materia separatã solere ab Aristotele appellari; quod patet ex eo primum quòd de ente ipso communi explicatum à nobis fuit, quod naturali cum substantia uicissim conuerti diximus, deinde ex tex. 4. libri septimi vbi scribitur substantiam & ratione & cognitione, & tem pore & natura omnium prędicamentorum primum esse, aliorumque cathegorematum nullum esse separabile, sed hanc solam; & ex text. 34. eiusdem libri, vbi quæcumque igitur inquit simul sumpta species & materia sunt, ut symum aut æneus circulus, illa sane in hæc corrumpuntur; quæcumque non simul cum materia sumuntur, sed absq; materia, vt rationes speciei solum, hæc profecto non corrumpuntur aut penitus, aut nequaquam ita; speciei uero nomine formam & substantiam intelligit. & ex lib. 8. tex. tertio vbi compositum ex materia & forma simpliciter separabile esse existimat, & ex lib. 11. text. 3. vbi cæterorum inquit nulllum separabile est, nisi substantia; atque ex tex. 25. eiusdem libri, ubi scribitur sübstãtias accidentibus comparatas entia esse separabilia; quod nisi de ea separatione intelligatur, quæ secundum rem est, haud verum putari potest; cum accidentia quoque ratione sint à materia separabilia; neq; uero nobis ipsis aduersa scribimus, quòd ante sententiam haberemus materiam esse de ratione substantiæ, quia à subsistendo sic fuerit nominata, quod potentiæ est magis quàm actus; quoniam tũc nõ pro prima rei naturalis essentia, sed pro ea quam dixi

principe

principe proprietate ſubſtantiam accipiebamus; nunc autem ſenſim aliò deducta nominis ſignificatione per ſubſtantiam naturalis rei eſſentiam intelligimus; Ariſtotelem imitati cum ſubſtantiam reliquarum cathegoriarũ primam eſſe pronunciat; cui ſcirpo nullum ineſſe difficilẽ nodum iudico.

Nona aſſertio fuerit ſubſtantias naturales per ſe æternas eſſe, alienasque ab ortu & interitu; id cum ex lib.ᶠ de demonſt. manifeſtum eſt, tum etiã ex li. 6. nichomachion c. 3. in quo ſic legitur, ſcientia quid ſit, inde manifeſtum eſt, ſi exquiſite tractare, & non ſequi ſimilitudines opus eſt, omnes enim id quod ſcimus non poſſe aliter ſeſe habere exiſtimamus, quæ autem aliter eſſe poſſunt, cum extra contemplationem fuerint, ſint necne ſint, latet: ſcibile igitur neceſſariò eſt, ergo æternum: quæ enim neceſſariò ſunt, abſolute omnia ſunt æterna, quę autem ſunt æterna, generationi, & corruptioni minime ſubiacẽt &c. Quis autem neget ſecundas ſubſtantias Phyſicas, hoc eſt genera & ſpecies ſcientia contineri poſſe? hinc lib. 2. Met. tex. 4. ſcribitur quare veriſſimum eſt inquit id, quod poſterioribus, ut uera ſint cauſa, eſt; propter quod principia ſemper exiſtentium neceſſe eſt veriſſima eſſe; nec enim aliquãdo uera, nec illis vt ſint, aliquid aliud cauſa eſt; ſed illa cæteris; quare vt ſecundum eſſe vnumquodque ſe habet; ita etiam ſecundum ueritatem, quo loco certum eſt Ariſtotelem habere orationem de primis propoſitionibus, quæ cauſa ſunt vt aliæ minus communes ſibi ſubditę uere exiſtant: atque ſemper exiſtẽtium appellatione ſecundas ipſas naturales ſubſtantias intellexiſſe; ut neceſſarium ſit principiorum quoque nomine maxime primas Phyſicas dignitates, & cõmuniſſima Philoſophiæ naturalis enunciata

ciata protulisse; constat ex primo lib. Met. text. 31. in quo easdem sempiterna sensibilium nominat his uerbis, potissimum vero dubitabit aliquis, quidnam species, hoc est ideæ conferant sempiternis sensibilium, aut illis quæ fiũt, & corrumpuntur: nec enim motus, nec alicuius transmutationis eis causæ sunt; quis non easdem propemodum voces iudicet semper existentia, & sempiterna? fateor tamen discrimine quodam seiungi vniuersalium Physicorum æternitatem ab ea quæ Metaphysicorum vniuersalium propria est; tametsi vtraque vniuersalia nihil aliud sint, quã meræ secũdæ secundæ substantię naturales, hoc est genera, & species; quoniam illis præter uniuersalis ipsius naturæ significationem connotantur quoque primę & indiuiduæ substantiæ, quæ ortui & interitui sunt obnoxiæ, quòd pro ijsdem supponant, ut logici loquuntur suppositione personali, communibus nominibus uniuersali signo præfixo; distinguunt enim simplicem, absolutã, personalemque suppositionẽ; atque ut cum dicis homo, suppositio est minime personalis, ita cum dicis omnis homo personalis suppositio sit necesse est; ita uero huiusmodi suppositio appellatur, quòd præcipuæ res singulares pro quibus nomina communia hoc suppositionis genere accipiuntur, sint personæ; quamquam quid dico? non illis modo uniuersalibus signis, sed ab attributorum quoque natura de ipsis enunciantium communia nomina suppositionem acquirunt personalem; quis enim hanc audiens enunciationem homo mortalis est, pro natura ipsa humana, quæ species est quędam, ac ob id necessaria & sempiterna hominis nomen supponere existimet? at vniuersalibus, hoc est secundis substantijs naturalibus Metaphysicis, præsertim primis, non res singulæ, sed aliæ

secundæ

ſecundæ ſubſtantiæ inferiores connotantur, quæ & ipſæ neceſſariæ ſunt, & æternę: alio quoque non minori diſcrimine inuicem ſeparantur Phyſicæ & Metaphyſicæ ſubſtantiæ; quòd hæ per ſeipſas conſiſtent, illæ uero non niſi harum ope & auxilio; cum ſit trita in Topicis propoſitio ſublatis primis generibus inferiora genera & ſpecies tolli in conſequutione, non autem econuerſo; ordoque uerus propoſitionum naturæ ipſius ordini & ueritati reſpondeat, dicente Ariſtotele in prędicamentis ex eo quod res eſt uel non eſt orationem cenſeri aut ueram, aut falſam: At dicet aliquis id repugnare ſententiæ illi, quæ eſt Ariſtotelis in prædicamento ſubſtantiæ ſublatis primis ſubſtantijs, quæ ſingulares ſunt & indiuiduę ſecundas quoq; ſubſtantias tolli, obijciet alius non poſſe communiſſimis nominibus inferiores ſpecies connotari, niſi & ſingularia quoque ijſdem connotentur, quibus ſic ſatisfaciendum putamus; tam ſublatis primis ſubſtantijs ſecundas tolli, quàm ſublatis ſecundis primę tolluntur, uerum non pari, ac ſimili neceſſitate, nam ſecundæ ſubſtantiæ pendent a primis omnibus ſimul ſumptis materiali, & externa neceſſitate, primæ à ſecundis pendent neceſſitate formali, ac tametſi utraque neceſſitas ita conſtans ſit, ſecus nunquam ut ſe habere poſſit; diſcrimine tamen non minimo ſecernuntur, quoniam materię neceſſitas ortum quidem habet a rei propria natura, ſed non niſi velut oppoſitis terminis circumſcribitur hoc eſt, quatenus actui adiunctam potentiam habet, formalis uero neceſſitas ab actu rei proficiſcitur, quatenus actus eſt. altera difficultas non minus facili opera diluetur: cum enim res quæuis naturalis propriæ formæ, quidquid habet attributorum acceptum referat; quemadmodum duplex eſt formæ conſideratio

ſideratio nimirum quatenus actus quidã eſt, ac quatenus externa potentia actui adiuncta materiei coniungitur, vt ortus interitusque obnoxia fiat; ita duplex inuenitur attributorum genus, quæ de rebus naturalibus demonſtrantur; illorum inquã quæ à proprio & eſſentiali formæ actu originem habent aut nulli, aut internæ ſolũ potentię commixto; atque etiam illorum, quæ formæ actum conſequuntur materiali potentiæ ueluti affixum, eidemque tanquam ineuitabili neceſſitatis lege hærentem; atque indiuiduorum propagatio haud oritur ex formę eſſentia, proprijs terminis concluſa; ſed materiei, potentiæque externæ copulata: nam illa per ſe ſimplex eſt, fierique ſi poſſet ut ſine ſingulis indiuiduis ſola exiſteret, in unam illicò, primis ſubſtantijs ſublatis uarie ſparſa ſpecies naturam coiret: hæc uerò prolifica eſt ortuq; mutuo & interitu in plures partes diffunditur, generationis & corruptionis, motusque ac mutationis cauſa exiſtit; quæ ratio eſt cur in Phyſica de actu in potentia externa, quatenus in potentia ſuſcepta diſputatione, communibus uocibus mortalia quoq; inde propagata indiuidua connotentur, in Metaphyſicis uero cum non agatur de actu niſi quatenus internæ potentię coniunctus eſt, ab externa longe potentia ſeiunctus, nulla ex profeſſo de ſingulis corruptibilibus rebus oratio habeatur, niſi cum ratio exponitr̃, qua externa potentia ab interna & eſſentiali neceſſitatẽ ſumit: de potentia externa intelligitur is locus text. 17. 9. Met. quo dicitur æterna carere potentia quę ſubiectiua ne ſit ut cenſent Auerroiſtę, an obiectiua ut putat Scotus minime diſputo: qua de re ut diuiniſſime ita obſcuriſſime Ariſtoteles eſt philoſophatus: nec doctiſſimi viri doctrina, niſi emunctis naribus uiris, ſectęque Peripateticę ſtu-

dioſiſſimis peruia eſt, quid uero mirum ſi nos actum à potentia interna, hoc eſt à naturali, & propria imbecillitate, atque ab externa hoc eſt à proprię imbecillitatis conuulſione, torſioneque externa ſeiungamus, cũ noſtrę Religionis doctiſſimi Theologi in humanis actionibus actus ipſius ſubſtantiam, quæ & à Deo, & ab homine efficitur, à deformitate peccati ſeparent, quæ homini ſoli adſcribitur? efferor diuinæ doctrinæ ſtudio, ſed ratio inſtitutæ orationis cogit me, ut propoſitæ diſputationis cancellos minime prætercam; ne rerum diuerſarum implicitis animis ac diſtrictis mentibus ſtudioſorum negociũ faceſſam ad ſingula recte & ſine errore intelligenda.

Decima aſſertio eſt, eaſdem ſecũdas ſubſtantias naturales in Ariſtotelis philoſophia ſenſibilibus ſubſtantijs opponi quæ ſunt primæ ſubſtantiæ tanquam non ſenſibiles; quod manifeſtum eſt ex lib. 4. text. 22. cum enim illorum opinionem recenſuiſſet, qui omnem de medio ſcientiam tollebant; ſubiunxit deinde; cauſa uero huius opinionis his fuit, quia veritatem quidem de entibus cõſiderabant; entia uero ſola arbitrati ſunt ſenſibilia eſſe; in his magna indeterminati natura ineſt, & eius quod ita ens eſt, ut prædiximus: quare veriſimiliter quidem, ſed non uere dicunt: ita enim magis conuenit dicere, quàm vt Epicarmus in Zenophanem: item cum hanc omnem naturam moueri uiderent, de eo autem, quod mutatur, nihil uerificari poſſe putabant; ex hac enim exiſtimatione ſumma illorum opinio pullulauit, qui ſe Eraclitum ſequi affirmabant, qualem & Cratylus habebat; qui tandem nihil putabat dicere oportere, ſed ſolum digitum mouebat re. an non hoc loco Ariſt. ſecundas ſubſtantias Phyſicas diſtinguit contra indiuidua Phyſica, quæ ſimplici

uoca-

vocabulo sensibilia appellat?

Vndecima assertio est, secundas substantias Physicas, immobiles ab Aristotele vocari: hæc deducitur ex loco proximeįcitato; cum enim ita pronunciauit (de eo autem quod mutatur nihil verificari posse putabant) per id qđ mutatur, primam substantiam, & id quod singulare est intellexit; atque ex textu 23. eiusdem, libriqui ita habet; item manifestum est, quòd & ad istos eadē dicimus quæ olim dicta sunt; quòd enim est immobilis quædam natura ostendendum, & persuadendum est eis; quibus uerbis ad antecedentis textus orationem copulatis nemo dubitare potest secundas & vniuersales naturæ substantias significari, quòd uniuersalium introductione Cratyli & Eracliti opiniones retundantur, rebus ipsis singulis quarum illi incertitudinem, & instabilitatem prædicabant essentiali ordine respondentium; non primæ illius & immobilis naturæ, quam nos Deum uocamus; quid enim? num Deo immobili posito, cuncta si singularia, hoc est mortalia & mutabilia statuantur, generibus ac speciebus ab indiuiduorum uniuersitate sublatis veterum illorum Philosophorum falsam opinionem esse euincitur, certam scientiam humanæ intelligentiæ adimentium; aut quidpiam opponitur singularum rerum incōstantiæ, in quod respicientes constantem in inconstanti rerum fluxu scien tiam parare homines possint? de ratione actionis & motus est, ut sint in singularibus, quorum ipsa proprie dicun tur, ut sæpissime monuit Aristoteles; singularia enī agunt, monentq; & mouentur, vt primo Met. & secundo Ethicorum scribitur, non vniuersalia; ob idque generibus & speciebus Physicis indiuidua cōnotari fateor, ob causam à me ante expositam; ijsdemque communi quadam ora-

tione motum, & motus inconſtantiam tribui in libris Phyſicis; ipſa tamen ab omni motu, corruptioneque & interitu alienam naturam habere nemo negauerit in Peripateticorum libris uerſatus; num enim ijs conueniet motus quæ nihil agunt, & nihil patientur? atque hæc hactenus fuit multorum inſcitia; quòd ſcilicet ſubſtantiarũ ſecundarum propria attributa, ab ijs quæ primarum ſubſtantiarum propria ſunt minime diſtinxerint, cum tamen toto cœlo diuerſam naturam habeant; nam res ſingulas non ſubire generum ſpecierumque eſſentias, certius ac notius eſt, quàm demonſtrari opus ſit.

Duodecima aſſertio ſit, eaſdem, rerum naturalium principia ab Ariſtotele appellari; nam in tertio lib. tex. 2. quærit utrum ipſa genera ſint principia, & elementa, an illa in quæ diuiduntur, quæ inſunt ſingula: quòd ſi ipſa genera, utrum, quæ de indiuiduis prædicantur, an priora; & paulò poſt utrum principia uniuerſalia ſint, an tanquã ſingularia rerum; quam eandem dubitationem proponit in tex. 20. eiuſdem libri & lib. 12. tex. 40. recentiores uero uniuerſalia magis poſſunt eſſe ſubſtantias: genera namq; vniuerſalia ſunt, quæ aſſerunt magis principia, atque ſubſtantias eſſe, proptereaque logice quærunt; antiquiores verò ſingularia, ut ignem & terram, non autem corpus commune; & text. 19. cauſæ uero, atque principia quodã quidem modo aliorum ſunt alia; quodã uero modo non; ſi quis vniuerſaliter dicat, & ſecundum analogiam omnium eadem; dubitare namque quiſpiam poſſit utrum eadem, an alia principia & elementa ſubſtantiarum ſint, & eorum, quæ ad aliquid ſunt, & eodem modo in quolibet prædicamento, atque in text. 22. concludit eſſe eadẽ analogice; & in lib. 7. tex. 45. videtur autem inquit etiam

vniuersale causa quibusdam esse maxime, ac esse principium, ipsum vniuersale.

Decimatertia assertio erit, per entia à sensibilibus separata, immaterialia, sempiterna, & immobilia sæpissimè Aristotelem ideas Platonis, & numeros Pythagoricorũ intelligere, quod videre est primum ex his locis primo lib. c. 6. tex. 5. & 6. 25. 33. & 39. lib. 3. text. 2. 3. 7. & 18. lib. 7. toto cap. 2. atq; etiam text. 28. 51. & 58. lib. 8. tex. 14. & ex lib. 9. text. 18. deinde etiam ex alijs, quos mox adducã; ac quotiescunque in his libris dubitando quærit, num præter sensibiles substantias sint aliæ substantiæ, de numeris & ideis habere ipsum orationem non de Deo, & separatis intelligentijs. lib. 7. text. 39. utrum inquit aut præter materiam huiuscemodi substantiarum sit aliqua alia; & oporteat quærere substantiam eorum aliquam aliam, ut puta numeros, aut aliquid tale posterius considerandum est; huius enim gratia & de sensibilibus substantijs definire tentamus; quandoquidem quodammodo Physicæ & secundæ Philosophiæ opus est, ea quę circa sensibiles substantias speculatio est; non enim solum de materia Physicum cognoscere oportet, sed etiam de ea, quæ secundum rationem, & magis. textu secundo octaui libri: de ideis vero & Mathematicis posterius consideran dum est, etenim præter sensibiles substãtias, has quidem esse dicunt, nunc uero de concessis substantijs tractemus; hæ autem sunt, quæ sensibiles sunt, sensibiles uero cũctæ substantiæ materiam habent, est autẽ substantia id ipsum, quod subijcitur, aliter quidem materia; & aliter ratio. lib. 12. textu 5. & 6. substantiam Arist. diuidit insensilem & immobilem, atque illius quandam esse sempiternam, quandam corruptibilem, quam omnes concedunt, &

quam

quam aliqui ſeparabilem aiunt eſſe; quidam in duo diuidentes, quidam in unam ponentes naturam tàm ſpecies, quàm Mathematica; quidam ex his Mathematica ſolum. idem luce meridiana clarius colligitur ex text. 8. primi libri, qui ita habet; ſi vero corruptibilium ſubſtantiæ ſunt ſeparatę, nondum eſt manifeſtum, niſi quòd quorundam non contingit, (vt patet) ut ea quæ non poſſunt præter particularia eſſe, ut domum aut uas; qua oratione certũ eſt Ariſtotelem alludere ad Platonis ſententiam, qui rerum arte factarum nullas eſſe ideas contendebat.

Decimaquarta aſſertio eſt, Metaphyſicorum libris in id cum primis Ariſtotelem reſpexiſſe, ut ijs proprio ſenſu expoſitis, quæ ad Phyſicorum intelligentiam requirebantur, ut docte quis ſapienterq; Naturæ cognitionem poſſideret; Platonis & Pythagoræ opinionem expugnaret, qui poſtremam & abſolutam rerum Phyſicarum notitiã poſtulantes vel in idearum ambages, uel in numerorum inuolucra deducebãt; qua expugnatione Metaphyſicam tractationem ideò concluſit, vt propriam doctrinam etiã atque etiam conſtabiliret aduerſus illorum inuoluta implexaque ænigmata; quod uel ex ijs verbis cuiuis mediocriter erudito non obſcure ſuboleat, quibus Ariſt. refert antiquos illos philoſophos entia ſeparata rebus naturalibus numero paria feciſſe, eademque illarum ſubſtantiã credidiſſe; ac ob id excogitaſſe, vt contra Eraclitum conſtantem de rebus Phyſicis ſcientiam retinerent; acrius vero contentio hæc ab Ariſtotele ſuſcepta fuit, ad propriam doctrinam ſanciendam; vt quæ ipſe adinuenerat vniuerſalia ad ſeruandam ſcientiam de rebus caducis; facilius ſtudioſorum animis illaberentur in ea facultate, in qua de primis omnium ſcientiarum uniuerſalibus ſer-

mo erat faciendus: Desinant igitur Peripateticæ sectæ amantes Philosophi illicò atq; aliquid de entibus & substantijs separatis in Metaphysicorum libris legunt, ad Deum & intelligentias separatas mentem conuertere; quasi vberem aliquam & prolixam in his libris de ipsis ab Aristotele orationem expectari; quibus tamē de Deo & rebus diuinis minime agitur, nisi ad res naturales cōparatis; vt etiam fecerat octauo libro Physicorum occasione æternitatis motus; quam nostram sententiam de ideis, quia vix credibilem ijs fore existimo, qui præpostere Platonis & Aristotelis omnia solent interpretari, quasi Platonicæ ideæ ad solam Theologiam referantur, ijsque sola diuinæ mentis fœcunditas rerum omnium architectatricis exprimatur; coger altius initio repetito, quid nomine idearum Plato intellexerit, nuda ac minime fucata orationis veritate palàm commonstrare; cunctisq; ostendere rerum naturalium essentias ijs præcipue à Platone expressas fuisse. Plotinus igitur, Porphyrius, Proclus, Proculus, Lamblychus, D. Aug. Marsilius Ficinus, Ioannes Picus Mirandulanus, Augustinus Eugubinus, Eustrathius, Magnus Syrianus, Bessario Cardinalis, & plerique alij mordicus tenent ideę appellatione notionē ipsam, & exemplar in diuina mente existens Platonem significasse; in diuina inquam mente hoc est in primo intellectu, non in eo quem Deum opt. Max. vocamus; in hoc enim nullus nobilis Platonicus ideas, formasque exemplares existere putauit, cum sit simplicissimus, eminentissimo modo contineat omnia potestate, esse possideat infinitum, ac minime aut ad intelligibilitatem aut quidpiam aliud contractum; sitque denique supra omnē intelligibilitatem: vnde nata illa Platoni vulgo visa Para-

doxa

doxa Deum neque intelligere, neq; intelligi; quæ diuinæ mentis exemplaria Proculus ab alijs diſſidens quatenus ſunt in mente diuina dicit ideas nominari, quatenus vero latent in prima eſſentia, quam ipſe immediate cum prima vita, cum primoque intellectu a primo principio manare dicit Parmenidem Dialogum exponens, eſſentiales formas contendit eſſe nuncupandas; vtuntur autem omnes in communi ſententia probanda Platonis teſtimonio in epiſt. in Timæo, Phœdro, Phœdone, & 6. de repub. quibus locis aut dicitur ideam eſſe primũ intelligibile, quod conſtat eſſe primum intellectum, quem & verbum & primi principij filium vocat; aut Deus pater nominatur ipſum bonum, hoc eſt idea boni, vt in epiſt. at ſi Deus pater eſt idea boni, quomodo ipſe à ſe erit ſeparatus? aut præſcientia & prouidentia Dei aſſeritur, quam certum eſt inanem fore, niſi rerum omniũ quæ vniuerſo cõtinentur is ideas, & formas teneat: adducunt præterea inſigne illud Socratis cum Hippia colloquium quod ſic habet. Soc. omnium qui rem aliquam operantur Hippia (vt mihi quidẽ videtur) ea eſt conditio, ut aut ſciant, quæ agũt, aut neſciant, num idem videtur & tibi? Hipp. videtur. Socr, nonne qui ſciunt, periti, qui vero neſciunt, rudes atque imperiti nominantur? Hipp. nominantur. Soc. quem intelligimus peritum Hippia, nonne qui eius rei, quam facturus eſt certam & rationem & ſpeciem habet? Hipp. eum ipſum. Soc. annulum igitur illum tuum, quẽ in olympicis à te mira arte elaboratum oſtentaſti, num effeciſſes, ſi & ſculpendi rationem, eſt annuli ſpeciem non habuiſſes? Hipp. non profectò. Soc. & Phidias cum Mineruam, quæ in arce & faceret Hipp. minime Soc. eia age bone vir illum qui à nobis δημιουργὸς à Poetis rerum

opifex

opifex dicitur, qualem credis? Hipp. maximum. Soc. putas ne eum certa ratione agere quemadmodum periti sculptores solent? an potius cœco ac fortuito euentu; quemadmodum rudes, & inexperti? Hipp. certa ratione ò Socrates quemadmodum periti. Soc. dices ne eum irrationabili potentia ignorantur agere veluti naturam? Hipp. nequaquam. Soc. fatendum ne præsciri ab eo, quæ fiunt, ut si hominem faciat, cognoscere se facturum hominem; si equum, equum? Hipp. fatendum. Soc. nõne quemadmodum in te erat species annuli, & in Phędia species Mineruæ, erunt similiter in eo species hominis, & equi? Hipp. erunt. Soc. habebit igitur is rerum, quas facit omnium species. Hipp. habebit. hæc Plato; cuius oratio vt intelligatur, memoria sunt repetenda quæ ab eodem in Timæo & alijs locis statuuntur, de vniuersi conditore, & opifice, quem is non primum principium, qui à nobis Deus nominatur, sed primam mentem, seu primũ intellectum esse existimat; quem Plotinus in quinta Enn. lib. 7. c. 6. nullorum intercessione mediorum à principio primo manare iudicat; inquiunt igitur, quos nominaui Platonici, operęprecium esse, vt in prima mente antequã Mundum & Mundi species conderet, præcesserint ideæ & exemplaria omnium rerum quas erat conditura; nihilo seciusquàm animo artificis imago hæret operis faciendi, quibus insignioribus (fateor) Platonicæ familiæ Philosophis unus sese opponit Aristoteles, Platonis ipsius per multos annos auditor, qui Platonis mysteriorum interpretationem omnium optime doceri potuit ab amantissimo præceptore; vt haud ab re mirum cuique videri debeat, Platonica decreta secus quàm ab Aristotelem alios interpretari ausos fuisse; nisi iniq; existimemus Pla-

toni Ariſtotelem inſcitiæ notam inurere uoluiſſe, modusq; cum deeſſet, calumnias confinxiſſe, ac per ſummã audaciam ſanctiſſimi Magiſtri doctrinã falſis criminibus vellicaſſe eo tempore, quo non pauci Platoni non minus Ariſtotele dilecti diſcipuli cordatiſſimi iuxta & doctiſſimi viri ſuperſtites erant; qui falsò obiectas præceptori culpas depellere haud veriti fuiſſent: reprehendit autem Ariſtoteles Platonem, quòd ideas introduxerit tanquã æternas quaſdam & conſtantes eſſentias ab ijs ſeiunctas, interualloq; longiſſimo ſeparatas, quorum ſunt eſſentiæ, vt humanitatis naturam à ſingulis hominibus diſtractã; equi eſſentiam auulſam à ſingulis equis, cæterorumque eodem modo; falſo igitur ſentiunt quicumque contra ſentiunt; quod ne caſu & temerè dixiſſe videamur, Platonis doctrina ſedulò expendenda, magisque ac magis diſcutienda, rem ipſam & ueritatem diſquiramus, non contendo cum Platonicis ideas non eſſe, aut non ſplendeſcere, & elucere ut rerum exemplaria in diuina mente; utrũque enim ſenſiſſe Platonem cum ex adductis locis conſtat, tum ex decimo de republ. ubi comparatione utens, humanos artifices ſua opera abſoluturos intueri dicit in ideas rerum, quas arte confecturi ſunt; multi inquit ſunt lecti, & multæ menſæ; at ideæ huius ſupellectilis duæ ſunt vna lecti, altera menſæ; itaq; dicere conſueuimus utriuſque ſupellectilis artifices ſic opus ſuum abſoluere, ſi in ideam illam intueantur unum quidem lectos, alterum menſas, quibus utimur, cæteraque ſimiliter: nullus enim artifex ideam ipſam facit &c. quo loco comparata oratione Plato vtitur, ac per ſimilitudinem quandam ideas uocat operum formas artificis menti inſidentes, quas conſtat eiuſdem ſententia ideas proprie non eſſe; attamẽ

ut cum

vt cum ratione tranſlationem adhibuiſſe Plato uideatur, eæ quoq; quæ proprio vocabulo ideæ appellantur menti alicui impreſſæ & affixæ debent eſſe tanquã exemplaria, vt illæ quas artifex impreſſas animo habet rerum arte faciendarum; ſed haud eſt in hoc poſitus quæſtionis cardo Ariſtotelis cum Platone; cenſuit Plato ſimilia ſimilibus cognoſci, vt refert Ariſt. primo de anima tex. 26. hinc in Theeteto ſcientiã proprie eſſe vult interioris eſſentiæ, quæ in multis ſimilitudinem communionemque naturæ continet, ſenſum aũt affectionum quæ illius eſſentiæ comites ſunt, in illaque diſſimilitudinem pariunt; hinc à Platone & Platonicis ſcientia, opinio & cogitatio penes res obiectas diſtinguuntur, non penes modum aut certius aut obſcurius illarum ueritatem attingendi: qua de re Proclus luculenter cap. primo comm. in primum librum Euclidis, & Plato ipſe lib. 7. de rep. tametſi in Philebo ſibi pugnantia ſcribere videatur, cum rem eandem ſcribit cũ in opinionem, tum in ſcientiam cadere poſſe; qua de re aliàs, ne nodos nodis nectere videar; cum igitur Plato Heracliti imbutus opinione, ut Ariſt. dicit omnia uideret, quæ natura conſtant ortui, & interitui, mutationique perpetuæ obnoxia eſſe, ne prorſus adimeret homini aſſequendæ ueritatis modum rerum incõſtantiæ, idearum ſtabilitatem illicò obiecit, non quòd rerum caducarum duntaxat ideas faceret, ſed quòd illarum ut etiam æternarum ideas aſſereret, diſſimili tamen, ac magnopere diuerſa ratione; nam rerum caducarum ideas uocauit ipſarum certas & conſtantes eſſentias, æternarumque & diuinarum ſimiliter; ſed cum in maxima mutatione & uiciſſitudine mortalium rerum, conſtantem quendam notaret ordinem, eodem modo ſæpe repetitũ, cogitauit fieri

ſecus non poſſe, quin ille, cuius nutu ſapientiæ vniuerſa Mundi moles regitur, atque adminiſtratur, perennem & inconcuſſam mortalium rerum, atque etiam aliarum cognitionem poſſideret per ipſaſmet res animo cōprehenſas; ac rerum naturalium, quæ diuerſis uitæ & mortis caſibus quatiuntur, duplicem conſtituit eſſentiam, alteram expreſſam in diuina mente, in rebus ipſis uix adumbratā alteram; hancque manare ex illa, ut à ſolis pleniſſima luce imperfecti luminis radij manare conſpiciuntur: rerum uerò quæ fruuntur æternitate, ideas quoque fecit, ſed non ab illis ſeparatas, cum certas & firmas eſſentias teneant; niſi quatenus aliunde, hoc eſt à Diuinæ liberalitatis munere habent, ut æternæ ſint, ut ſcribitur in Timæo; ob id enim binas illis ideas tribuere opus fuit; propriam & inſitam vnam; in primæ mentis receſſu locatam alteram; quæ cum vtręque conſiſtentem naturam habeant, eiuſdem propemodum ſunt rationis, non altera expreſſa, adumbrata & inconſtans altera, quemadmodum rerum caducarum; accidit ergo, eſtque aduētitium ideis rerum, vt exemplares ſint, exiſtantque in diuina mente; quo ideę ratio tota conſtituitur, eſſentiæ eſt communio ſecundum Platonem, vt accidit patri vel filio alterius alterum effigie referri; eſt igitur idea ſecundum Platonem rei cuiuſuis eſſentia plena, perfecta ſolidaq; exiſtens; res naturales non cōſtant inſitis ideis, ſed imperfecta quadam ab ideis impreſſa ſpecie; ob idque minime conſiſtentem naturam habent, ſed vmbratilem & obſcuram; neque uero ideas certa in re Plato collocabat, ſed in diuerſis; nam bonitatis & unitatis ideam vel omnium iudicio Platonicorum primum ipſum principium eſſe exiſtimabat; rerum aliarum ideas primæ menti aſſignabat, rurſusque aliarum animæ

Mundi

Mundi ut Proclus sensit. censebat præterea Plato ideas nonnunquam infundi humanis mentibus, in ijsdemque sese varie diffundere; non menti igitur primæ affixas putauit; Antecedens constat ex Timæo, in quo scribitur cuiusdam contemplationis, illius nimirum, quæ perfecta est deos semper participes esse, homines autem paucos; at nulla apud Platonem reperitur rei perfecta cognitio, nisi quæ per ideam est; idem colligitur ex epist. quadam Platonis ad amicos Dionis, in qua ita legitur; maximum omnium cum duo sint, essentia, & qualitas; quando animus non quale, sed quid sit, quærit, nisi quodlibet horũ quatuor quæsitum prius ab anima tam ratione, quàm affectu, denique sensibus bene discussum; per omnia, quæ dicuntur, atque ostẽduntur, euaserit; omni ambiguitate, & obscuritate (vt ita dixerim) omnes implebit, in quibus igitur haudquaquam consueti sumus ob prauam cõsuetudinem uerum perquirere; sed satis nobis factum putamus, si apposita simulacra attigerimus, minime derisui sumus inuicem interrogantibus, potentibus duntaxat quatuor illa discutere, & arguere; ubi vero necessitas cogit quintum ostendere, quiuis eorum qui possint subuertere, atque retractare, peruincit; facitq; ut qui exponit sermonibus, uel literis, uel disputationibus apud audientium multos nihil eorum, quæ vel dicere, uel scribere aggreditur, intelligere videatur; qua in re sæpe ignoratur non animum dicentis uel scribentis redargui, sed naturã potius cuiuslibet illorum quatuor male se habentis; traductio uero per omnia illa sursum, deorsumq; in unumquodque discurrendo perueniens, uix tandem scientiam parit intrinsecus, scientiam inquam ipsius quod naturaliter bene affectum est in animo ad ipsum quoque natu-

raliter bene affecto; hæc eo loco Plato; In Parmenide idem ex professo de ideis agit, at eo loco illas veluti media quædam entia constituit inter primum principium & res natura constantes, easdemque contendit esse separatas à rebus singulis, quæ eis participant; non igitur notiones diuinæ per se sunt ideæ, cum notio mentis ut notio est, nouum rerum genus a mente ipsa distinctum haud constituat; innumeraque reperiantur inter primum principium & res mortales præter notiones intelligentiæ diuinæ inhærescentes; quin apud Platonis doctrinam mentes ipsæ separatæ siue primæ siue secundæ & Mundi anima, cœlestiaque corpora magis ideæ sunt, quàm illa, quæ ab intellectu primo percipiuntur; quoniam nō quidquid mente diuina comprehenditur, illicò idea nominatur; ꝙ sicut Alcinous docet c. 8. libelli de doctrina Platonis, neque eorum, quæ arte efficiuntur, ut clypei, vel liræ, neque eorum quæ sunt præter naturam ut febris & peccati, neque singulorum ut Socratis & Platonis, neque uilium rerum & abiectarum ut sordium atque festucæ, neque relatorum, ut maioris, & excedentis, ideas esse Plato sententiam habuerit; at quis diuinæ menti quæ secundum Platonem amplissimam habet uniuersi prouidentiam rerum huiusmodi cognitionem adimat? quin nec humanarum actionum Platonem puto ideas fecisse, cum tamen Deo notissimæ sint Mundi moderatori: ut enim præmijs afficiet probos, pœnaque mulctabit improbos, quod semper à Platone prędicatur, nisi utrorumque facta perspecta habeat? non igitur sunt prorsus idem idea, atque exemplar æternum diuinæ insidens intelligentiæ; cur uero illarum quinque rerum ideæ à Platone nullæ statuerentur, hanc causam puto: Mundi moles ordine constat

aliquo,

aliquo, in eaque ſic uariæ ſpecies implicitis nexibus iunguntur, ut nulla ratione diuelli per cathenæ diſſolutionē poſſint, quæcunque ad ordinis eſſentiam, & compaginis uniuerſæ neceſſitatem ſpectant: uelut enim unico annulo laxato, tota omnium colligatio collaberetur: at plurima ſunt, quæ aduentitia ui uniuerſi ſtructuram complent, ac non tam ex ipſa ordinis eſſentia, quàm ex ordinis exuberante quadam, & late fuſa progerminatione naſcuntur, vt quamquam definito modo, aut oppoſito eueniant; nihilo ſit Mundanus ordo atque ante alius futurus, qua de re multa ſcripſimus ijs libris, quibus priuatim de uniuerſi totius ordine egimus: illarum igitur rerum per ſe ſunt ideæ, hoc eſt ſeparatæ & ſtabiles eſſentiæ, quæ per ſe uniuerſæ ſtructuræ in eſſentialem coagmentationem recipiuntur, nō illarum, quæ temerè, & caſu quodam ex alijs pullulant, uel per imitationem, uel per fortuitum concurſum, uel per exuberantem copiam, uel per defectionem quandam rerum ſingularum, quòd hæ alijs rebus adnaſcantur non tàm pro earum eſſentia perfecta & abſoluta, quàm quia ab integra & perfecta eſſentia deficiūt; ut niſi res putreſcerent non eſſent muſcæ, res ſordidæ &c. niſi per uim diuiderentur, non eſſent feſtucæ, ac niſi cuiuſque rei natura parte aliqua deficeret, non eſſet cur artis beneficio uniuerſalem naturam imitantis plurima aut reſarcirentur, aut ſuſtentarentur; quę uero præter naturam ſunt ut monſtra, & peccata, quis dubitat hoc ipſo ſtabili certaque eſſentia carere in uniuerſi conſtitutione? ac ſingula ut talia ſunt quis neget ex naturæ imbellicitate duci quæ ſecus totam ſpeciem ſeruare nequit, quàm multis in dies poſt alia diruta, & extincta fabricandis & componendis indiuiduis? quis ijs conſtantem ſtatum tribuat

in

in tanta inuicem agentium, & patientium capitali & irreconciliabili contrarietate? ſingulis uero caducis rebus conſtanti eſſentia negata, quæ ſtabilis eſſe poterit ſingularum actionum conditio, hominum præſertim, qui omnium incertiſſima, & maxime uaria proprij arbitrij regulis & legibus viuunt? cupio uero à ſtudioſis nō perlibari, ſed diligenter legi, quæ ſequuntur illa quæ ex Platonis ad amicos Dionis epiſtola recitabamus, ut ex conſequentibus antecedentium interpretatio petatur, atque ab ijſdē expēdi de rerum per ſimilia apud Platonicos cognitione locum Plotini in libro quo inquirit de malis, quæ & unde ſint, qui ita habet, dubium eſt qua nam potiſſimum ex uiribus, quę nobis inſunt, mali naturam percipiamus; quippe cum cognitio ſingulorum per ſimilitudinem quandā perficiatur, intellectus namque ex anima, cum ſpecies quædam ſint, ſpecies quoque cognoſcunt, eaſque naturaliter appetunt; at vero malum nemo ſub ſpeciei ratione effingere poteſt, cum in quadam boni totius abſentia cogitetur: hæc Plotinus. ſic uero Platonis opinionē Ariſtotelem expoſuiſſe, ut nos diximus fidem facit omnium maxime locus qui ita legitur in *6*. lib. Top. ſpectandum ex idea, ſit ne uera & propria, quæ data eſt definitio; quandoquidem in quibuſdam id non reperiri cernitur, quemadmodum Plato definit adiungens animantium definitioni, mortale; ſi enim idea eſt, certe mortalis non eſt, uelut ipſe homo, ita ideæ minime conueniet & definitio; omnino neceſſe eſt ſi addatur id, quod efficiens eſt, aut patibile, in idea diſcrepare definitionem; impatibiles enim & immutabiles videntur ideę his, qui eas defendūt, quales definitiones contra eos ualent: ut omittam *6*. ca. lib. *6*. c. *7*. & 14. ciuſdem, & c. 4. libri 12. Metaphyſicorum,

quibus

quibus palàm Plato reprehēditur, quòd rerum essentias ab ipsis rebus separaret, atque seiungeret; diceretque hominis verbi gratia naturam à singulis hominibus seiunctam inueniri, & rerum aliarum eodem modo: qua vero uia & ratione res ortui & interitui obnoxiæ idearū participes fierent, maius est opus, quàm debeat in præsentia præstari; illud tamen pro comperto est Platoni, res singulas formaliter pendere à proprijs ideis; non quia hę illas informent, sicut corpus ab anima, & subiectum à colore informatur; sed quòd ad res caducas se habeāt ideę, sicut radij solis, quibus aer collustratur, se habent ad lucem solis; & imago parietis vel oculo vel speculo affulgēs ad parietem ipsum à quo diffluit: solis enim recessu euanescunt illicò radij, densisque cuncta tenebris offundun tur; amotoq; ab oculis pariete in ipsis haud amplius parietis subsistat simulachrum; hinc Plato solem Dei filium appellat, quòd scilicet vniuersi administrationem diffusæ solis luci modo quodam respondere censeat; atque hæc de Platonis opinione strictim vt potui, & succincte.

Hactenus uero in eo cum elaborauerim, ut meæ sententiæ præcipua capita exponerem, argumentisque probarem; reliquum est modo vt Metaphysicorum libros omnes percurramus, ac videamus si quid amplius sit in ijs, quod opinionis nostræ veritatem demonstret, præter ea, quæ ante attulimus; atque ut à cap. 2. primi libri exordium sumam, ab ijs verbis auspicatus; quòd hæc scientia non factiua sit, sed speculatiua ex primis philosophātibus patet; propter admirationem enim & nunc, & primò cęperunt homines philosophari; à principio quidem admirando ea, quæ de dubitandis faciliora erant, deinde paulatim ulterius procedentes, etiam de maioribus dubitan-

do, vt de passionibus Lunæ, & eorum quæ circa Solem & Stellas fiunt, ac de generatione vniuersi; qui uero dubitat & admiratur, putat se ignorare; quare Philosophus amator fabularum quodãmodo est, eo qđ fabula ex mirandis constat; quare si propter fugam ignorantiæ philosophati sunt, patet quòd causa cognoscendi, & nullius vsus gratia ipsum scire prosequebantur. Hæc Arist. cuius ratio est plane friuola, nisi de ijsdem agat Metaphysicus, de quibus illi ueteres propter admirationẽ philosophabantur, quæ ex Aristotelis recitatione merè Physica fuerant, nimirum illa, quæ sunt infra Lunam, passiones Lunæ, ea quæ circa Solem, ac Stellas fiunt, & generatio uniuersi, in c. 3. eiusdem libri de his inquit omnibus & si satis inde naturalibus speculatum sit, nihilominus tamen illos quoque, qui ante nos ad entium perscrutationem venerunt, adsciscamus, proderitq; huic tractationi nunc; si illa breuiter repetamus, aut enim aliud causæ genus inueniemus; aut certe illis magis credemus, quæ nũc dictæ sunt; in qua oratione dictio illa (asciscamus) præter omnem dubitationem significat ea, quæ deinceps expositurus est, omnia ad scientiam naturalem esse referenda; quod confirmatur ex cap. 4. cum de ueteribus sermonẽ Arist. faciens, de motu vero inquit, unde, & quomodo existentibus inest, & hi perinde, atque alij per negligentiam omiserunt; etenim si de causis his libris oratio esset instituta minime Physica, cur ueteres reprehenderet, quòd in tractatione de causis motus generationem non explicuissent? & ex text. decimo cum persistens in ueterum philosophorum reprehensione, ex eis inquit tantũ habemus, quod eorum qui de principio & causa dixerũt; nemo quicquam præter ea, quæ in de naturalibus deter-

minata.

minata ſunt dixerit: & paulò poſt, quòd igitur de cauſis & quot, & quales ſint recte determinatum ſit teſtari nobis etiam iſti omnes videntur, cum non poſſint aliam attingere cauſam, & ad hæc quòd principia aut ita omnia, aut horum aliquo modo quærenda ſint, patet: en quantopere Ariſt. demonſtrare ſtudeat, ſe de cauſis in libris Phyſicorum nihil prætermiſiſſe, quod non faceret, ſi penitus eſſent Metaphyſica à Phyſicis diuerſa; idem inſtitutum tutandi Phyſica ſequitur in text. 50. ijs uerbis, quod igitur illas, quæ in de naturalibus dictæ ſunt cauſas cuncti quærere videantur, & præter illas nullam aliam dicere habeamus ex illis, quæ dicta ſunt prius, patet: in 2. cap. ſecundi libri alludit Ariſt. ita ut negari non poſſit ad Cratyli & Platonis errorem, qui propter inconſtantiam, & infinitum numerum rerũ quæ ortui & interitui obnoxiæ ſunt, nullam de ijs haberi ſcientiam poſſe contendebãt, cum oſtendit cauſas eorum quæ ſunt, non eſſe infinitas, quòd tandem deueniatur ad eas cauſas, quę conſiſtentes ſunt, primæ, & ſempiternæ. & ca. 3. eiuſdem libri text. 16. per uerbum de præſentis neceſſitatis rationem reddit ordinis initio ſecũdi libri Phyſicorum ſeruati, uelut rurſus de naturalibus rebus orationem habiturus. ac tanquam ante de natura diſſerere inciperet, quàm docendi res Phyſicas modum & Methodum conſtitueret: quòd Metaphyſicorum libri pari veſtigio Phyſicas auſcultationes conſequantur: verba ſunt Ariſtotelis hæc; certitudinem uero Mathematicam non oportet in cunctis quærere, ſed in his, quæ non habent materiam; quare non eſt naturalis modus; tota enim natura forte habet materiã; quamobrem conſiderandum eſt primum, quidnam Natura ſit; ſic enim & de quo naturalis ſcientia ſit, manifeſtũ

erit,& vtrum unius ſcientię, an plurium eſt cauſas ſpeculari; quæ uerba cum recẽtiores quidam Philoſophi haud bene intellexiſſent, ſumpſere ex ijs occaſionem cum ſibi, tum alijs in animum inducendi ſecundum librum Metaphyſicorum procœmium eſſe librorũ de Phyſico auditu; quorum opinionem ueri & ſolidi nihil contineri iamdiu ab alijs commoſtratum fuit. in tex. 3. tertij libri omnes inquit actiones cum motu; non igitur niſi de Phyſicis actionibus oratio his libris ab Ariſtotele habetur; actiones enim Dei, & intelligentiarum procul ſunt ab omni motu. in lib. 4. tex. 2. omnis inquit generis & ſenſus unus, unius,& ſcientia; ueluti grammatica exiſtens una omnes uoces ſpeculatur; quare entis quot ſpecies ſunt & ſpecies ſpecierum ſpeculari unius ſcientiæ genere eſt: quæ uerba ad Metaphyſicam referri nequeunt, niſi eadem ſit naturali philoſophiæ, de qua alio loco Ariſt. dubitauit, eſſet ne una ſcientia genere, an ſpecie: quod ita oſtendo: ſi Metaphyſicus de eo per ſe agit, quod ab omni penitus eſt materia diſiunctum, atq; hæc eſt ipſius ratio formalis vt cenſet D. Thomas,& cum eo plerique; non poteſt unà complecti de Deo, ac de rebus naturalibus ſcientias tanquam duas ſpecies, ea conſiderans, quatenus entia ſunt, quòd rerum Phyſicarum ratio, communi entis Metaphyſici rationi aduerſaretur: quia illarũ natura materiã includit, ut ijdem homines cenſent: neque uero hoc te nodo extricabis trito illo reſpõſo, res naturales ut entia ſunt materia carere; quoniam cuiuſuis generis ſpecies, ſi ſpectetur ut ſpecies eſt, fieri non poteſt quin genericam naturam exprimat, quatenus ad ſpeciei ipſius rationem contracta dicitur; hoc eſt (ut generale enunciatum rei propoſitæ accommodemus) ſi res naturales cum conſi-

derari

derari dicuntur quatenus entia sunt, in sola entis communi ratione cōsiderant; haud recte dici potest eas considerari quatenus sunt partes & species entis, sed quatenus generali illa entis potentia continentur; quo pacto species in genere potestate esse dicimus; at Arist. dicebat vnius genere scientiæ esse ens, & partes entis cōsiderare: Deinde Metaphysicam à Physica diuersarum prorsus si faciamus; Metaphysicaque sit genus, & Philosophia naturalis sit illius species; ut hæc Aristotelis uerba dicere cogunt quemuis obstinatum hominem, qui toto eas interuallo distinctas putet, turpis Aristoteli erroris notam impingimus, cum in 6. libro Philosophiam tripertitam facit, in Physicamque, Mathematicam, & Metaphysicam eam distribuit; quod genus, & generis speciem partitionis eiusdem membra constituerit; quem scopulum facilè effugimus nos, ut postea docebitur. Idem Aristotelem nimirum his libris agere de ente solo naturali patet ex entis proprietatibus, quas exponit, quæ non quadrant nisi in entia naturalia: nam tum tex. 3. & 4. quarti libri ad hanc scientiam dicat spectare disputationem de uno, & multis, de eodem & diuerso, de simili & dissimili, æquali & inæquali, priori & posteriori negatione & priuatione; ac denique de contrarijs; quis existimet huiusmodi entis affectiones eatenus explicatas ab Aristotele fuisse, quatenus cadere in Deum quoque possunt? quis neget illarū plurimas alienissimas uideri à Dei optimi maximi naturam? at si ita se res habet, an non maxime est Aristoteles coarguendus, quòd fucum fecerit, ac proprietates rerū Physicarum proprias pro communibus vendiderit? sed quid tantum hac in re ego operis sumo? Aristotelem ipsum audiamus. is igitur lib. 5. cap. 6. modos exponens,

quibus aliquid eſt vnum;nimirum aut per ſe,aut per accidens;ac ſi quidem per ſe ſit unum,aut continuatione, aut quia eorum ſpecies indiuiſibilis ſecũdum ſenſum eſt ; aut quorum vnum genus differens oppoſitis differentijs; aut quorum ratio quod quid erat eſſe dicens indiuiſibilis ad aliam eſt ; atque vniuerſaliter inquit quotcumque non habent diuiſionem,quatenus nõ habent, eatenus unum dicuntur;num diuinæ & ſimpliciſſimæ unitatis rationem expreſſit ? mordicus enim contendo nullo eorum modorum Deum vocari poſſe vnum ; non per accidens, non continuatione,non genere , nõ ſpecie vt cuiuis perſpicuũ eſt;neque etiam definitione: quia ea conſtat genere & differentia; Deus uero procul eſt ab omni genere,caretque determinata differentia; minus autem priuatione, cui potentia ſemper,& defectio adiuncta eſt;priuatiueq; exponendæ ſunt uoces illæ (quæcũmque non habent diuiſionem,quatenus non habent)quoniam quod per ſimplicem & abſolutam negationem indiuiſibile eſt, haud recipere poteſt exceptionis illam notã (quatenus) quod argumentum eſt mehercule maximum ; quoniam Ariſt. in Metaph. ens & vnum ubique facit æque vniuerſalia ; ſcribitque quodam in loco idem eſſe ens hominem , & unum hominem; Eundem Philoſophum ad ſolas res naturales reſpicere cum c.9. eiuſdem libri explicat quæ ſint eadem & diuerſa,& ſimilia; & cap. 10. quæ ſint oppoſita; & cap. 11.quæ priora & poſteriora,ita clarum eſt ex contextu ipſo orationis vt negari à nemine poſſit, niſi ab eo qui parum ſanam habeat mentem,ut etiam in lib. 10.tex. 14. & 19.in fine docet oppoſitionum differentias nõ eſſe ſumendas extra ea, quæ genere & ſpecie differunt, hoc eſt extra figuras prædicamentorum;quibus non eſt ſem-

per

per repetendũ Deũ & separatas mentes minime contineri; ut uero in argumentando seriam ipsam librorum Metaphysicorum, ut exorsi eramus, sequamur in lib. 7. text. 22. eorum inquit Arist. quæ fiunt, quædam natura, quædam arte, quædam casu fiunt, omnia uero, quæ fiunt, & ab aliquo, & ex aliquo & aliquid fiunt; aliquid uero inquit dico, secundum quodque prædicamentum aut hoc, aut quãtum, aut quale &c. qua distributione nullo pacto censeri potest Dei, & intelligentiarum actiones comprehendi; & text. 23. generationum autem & motuum hæc quidem intellectio, hæc uero affectio vocatur; quæ quidé à principio & specie intellectio, quæ uero ab ultimo ipsius intellectionis effectio: quo loco certum est non haberi orationem de Dei, & intelligentiarum intellectione, cum tamen Arist. uniuersim loquatur de omni intellectione, quæ ad subiectam libris Metaphysicorum materiam referri potest. lib. 8. tex. primo, ex his quæ dicta sunt inquit colligere oportet, ac summatim congregando finem imponere; dictum autem est, quòd substantiarum causæ, principia, & elementa quæruntur; substantiæ uero quædam ab omnibus concessæ sunt, de quibusdam separatim enunciauerunt quidam; concessæ quidem; quæ naturales sunt, ut ignis, terra, aqua & cœtera simplicia corpora, deinde plantæ, & partes ipsarũ, animalia, & partes eorum; & tandẽ cœlũ, & partes cœli, separatim uero quidam substantias esse dicunt substantias, & Mathematica; alias uero accidit ex orationibus substantias esse, quodquid erat esse, & subiectum. quo ex loco perspicuum est Aristotelem cum quærit in his libris num præter substantias naturales sint aliæ substantiæ ab ijs separatæ, ideas intelligere, quas hoc loco substantias appellat: oratio uero,

ro illa, (& tandem cœlum, & partes cœli) ob dictionem (tandem) ſat indicat cœlum vltimam & poſtremam ſubſtantiam eſſe illarum, quas quærit. Similis locus eſt in 11.lib.text.1.c.1. ubi & omnino inquit dubitationem habet utrum circa ſenſibiles ſubſtantias eſt, quæ nunc quæritur ſcientia, an non; ſed circa alias quaſdam; etenim ſi circa alias, aut circa ſpecies erit profectò, aut circa Mathematica, quòd autem ſpecies non ſint manifeſtum eſt; attamen ſi quis ponat eas eſſe &c. quid clarius, quid apertius in noſtram ſententiam dici poterat? quin toto 8.lib. de nulla ſubſtantia Ariſt. tractat, niſi de ſenſili, ut cuiuis manifeſtum eſt cum ex libro ipſo toto, cum ex tex.8.atq; ex tex.9.ubi diſertis uerbis dicit ſe nõ vocare ſubſtantias ea, quæ non natura conſiſtunt; fortaſſis enim inquit nec ſubſtantiæ ſunt hæc ipſa, nec aliorum quicquam, quæcunque non natura conſiſtunt: dictio autem illa (fortaſſis) aſſerentis eſt, non dubitantis, ut norunt omnes Peripatetici, quibus Ariſtotelis libros terere conſuetudo eſt. idẽ innuitur in fine text. 11. & text. 12. atque 15. ubi prope finem, quale inquit ſimile eſt quærere quidnam vnius cauſa ſit, & ut vnum ſit; unum, enim quiddam, unumquodque & quod potentia, & quod actu, unũ quodammodo eſt; quare nulla alia cauſa eſt, niſi ſi quid fuit tanquam ex potentia in actu mouens; en ut uocat unum ſimpliciter, quod aut per materiam, aut per formam unũ eſt; ſubiungitque deinde, quæcumquẽ uero non habent materiam, cuncta ſimpliciter entia ſunt ipſum quid; ac per ipſum quid, ſecundas ſubſtantias ſine dubio intelligit, hoc eſt genera & ſpecies & definitionem ſubſtantiæ naturalis, quam in text. 12. ſubſtantiam appellauerat; definitionis autem nomine eſſentiam, definitione explicatã

inter-

interpretor, quæ tota ex forma ducitur, quod colligitur ex alijs locis Aristotelis in quibus aut formam uocat quodquid, ut text. 3. huius libri, aut hoc ut in tex. 59. libri superioris; aut definitione tribuit munus explicãdi quodquid esse rei, hinc Porphyrius genera & species definit ea, quæ respõdent ad interrogationem factam per quid; quod si ita est, ut esse cogimur dicere, nisi velimus suetam Aristoteli loquendi rationem immutare; manifestum ex hoc loco euadit, simpliciter entia ab Aristotele uocari secundas substantias, hoc est genera & species cathegoriæ primæ, quas & primarum substantiarum essentias nominat. In lib. 9. de actu & potentia agitur maxime, quatenus in rebus Physicis reperiuntur, non quatenus in Dei, & intelligentiarum attributionem cadunt; quod constat primum ab exemplis ipsis ab Aristotele adductis; deinde ab eiusdem diserta oratione in text. 7. quæ habet nomen actus multis quidem rebus conuenire, sed maxime tamẽ motus proprium dici; actus enim & potentia qua motus ratio continetur, sibi mutuo respondent vt correlatiua; ac præterea à tertio li. Phys. in quo motus definitur actus entis in potentia, quatenus in potentia; actus etenim & potentiæ nomina nisi primò & per se ad res Physicas referantur reprehensione digna est ea definitio communibus vt pote, & generalibus uocibus comprehensa; nam quod rei definitæ proprium nomen in ea contineretur? num intelligentiarum actus, si quidem eæ potentiam quoque habent non poterunt appellari actus entis in potentia, quatenus in potentia; ad ipsas quoque actus & potentiæ nomina proprie si referuntur? hinc text. 11. eiusdem noni libri, cum autem inquit de potentia, quæ secundum motum dicitur, dictum sit; de actu determine-

mus oportet;& in text. 17. nihil uero potentia æternum eſt. quo ex loco ita deduco argumentum, actus & potentia ſunt oppoſitæ differentię idem commune diuidentes, ſi quod igitur potentia ſignificatur, æternum non eſt, neque id quod actus appellatione exprimitur; æternum erit; quod non ideò eſt uerum : quia nomen actus per ſe ſignificet corruptionem; ſed quoniã actus natura primo agnita eſt in rebus caducis; ad eaſque in Metaphyſicorũ libris per ſe refertur; quod etiam patet ex cap. 3. libri 13. in quo ita legitur, ens eſt duplex hoc quidem actu, hoc uero materia; ſimplici actus nomine ad formam trãſlato; potentiæque ad materiam. In lib. 10. text. 4. & 5. ſcribit Ariſt. maxime proprium eſſe quantitatis ut ſit menſura. atqui id falſum eſſet, ſi his libris de omibus rebus, etiam illis quæ naturæ limites egrediuntur oratio haberetur; quoniam ſi vniuerſim penitus ſit pronunciandum nõ ad naturæ cancellos reſtricta oratione; Dei maxime proprium eſt, non quantitatis omnium rerum menſuram eſſe: Idem Ariſt. lib. 11. cap. 2. omnis inquit ſubſtantiæ generatio eſt; puncti uero minime: cenſuit igitur ſubſtantiam omnem natura contineri, quæ ſola generatur. & ca. 7. de ente per accidens ſermonem habens confundit ipſum cum ente contingenti Phyſico, quod uel fortuna eſt vel caſus; dixerat autem ante Metaphyſici intereſſe diſſerere de ente per accidens ac ſi eius munus uideri de caſu, ac fortuna agere dixiſſet; quæ certum eſt propriæ ad naturalem ſcientiam ſpectare. in cap. 9. agit de infinito, de quo fermè ad uerbum repetit, quęcumque de eo in Phyſicis diſputauerat; & quod magis vrgeat aduerſarios, infinitum ſtatuit proprium quidpiam eſſe quantitatis, ac nõnullis argumentis probat in ſenſilibus corporibus nihil

ẽxtare infinitum: quod procul eſſet à vero, ſi de infinito vniuerſim & generatim diſceptaret; cum etiam Deus ſit infinitus ut ſcribitur in 8.lib. Phyſ. qui tamen eſt expers omnis quantitatis. cap. 10. redit ad orationem de motu, & mutationibus, methodum imitatus, quam in Phyſicis ſequutus fuerat, in quorum lib. 5. agit de mutationibus, cum in 8. lib. de motu generalem tractationẽ abſoluiſſet. cap. 11. ediſſent de eo, quod eſt eſſe in loco, de continuo, de contiguo, de conſequenti, & alijs id genus entis Phyſici proprietatibus; quæ in libris quoq; Phyſicorum præcedenti de mutationibus orationi connectuntur. in text. 5. & 6. diuidit ſubſtantiam ita, ut nulla diſtributionis parte Deus & intelligentiæ contineri poſſe videantur: ſubſtantiæ inquit tres ſunt una ſenſibilis, cuius quædam ſempiterna, quædam corruptibilis, quam omnes concedunt, velut plantæ & animalia: ſempiterna (vero cuius elementa ſiue unum, ſiue multa ſint, accipere neceſſe eſt) alia immobilis, quam aliqui ſeparabilem aiunt eſſe: quidam in duo diuidentes, quidam in vnam ponentes naturam tàm ſpecies, quàm Mathematica, quidam ex his Mathematica ſolum; illæ itaque Philoſophiæ naturalis, cum motu namque ſunt: iſta autem alterius eſt, ſi nullum eis commune principium eſt; ſenſibilis uero ſubſtantia mutabilis eſt: atque ab hoc loco uſque ad text. 29. de motu agitur & de ſubſtantia ſenſibili, quis uero illius ſit orationis ſenſus ſpectare ſenſiles ſubſtãtias ad naturalem Philoſophiã: ideas autem Metaphyſico ſubſterni, iamdiu expoſitum à nobis fuit. In textu quoque 27. ſcribitur ita; omnium itaque prima principia, quod actu primum, & aliud, qđ potentia: quas actus & potentiæ voces primo & per ſe res naturales ſignificare, non ita pridem oſtendimus. &

text.29. cum cathegorias recenſuiſſet;perſpicue oſtendit illis non contineri niſi res naturales cum ita ſubiungit; quæ itaque ſenſibilium principia ſunt,& quot, quove modo eadem & diuerſa;dictum eſt: cum uero poſt in eodem libro de Deo & intelligentijs diſputationem ſuſcipit: id factum eſſe occaſione eius orationis, quã ante de motu habuerat: quòd motus, ortusque & interitus rerum nequeant æterni eſſe niſi ſit primum aliquod mouens; ac niſi ſingulæ cœlorum ſphœræ ab intelligentijs ſeparatis in orbem circumferantur,perennique agitatione cieantur,patet ex locis ſequentibus primum ex text.30.proxime ſequenti qui ſic habet. cum uero tres ſint ſubſtantiæ duæ quidem naturales,alia autem immobilis, de hac eſt dicendum, quòd neceſſe eſt perpetuam aliquam, & immobilem ſubſtantiam eſſe:etenim ſubſtantię primę entiũ ſunt, & ſi cunctæ corruptibiles,omnia corruptibilia ſunt: at impoſſibile eſt aut generari motum aut corrumpi;nam ſemper erat;neque tempus,cum non ſit poſſibile prius & poſterius eſſe tempore non exiſtente; & motus ſane ita continuus eſt,ſicut & tempus,aut enim idem, aut quædã ipſius motus paſſio eſt: motus uero non eſt continuus, præter hunc qui ſecundum locum,& hunc, qui circularis eſt.&c.deinde ex text.41.cuius hæc uerba ſunt:quòd igitur eſt quædam æterna,immobilisque ſubſtantia,& à ſenſibilibus ſeparata,conſtat ex dictis: oſtenſum eſt autem, quòd nec ullam magnitudinem poſſibile eſt hanc ſubſtantiam habere,uerum impartibilis, indiuiſibilisque eſt, nã infinito tempore mouet &c. demum ex text. 43. in quo principium inquit ac primum entium tum per ſe, tũ per accidens immobile eſt:mouens autẽ primo, ſempiterno, & uno motu; quæ omnia ad verbum repetita videri poſ-

sunt ex octauo libro Physicorum : atqui hæc ad nostræ sententiæ demonstrationem dicta sufficiant.

Reliquum est modo ut illorum argumenta diluantur, qui opinioni nostræ dissentiunt. quod ex primo & secũdo capite primi libri adducebatur, ita exponitur: cognitio substantiæ naturalis ei cognitione comparata quę aut accidentium est inhærescentium, aut subiectarum substantiarum; illarum est primum principium: quòd quemadmodum sæpe fuit inculcatum res ita se habeat ad esse, ut se habet ad cognosci; accidentisque esse, sit inesse substantiæ, & substractæ species; corpora inquam naturalia è generis natura tanquam è latibulo in lucem prodeant: ut necessarium sit, quicumque illorum scientiam quęrit, generalem substantiæ notionem ei prius perspectam esse; cæteræ scientiæ aut sunt de accidentibus, aut de priuatis substantijs; unicaque est huius facultatis prærogatiua, ut uniuersalem substantiæ rationem disquirat: erunt igitur Metaphysica enunciata communia uelut totius scientiarum cyclopediæ rata & certa principia, neque uerò nouũ est in Aristotelis doctrina ut res Physicæ absoluta appellatione principia nominentur. primo cœli cap. 6. non solũ secundum sermones, qui à nobis de principijs dicti sunt: quibus uerbis constans est interpretatio omnium Peripateticorum significari libros de Physico auditu; cum uero ijsdem locis subditur bifariam scientiam aliquam uocari diuinam, & quia Deus eam maxime habeat, & quia diuinorum sit, Metaphysicorumque facultatem solam vtrumque consequutam esse, quòd Deus rebus omnibus tum causa, tum principium quoddam videatur, sciẽtiamque eiusmodi aut solus, aut præcipue habeat : id minime sententiæ nostræ repugnat: enimuero quod ad res ipsas

attinet

attinet Phyſicas, ab Ariſtotele diuinas vocatas, id nullam vim habet: etiamſi ad coniunctionem quam cum Deo & intelligentijs abſtractis habent, ut ſint, ut moueantur, vt conſeruentur, ut ordinentur, vtque æternitatem nanciſcantur, quæ his libris exponuntur, nequaquam referrentur; cum ſit mos Ariſtoteli antiquus res quasuis pręſtantes diuinitatis titulo inſignire. in 2. cœli text. primo, & in 12. Met. cœlos diuinos vocat. in primo cœli tex. 13. & 14. ex his igitur inquit manifeſtum eſt, quòd eſſe nata eſt quædam ſubſtantia corporis alia, præter eas, quæ hic ſunt cōſiſtentes diuinior, ac prior his omnibus; in primo Phyſ. text. 81. de forma naturali orationem habens, exiſtente inquit quodam diuino, & bono, & appetibili, aliud quidem contrarium ipſi dicimus eſſe, aliud autem quod natura aptum eſt appetere, & deſiderare ipſum ſecundū ſuam ipſius naturam. & 7. lib. de moribus ad Nicomachū cap. 1. quoniam uero rarum eſt ut vir diuinus ſit, quemadmodum Lacones cū aliquem ualde admirantur, diuinus inquiunt uir eſt; & Alcinous in libello de doctrina Platonis humanæ cuiuſdā virtutis generi diuinitatis epitheton tribuit. quod uero ſpectat ad Deum ipſum, contrario modo erat colligendum, nam ſi de Deo agitur in Metaphyſicis ut cauſa eſt & principium entis Phyſici, nō poteſt Metaphyſicorum ſcientia à Phyſica ob hanc cauſam diuerſa cenſeri; quis enim à cauſis aut principijs ſciētiarum diſtinctionem ſumpſit, ac non potius a ſubiecto genere, & ab ijs quæ ſub genere ſubiecto velut partes collocantur? quis cum Arithemetica Muſicam aut cum Geometria Aſtronomiā cōfundat, quia Muſicę & Aſtronomiæ principia ab Arithmetica & Geometria tanquā à proprijs locis petantur? at obijcies non ſolam futuram

Metaphy-

Metaphysicorum scientiam diuinam, si alia supersit scientia, in qua de Deo vt de subiecta materia agatur: Respondeo id minime consequi; quoniam impossibile est naturalibus nostræ intelligentiæ viribus priuatam ullam de Deo & intelligentijs separatis scientiam constitui, cum ijs exceptis attributis, Dei & intelligentiarum, quæ à cōparatione quam habent cum rebus natura constantibus ab humana mente eliciuntur; ipsorum reliqua aut incertissima sint, & in profundum obscuritatis puteū demersa; aut ineptis, & infirmis negationibus pronuncientur, quæ nisi ad affirmationes reducantur, nequeunt scientiam gignere, quæ ab Aristotele describitur in libis de demonstratione; quid vero per aientes enunciationes de Deo & intelligentijs effertur quod vocibus non constet per remotissimas trāslationes a caducis, & nostratibus rebus ad ipsa difficillime traductis? num commodata & uelut mutuo accepta vocabula propriam & peculiarem poterunt doctrinam efficere? num ante omnem demonstrationem prænoscenda non sunt vocum significata, ex quibus demonstratio construitur? significata inquam non Metaphorica, & translata, sed propria, aut quæ saltem ad propria referri minimo negotio possint? diserta sunt Arist. verba in primo lib. posteriorum analiticorum tex. primo omnis doctrina omnisque disciplina intellectiua ex præexistente fit cognitione; & text. 2. dupliciter autem prænosse est, quædam enim esse, quædam quid dictu significent, quædam utroque modo antea percipiamus oportet: num nycticoracis oculus veræ solis claritatis uel tantillum percipiet unquam? aut num mens nostra non se habet ad diuina ut oculi nycticoracis ad lumen solis? num si certi quidpiam de Deo percipere per se homines

possent,

poſſent, quicumque mortalium de diuinis rebus plurima dixerunt vt Heſiodus, Demodocus, Minos Cretenſis, Meleſagoras Eleuſinus, Epimenides, Ariſteas, Socrates, externo & ſe afflatos numine, & incerto furore correptas mentes habuiſſe, vel à Vate dediciſſe confinxiſſent? hinc omni literarum genere author quidam politiſſimus de Deo inquit & rebus diuinis nullam arbitror homini conceſſam eſſe ueram ſcientiam; de Deo enim tantum ſomniare videmur, quod egregie expreſſum eſt ab Homero, cum ſomnium Agamemnoni miſſum Iouis finxit nunciũ eſſe; quicquid enim de Ioue cognoſcimus ſomno ſimillimum eſt; at rurſus inſultabit aliquis, ſi de Deo nequeat propria ſcientia conquiri; neque eam cognitionem certã eſſe poſſe, quæ de Deo & rebus diuinis in aliena ſcientia docetur; cum vtrobique eædem noſtræ ignorantiæ cauſę ſubeſſe uideantur, cui ſic ſatisfacimus, diſſimilem, ac minime parem rationem eſſe; quoniam ſicut ex Ariſtotelis ſententia in tex. 2. primi lib. de demonſtratione; quæſtio quæuis propria, antequam demonſtretur præuiam ac velut præcurrentem notitiam requirit, de ſubiecto quidem an ſit, & quid ſignificet de prædicato vero duntaxat, quę ſit ſui nominis ſignificatio; ita res quæuis ut propriæ ſciẽtiæ ſubiecta materia cenſeatur, certiori ac magis exquiſita notitia præſcribi debet, quàm ſi ad alienæ ſcientiæ ſubiectum referretur, ac tametſi utrinque uocis ſignificatio eſt prænoſcenda, ea tamen inquam cætera uniuerſa retexuntur tanquam in primum principium, proprijs & certis uocibus conſtare debet, ne ſcientiæ moles, quæ ſibi tota innititur, leuiſſimo de in ambigui uocabuli uẽto corruat, naufragiumque patiatur; cum & uox tranſlata non ſubſtantiam, ſed comparationem rei ſignet, & cum

quic-

quicquid alieni ædificij columen & fundamentum futurum est propriæ stabilitatis fulcro sustineri debeat, non alienæ, & aduentitiæ vt Metaphoricas & trãslatas uoces: ne illud præterea addam quod penè calamo exciderat; impropria nomina in breui demonstrationũ ductu haud ita magnum periculum habere; aliò hoc est ad origines translationis defixis oculis; ut cum ipsa sibi in luculento & prolixo demonstrationum anfractu libera relinquuntur; Quod in Aristotelis oratione adijciebatur scientiã eiusmodi Metaphysicorum nimirum facultatem aut solum aut maxime Deum possidere minus opinioni nostræ negocij facessit, quàm quod proximè fuit refutatũ; quoniam cum nihil in nobis æque ad liberam & phantasmatum spectis solutam intelligentiarum contemplationem accedat, ac sapientiæ habitus, quo maxime a sensilium vmbris in ea quæ intelligibilia sunt abducimur, in ipsa nempe prima omnium vniuersalia, quæ longissimis abstractionis interstitijs à sensuum obiectis separãtur; quauis sapientiæ parte plus cæteris rebus, quæ in nobis insint inconcretis mentibus efficimur similes; magis tamen ea quæ omnium suprema est, ea inquam quæ Metaphysicorum libris comprehenditur: ridiculumque est putare ob id Deum Aristotelis opinione solum hanc sapientiam tenere, quòd solus se suaque nota & prospecta habeat. quasi nequeat nostrę vis intelligentiæ in cuiusuis rei contemplatione, quam pure & sincere calleat Deo assimilari. hinc 12. li. text. 39. vita qualis nobis pauco tempore optima Deo est; ac non multo post, si igitur ita bene se habet Deus semper, ut nos aliquando; quibus locis de Dei speculatione absolute præter omnem dubitationem loquitur, Aristoteles, & lib. 10. Nicomachion c. 8. quare inquit

Dei operatio cum beatitudine excellat contemplatiua erit; & ex humanis ea erit fœliciſſima, quæ huic maxime eſt cognata, dijs enim beata tota vita eſt, hominibus autẽ eatenus, quatenus ſimilitudo quædam eiuſmodi operationis in ipſis ineſt; at cæterorum animalium nullum eſt fœlix, propterea contemplationis particeps nullo modo eſt; quouſque igitur protenditur contemplatio, eouſque etiam fœlicitas ſe extendit, & quibuſcumque magis ineſt contemplatio, & magis quoque ineſſe fœlicitatem conſtat, atque illam quidem non ex accidenti, ſed ex ipſa contemplatione, ipſa enim per ſeipſam eſt pretioſa, ac paulò poſt in fine capitis qui inquit ex intellectu operatur, huncque excolit, atq; optime afficit, is eſſe Deo chariſſimus videtur, nam ſi aliquam humanarum rerum curam dij habent, ſicut videtur; conſentaneum eſt illos re illa, quæ optima eſt; atque ipſis maxime cognata delectari, qui eſt, intellectus, eoſque qui eam maxime amant, & honorant, remunerari, utpote qui eorum, quæ ipſis ſunt amica curam habeant; recteque & honeſte agant, hæc autem omnia ſapienti maxime ineſſe, obſcurum non eſt; is igitur eſt Deo chariſſimus; eundemque eſſe etiam fęliciſſimum veriſimile eſt; quare ita quoque efficitur, ut ſapiens maxime fęlix ſit. &c.

Quod ex text. 15. tertij libri colligebatur, & ipſum nullam uim habet; quoniam ut notatum fuit, ſecundæ ſubſtantiæ comparatione primarum ſubſtantiarum, & ideæ rerum ſingularum comparatione nuncupationẽ habent non ſemel apud Ariſtotelem entiũ æternorum, immobilium, inſenſilium & incorruptibilium.

Textus primus libri quarti minus noſtram ſentẽtiam conuellit; quòd ut haud ita pridem demonſtrabamus en-

tis

tis simplici & absoluta appellatione nihil aliud Aristoteles & Philosophi ueteres intellexerint, quàm quod rerũ Physicarum proprium est, quod tamen in Physicis non exponitur ut ens est, sed ut mobile est.

Quod ex text. secundo adducebatur eiusdem libri, facile refringitur ijs quæ diximus cum substãtiæ rationem; & significationem declararemus ad solas res naturales restringi, separatisque mentibus minime communem esse.

Quod in text. quarto quarti item libri scribitur tot Philosophiæ partes esse quot substantias, tametsi nullum nostræ sententiæ negocium facessit, ut ex ijs patet, quæ ante diximus; dignissimus tamen locus est, qui à nobis explicetur, quòd eo æque quæstio contineatur de Physica, & Metaphysica num una genere, an vna specie scientia sint; ac num substantiæ species eiusdem specie subiecti partes integrantes censeantur, quod Physicorum, & Metaphysicorum libris exponitur; an eiusdem sint partes subiectiuæ, & subalternatæ species; fieri enim non potest, quin alterutro modo statuatur; si substantiæ spectentur, quatenus sub scientiam cadunt, nõ ut ex propriæ naturę vel genericæ uel specificæ proprietate diuiduntur. Aristoteles lib. 1. posteriorum analiticorum cap. 23. una inquit scientia est, quę unius generis, quęcumque ex primis componuntur, & partes sunt, aut passiones horum per se; quorum uerborum sensus esse Themistius ait scientiã unam dici quæ affectiones per se vnius subiecti generis cõtemplatur; atque vnum genus uocari; siue affectiones, siue subiectam materiam, siue eius partes & species, generis nomine interpreteris cuius eadem prima principia sunt; vnamque scientiam Geometriam & Stereometriã

eſſe quod ita probatur ab acuto Apollinari, iiſdem ſcientiæ diſtinguuntur, quibus uariè gignuntur; quæ enim indiſtincta ſunt, nequeunt non eundem habere generationis modum; at ex principijs gignuntur deducunturque ſcientiæ, ex iiſdem ergo diſtinguendæ erunt; ſecus alij, ſcire inquiunt, functio quædam eſt mentis in res ſcibiles; ut igitur à terminis motus omnes ſpeciem ſumunt, ita ſcientiæ ab obiectis propriæ naturæ accipient diſtinctionem: & quidem non inſulſe, niſi ulterius animi ſpeculatione proueherētur; dicunt enim rationem obiecti formalem, quà ſcilicet ſcibile uocatur, haud in rebus ipſis eſſe inſpiciendum, ſed in mentis abſtractione, quæ ut uaria eſt, ita variam ſcientias quoque naturæ diſtinctionem ſortiri; ſed hallucinantur Themiſtius & Apollinaris, quoniam non differt ſpecie rana è putri limo generata, ab ea quam alia rana genuit; eademque natura eſt ſcorpionis arte, & ſponte geniti; cum non alio diſcrimine inuicem ſeparentur, quàm eo quod externum eſt, longeque ab eſſentia diſſitum; aduerſanturque diſertæ Ariſtotelis orationi in eodem lib. ca. 9. non augeri demonſtrationes per media, ſed eo quod aſſumitur demonſtrandum; cui tollendę contrarietati haud ſatis eſt Franciſci Toledi diſtinctio, poſſe unius rei plures eſſe demonſtrationes in diuerſis generibus cauſarum, at non in eodem cauſæ genere, & æque immediate; quoniam res eadem ut hominis perfectum ſtatum eſſe, congruenter naturæ viuere æque per omnes cauſas in diuerſis ſcientijs, in naturali nimirum, moraliq; Philoſophia demonſtrari poteſt: cœlique figuram rotundam eſſe ita demonſtrabit Phyſicus ut Mathematicus ex circuli capacitate pariter argumento ducto; atque eius motus præſtantiam, qui in orbem eſt iiſdem prorſus ar-

argumentis.

gumentis demonstrabit, mechanicarum artiũ professor, & is qui cœlorum naturam contemplatur; neq; mediata, aut immediata conclusionum cũ principijs, effectuumque cum causis connexio quidpiam ad scientiarum facit distinctionem; quoniam scientia quæuis unam solam omnino immediatam demonstrationem habet, eam nimirũ, quæ à subiecti natura & definitione deducitur; aut ad summum duas, si primæ proprietatis definitionem contendas non esse ad subiecti definitionem referendam, ut potissima in demonstrando iudicetur; id tamen nullo est impedimento quo minus cæteræ illius scientiæ demonstrationes, quæ omnes mediatæ sunt, unam scientiam facere dicantur, & æque ad eandem facultatem pertinere censeantur; & eæ quæ longius à primis demonstrationibus absunt conclusiones; nõ minus indiuidua & simplici scientiæ ratione continentur alijs quæ ijsdem propius accedunt; nec igitur in diuerso scientiarum campo immediatæ uel mediatæ demonstrationes ex ijsdem principijs petitæ quidpiam fecerint ad illarum distinctionem; quid uero magis ridiculũ eo, quod à Themistio scribitur Geometriam & Stereometriam eandem prorsus scientiam esse? quis dixerit eidem facultati vnà subesse practicum, theoriticum? quis nescit diuersos describi in sexto libro moralium ad Nicomachum artes & scientiæ habitus. quod alij de obiectorum penes abstractionem distinctione proferebant, non minus friuolum est; quoniam res scibiles ab ijs abstrahuntur, quæ præter illarum naturam sunt; secus enim falsa & mentiens abstractio esset, mentis opera facta, res magna confusione implicitas sedulò secernentis, ac disiungentis, sigulas ut recte intelligat, nudeque & sine fuco apprehendat, quoniam quæ inuicem

eſſentialia ſunt, niſi eſſentiali rōne ſpolient, quod impoſſibile eſt cum idem non poſſit à ſeipſo ſeparari; nequeũt vlla mentis abſtrahentis anatomia, quantumuis minutiſſima mutuo deuelli, ac velut membratim diſcindi; at ſeparationem huiuſmodi a re ſumptam prorſus aduẽtitia, & externa; naturalis conſtitutio præcedit; ſecundum quã res ipſa obiecta cum eſſe, tum una eſſe dicitur, à cæterisq; diſtingui; hinc igitur, non inde obiectorum diſtinctio ſumenda erit; quæ ſub ſcientiarũ contemplationes cadunt; ſcio illicò reſponſuros mihi res obiectas diſtingui per abſtractiones non ut res ſunt, ſed ut intelligibiles ſunt; non idemque eſſe rerum, & intelligibilium genus; tametſi eadem ſæpe utroque contineantur diuerſa ratione: ſed mehercule falluntur: tum quia abſtractionis modus ſcientiæ cuiuſuis ex rei obiectæ natura ſumitur, vt aiunt quatenus res eſt, non ex incerto abſtrahentis arbitrio, ac ob id nobiſcum neceſſe eſt eodem ideſt in rem ipſam relabantur: tum etiam quoniam niſi intelligibilis ratio, entis affectio eſſet, resque omnes per ſe eſſent intelligibiles, ex abſtractione non intelligibilitatem capientes, ſed modũ, quo facilius depulſa confuſione comprehenduntur, menteque percipiuntur; haud poſſent omnibus modis, & ſecundum omnem rationem intelligibiles cenſeri ſeu per ſe, ſeu per aliud; cum id quod externe accidit, nunquam rei, cuius accidens eſt partes & modos omnes ſubeat, ut patet inductione. quis enim corui nigredinem eiuſdem duritiei, voracitati, volandi poteſtati, & reliquis quibus præditus eſt accidentibus accidere exiſtimet? rationeq; demonſtratur huiuſmodi; accidens accidenti nõ accidit; accidenteque accidens minime afficitur, haud igitur ſi intelligibilitas aduentitium quidpiam eſſet, quidpiam unquam

quam

quam intelligeretur præter id quod intelligibilitatis uelut proprium subiectum cōstitueretur: deinde abstractio negatio est quædam; intelligibilitas uero aiens est; ob id Arist. actus inquit est ratio intelligendi & cognoscendi, vt minueret actum quemque suam consequi intelligibilitatem quà actus est: Nos cum Philosophiam omnem in naturalem, practicam, & contemplatiuam diuidebamus; intelligēdi modos spectabamus qui varij sunt pro ea, quę humanæ intelligentiæ incontemplando infirmitas, & imbecillitas inest; actuumque occultam quandam, sed communem diuisionem consequuntur; actus enim ab externis elucescens, quæ antecedit Philosophiæ est naturalis; actus ab externis elucescens, quæ consequitur practicæ est facultatis; actus seipso refulgens, proprius est contēplatiuæ; ab externis inquam eluscescens, non inopia intelligibilitatis propriæ, sed humanæ contemplationis proprietate: quæ tamen præter illas duas haud alias species habet, ut sit opus in scientiarum diuisione, alio quàm ad res obiectas ut res sunt, intentam intellectus aciem habere; huc respexit Arist. cum scripsit alia esse nota nobis, alia nota natura; ad mentis inquam nostræ in actuum fulgore nunc clarius intuendi, nuncq; caligandi noctuarum instar consuetudine; qua de re fuse nos in libro de Hominis natura: Philoponus incertum admodum est num ad Themistij interpretationē accesserit, vel propria vsus fuerit; Nos Aristotelis locum ita interpretamur; una scientia est, quæ est vnius generis; unum uero genus faciunt illa, quæ rei eiusdem vel principia sunt, uel partes, vel affectiones; quod etiam ante dixerat in c. 8. quod uero subditur (diuersæ vero sciētiæ sunt, quarum principia ex eisdem non sunt, nec ex vnius principijs principia al-

terius

terius proficiſcuntur) ita exponitur; diuerſæ ſcientiæ cenſentur quarum neq; principia eadem ſunt, ex iiſdemque terminis non fiunt incomplexis, neque ea quæ ex principijs manant, partes nimirum, & attributa, quæ ſubinde atque ex ſubiecto genere ſenſim euoluto eliciuntur; aliorum, quæ elicienda ſunt, principia exiſtunt; nam ſi in poſtrema contextus parte principiorum nomine primas ſcientiarum dignitates intelligas; mendacij Ariſtotelem authorem facis, cum falſiſſimum ſit illas proprie diuerſas ſcientias appellari, quæ ita ſe habent, ut unius principia ab alterius principijs non proficiſcantur; quòd diuerſæ ſint etiam illæ, quarum principia mutuo alia ab alijs pendent; quid enim? num Philoſophia moralis, & Medicina à Phyſica diuerſæ non ſunt? num Aſtronomia nō differt à Geometria? num omnes non diſtinguuntur a Metaphyſicorum facultate, cuius tamen principijs tanquam ſacræ anchoræ ſemper innituntur? prorſus ergo una ſpecie ſcientia cenſebitur, quæ unicum, & continuum principiorum, partium, affectionumq; eiuſdem generis ſubiecti ordinem habent: methodo enim plures de re eadē demonſtrationes in unum ſcientiæ habitum coaleſcunt, non ſimplici aliqua, & uelut late fuſa qualitate; quid uero eſt, quod ſcientiæ tribus illis partibus conſtantem ordinem uel rumpat, uel teneat? quis erit affectionum, & partium ſubinde naſcentium finis? dicam affectiones quædam rem conſequuntur abſolute, quædam non niſi ut rei alicui coniuncta eſt; ſibi externæ, & aduentitiæ; cuius rei cauſa eſt ipſum naturæ inſtitutum, quo plerumque fit, ut ex malo bonum, ex interitu ortus, atq; ex eo quod accidentarium eſt, ut fortuitum, quidpiam quod conſtantem eſſentiam habeat, enaſcatur; non ob nouam in re

enatam

enatam uirtutem, sed ob suppeditatam ei, suggestamque materiam, in qua latentes uires exerit, uelutique exercet: quæ materia tametsi extra essentiam est sensim sese promouentis, & proferentis Entelechiæ, necessaria tamen & essentiali colligatione connectitur effectui ab Entelechia edito; ita cum pyramidi radiorum uisualium accessio fit, miri effectus uisuntur, qui tamen præter pyramidis naturam sunt; & numero si sonus coniungantur qui alienam ab eo naturam habet, iucundissimi, & auribus gratissimi cantus fiunt, quos nemo fortuitos, & aduentitios appellarit: herbæ item & antidota quæ hominis naturæ extranea sunt, humano admota corpori, ualetudinem ei & sanam cōstitutionem adducunt, sicut cœli aereis, rerumq; noxiarum iniuriæ, eidem ægritudines afferunt, quarum expositio Medici propria est, non Physici, cum ab aduentitio causarum concursu fiant; sitque Physico satis imbecillitates humanæ constitutionis narrare quę intus reclusam causam habent, ac non foris ueniunt: cum igitur eæ quæ primis subsequuntur affectiones ad nouam materiā adsciscuntur, ex eaque essentialem accipiunt proprietatē; nouo exorto genere nouum quoque necessum est scientiæ habitum exoriri, ut cum humanis actionibus circumstantiarum externarum accessione facta, sibi ipsis Philosophi necessitatem imposuerunt nouam a naturali moralem disciplinam excogitandi: aliasque simili ratione scientias constituendi: tametsi certum est non omnes reperiri potuisse, quis enim hactenus scire potuit qua figura, & spacij proportione sonituum uoces in auditum recipiantur? quis consonantium, resonantium, circumsonantium, & dissonantium uocum rationem reddere ad unguem potuit? quis modum intellexit, quo emissæ uoces,

ces, repercuſſæ pilæ imitatione in uociferantis autem redeunt? quis modũ exquiſite nouit ordinis, quem natura ſeruat in rebus formandis ex varia, ſed definita, & ſcibili quatuor elementorum cõmixtione? his Naturæ arcanis ſedulo inueſtigandis iamdiu nos indefeſſis vigilijs operã nauamus, atque utinam optimę mentis ſtudioſis, is qui prçciſe, ac minime μικτόψευδης veritatis author eſt(vt Themiſtij, & Cuſani Cardinalis utar uocabulis) propitius adſit, ex animoque ſuffragetur, nos certe quod noſtrarum partium eſt, nunquam pigebit maximos in communem vtilitatem labores & pericula ſubire, dum noſtrarum lucubrationum iudices meminerint, rebus arduis & magnopere difficilibus vel initium dediſſe præclarũ & egregium videri; ſed redeat eò, vnde diſceſſerat oratio, ac ſemel ſtatuatur Phyſicorum, & Metaphyſicorum ſcientia, genere ne an ſpecie una ſit; qua de re hoc noſtræ tenuitatis iudicium eſto: utramque ſpecie vnicam eſſe, quòd de ſubſtantia agat, aut quatenus ſubſtantia eſt; aut quatenus motus initium præbet; conſequentium nunquam affectionum expoſitione per aduentitiæ rei interpoſitionem interrupta; neque alia extare poteſt præter Phyſicis & Metaphyſicis libris comprehenſam doctrinam de ſubſtantijs ſcientia; cum reliquæ omnes facultates priuatim circa accidentia verſentur, ut pridem dicebamus; quod verò hactenus plerique ſubiectum pro obiecto accipere, manifeſtum errorem habet; differt enim ſcientię obiectũ ab eiuſdem ſubiecto; ſubiectum dicitur, quam alij ſubſtratam materiam appellant, ex qua reliqua ſcientię capitibus expoſita, velut ex proprio, & primario fonte deducuntur; in eamque vt in primum principium referuntur; obiecti ratione continentur præter ſubiectum; ſpecies.

affe-

affectionesque & principia ſubiecti; ordoque & methodus quædam obiecti voce ſignificatur; quæ ſpecie unica eſſe poteſt, tametſi ſubiectum, genere multiplex exiſtit; cum tritum ſit, relationis diſtinctionem ex conſtantiori ſemper, & magis ſubſiſtente fundamento aſſumendam eſſe; particulariaq; præ uniuerſalibus, hoc eſt præ ijs quæ magis communia ſunt ſolidiori ſemper & magis expreſſo modo exiſtere; vt docetur ab acutis Dialecticis; ac ſciẽtiæ limitibus haud contineri vnam aliquam, & ſimplicem rei alicuius notitiam, & comprehenſionem; ſed rerum diſiunctim cognitarum comparationem quandam, uel ex eius ſcientiæ ratione, quæ unica acquiritur demõſtratione perſpicuum eſt, ſcire etenim definitur rem per certam & neceſſariã cauſam cognoſcere; at quid eſt rei per cauſam cognitio, niſi comparatus quidam in rem & rei cauſam intuitus; quo hæc illi lucem, & perſpicuitatem afferre dicetur? concluſioni inquam demonſtrationis, non concluſionis ſubiecto; cum is totus complexus, quo demonſtrationis ductus cõcluditur appelletur τὸ ἐπιστητόν, hoc eſt ſcibile; non eius pars tantum aliqua, ſeu ſubiectũ ſit, ſeu attributum; cui uero obſcurum ſit, ſcibile, & obiectum ſcientiæ idem prorſus ſignificare, quemadmodum ſenſile, & obiectum ſenſus? quod ex text. 7. quarti libri contra noſtram ſententiam adducebatur; maiorẽ fateor prima frontis ſpecie uim habet; ijs enim uerbis; cum autẽ aliquis adhuc ſuperior naturali ſit, (natura namque unũ quoddam entis genus eſt) illius uniuerſalis, & circa primam ſubſtantiam ſpeculatiui profecto fuerit de his etiã conſideratio; eſt autem Phyſica, ſapientia quædam, ſed non prima; euinci prorſus, expugnarique videmur: cum præſertim primæ ſubſtantiæ nomine Deum opt. Max. intelligat,

telligat,ut colligitur ex lib. 12. Met. tex. 44. qui ita habet, quòd igitur ſubſtantiæ ſunt, & harum quæ nam prima, quæve ſecunda ſecundum eum ordinem, quē, & latrones ſyderum habent, patet: ut appareat Dei naturam per ſe ad Metaphyſici munus pertinere; naturalisque Philoſophiæ ſubiectum genus multis partibus infra Metaphyſicorum materiam eſſe; contra quam à nobis aſſerebatur. haud tamen ita eſt; res eadem quatenus eſt, ſubſtantia appellatur; quatenus vero motus & ſtatus principium exiſtit, natura dicitur; eſtque ſubſtantiæ ratio naturæ notione prior, quoniam illius nomine eſſe, & eſſentia ſignificatur, huius autem uoce rei comparatio exprimitur ad externa accidentia; ut nemini mirum uideri poſſit, ſicut ſubſtātia naturam præcedit, ita Metaphyſicum Phyſico ſuperiorem eſſe, tametſi rem & materiam eandem propoſitam habeant; at obijciet aliquis, ut erit natura genus quoddam entis, hoc eſt ſubſtantiæ ſpecies; ſi res eadem diuerſa ratione & ſubſtantiæ & naturæ appellationem habet, cum nihil ſui ipſius pars & ſpecies cenſeri poſſit? naturam uero Ariſtotelem ſubſtantiæ, ſeu entis priuatam quandam ſpeciem feciſſe, tum palàm contextu hoc declaratur, tum etiam tex. primo & 2. ſexti libri, quorum illo, ita ſcribitur § cum autem Phyſica etiam circa quoddam entis genus ſcientia ſit §, textu uero ſecundo, hæc oratio legitur § quòd ſi quippiam eſt immobile & perpetuum, & ſeparabile à materia, patet quòd ſpeculatiuæ eſt cognoſcere, & non Phyſicæ; de mobilibus namq; quibuſdam Phyſica eſt, nec Mathematicæ, ſed prioris ambabus. § eodem etiam tendunt illa, quæ haud multò poſt ſequuntur § ſi igitur non eſt aliqua alia ſubſtantia, præter eas, quæ naturæ cōſiſtunt, Phyſica profectò prima

ſcientia eſt, quòd ſi eſt aliqua ſubſtantia immobilis, hæc prior, & Philoſophia prima, & vniuerſalis, quòd prima, & de ente prout ens eſt, ac quid eſt, & quæ ei inſunt pro vt ens eſt ſpeculari huius eſt. § quibus omnibus haud eſt difficile reſpondere, ſi id in memoriam reuocetur, quod ante diximus, naturæ eſſentiam minime quidem à ſubſtantia diuerſam eſſe; connotare tamen per nominis ſuppoſitionem primas, ſingulares, & indiuiduas ſubſtantias; quibus ſolis morem habet Ariſtoteles motum, ſtatum, mutationes, actionesque & uarias functiones tribuendi; quod inane eſt pluribus ex eius libris citatis locis demonſtrare, qui legentibus ultrò ſeſe obuios præbent: Natura igitur qua propriæ eſſentiæ finibus coercetur, eadem eſt ſecundis ſubſtãtijs, quæ & primæ ſunt, ac τὴν χωριστὴν οὐσίαν καὶ ἀκίνητον habent, ut luculenta à nobis oratione oſtenſum fuit: qua vero primas & ſingulares ſubſtantias nominis connotatione quadam ſignificat, entis pars eſt quædam: quòd primæ ſubſtantiæ ſecundis ſubijciatur: quæ diſtinctio non poterit viris doctis & eruditis non magnopere probari, ſecum ſi animo expenderint, nouam ab Ariſtotele vniuerſalium introductionem natã eſſe, ac pleroſque ex antiquis Philoſophis ſingularia, & ſenſilia tantum cognouiſſe, Pythagora, & Platone exceptis: quorum is numeros, hic ideas fluxui rerum caducarum oppoſuit, atq; huc illæ voces referuntur § ſi igitur non eſt aliqua alia ſubſtantia, præter eas, quæ natura conſiſtunt, hoc eſt præter ſingulas, & indiuiduas, Phyſica profecto prima ſcientia eſt, quas ortui & interitui obnoxias res ſingulares ſubſtãtia ſecunda, ipſa nimirum natura cum præciſo accepta ſignificato non connotat, communis, generaliſque & uniuerſalis appellatur: his ſecundis ſubſtantijs res ſingulæ ſi

quid

quid diuinum habent, acceptum referre debent; ad ſecundarum ſubſtantiarum conſeruationem inſtituta eſt à natura, perennis indiuiduorum orientium, & intereuntium viciſſitudo; ſubſtantiarum huiuſmodi beneficio remotiſſimis differentijs diſcreta indiuidua in unam, eandemque ſpeciem conſpirant, fœcundiſſimi virtutum, poteſtatumque ſeminarij implentur; (quid enim? num indiuiduum per ſe ſpectatum aliam quàm exiſtendi & ſubſiſtendi facultatem habet?) edendis functionibus ad proprios fines, ad ipſaſmet nimirum ſecundas ſubſtãtias diriguntur, in ſumma confuſione conſtantem ordinis rationem nanciſcuntur; ac ſecundis ſubſtantijs deniq; velut firmæ baſi, & inconcuſſo fundamento adnituntur: neque mirum ſit tanta Ariſtotelem harum ſubſtantiarum, quas ſecundas uocat, captum plerumque admiratione eſſe; vt præclariſſimis atque honeſtiſſimis titulis illarum præſtantiam commemoret, cum ſecundo de gener. anim. cap. 3. tanquam miraculo obſtupeſcens animalium ſemini uim diuinam ineſſe dixerit; quia occulta, de cœloq; concepta uirtute in diuerſiſſima, ac uarie admodũ diſtincta membra coaleſcat; moleque exiguum, in magnam euadat corporis vaſtitatem: quod uero ad illam text. 7. quarti libri particulam attinet § & circa primam ſubſtantiam ſpeculatiui § nihil ea noſtræ opinioni repugnans continetur; ꝙ vt magno rationum apparatu demõſtrauimus veriſſimũ ſit neque motus, neque actus, naturaliũ rerum intelligi perfecte, & pernoſci integre poſſe, donec ad primam omnium, & cunctis modis immobilem ſubſtãtiam qui Deus eſt, tandem deueniatur; quod non modo in vniuerſali rerum omnium motu ab Ariſtotele fuit obſeruatum, ſed etiam in eo, qui animalium proprius eſt: ita enim ſcribit

in cap.

in cap. 3. libelli de animalium motũ. quoniam autem inanimata omnia mouentur ab altero, de eo quidem quod primò mouetur, atque semper mouetur, quo modo mouetur, & qualiter ipsum mouet primum mouens; determinatum est prius in his, quæ de prima Philosophia, reliquum autem est considerare, quomodo anima mouet corpus, & quid sit principium motus in animali; aliorum enim, præter uniuersi motum animata causa motus sunt, quæcunque non mouentur à se inuicem, propter id, ꝙ se mutuò offendunt: quapropter & terminum habent omnes ipsorum motus: etenim & qui animatorũ; omnia enim animalia & mouent, & mouentur alicuius gratia, quare hoc ipsis cuiuslibet motus finis, quod est cuius gratia; videmus autem mouere animal cogitationem, & imaginationem, & electionem, & uoluntatem, & appetitum: hæc autem omnia reducuntur in intellectum, & appetitum: etenim imaginatio, & sensus eundem intellectui locum habent; iudicatiua enim omnia sunt: differunt autẽ secundum differentias, quæ in alijs dictæ sunt: uoluntas autem & ira, & concupiscentia omnia appetitus sunt: electio autem cõmunis est cogitationis & appetitus, quare & eligibile. non omne autem excogitabile eligibile est, sed id quod est operabilium finis. idcirco tale est bonorũ quod mouet; sed nõ omne bonum est. inquantum enim gratia huius aliud, & inquantum est finis aliorum, quæ alterius gratia existunt, hic mouet. oportet autẽ ponere, & apparens bonum boni locum habere, & iucundum; apparens enim est bonum. quare manifestum est, quoniã est quidem, quatenus similiter mouetur quod semper mouetur à semper mouẽte, & animalium unumquodq; est autem ut aliter, idcircò & hæc semper mouentur; motus.

tus autem animalium habet finem; ſempiternum autem bonum, & verè & primò bonum, & non aliquando quidem, aliquando autem non, diuinius & honorabilius eſt, quàm ut ſit prius. primum igitur non motum mouet: appetitus autem & appetitus cum mouetur, mouet: vltimũ uero eorum quæ mouentur, non neceſſe eſt mouere aliquid. hæc Ariſt. eo loco.

Nunc exponenda ſunt ea Ariſtotelis uerba in text. 2. ſexti libri § neceſſe autem eſt omnes quidem cauſas eſſe perpetuas, maxime vero has, hæ etenim cauſæ manifeſtius diuinorum ſunt, quare tres utiq; erunt Philoſophiæ ſpeculatiuæ, Mathematica, Phyſica Theologia; manifeſtũ eſt enim, quòd ſicuti diuinum exiſtit, in tali natura exiſtit, & honorabilliſſimam oportet circa honorabiliſſimum genus eſſe; ſpeculatiuæ itaque alijs ſcientijs præponendę ſunt, hæc vero ſpeculatiuis. § in quibus illud imprimis cõtendo cauſarum perpetuarum nomine, vniuerſales omnes rerum cauſas intelligi, quæ ſunt materia prima, cœlũ, rerum poſtremus finis; & ſubſtantiæ ſecundæ, quæ communis & ſempiternæ formæ, nullam vnquam mutationẽ ſubeuntis vicem habent; ad particulares enim cauſas ſi te conuerteris, caducas eas, & mortales vt plurimum animaduertes; per ſeparabilia vero & immobilia, quæ diuinarum rerum cauſæ manifeſtiores ab Ariſtotele appellantur; ſolas ſecundas ſubſtantias intelligi, non autem Deum & ſeparatas mentes, vt falsò Alexander exiſtimauit: tametſi enim intelligentiæ inconcretæ cœleſtium lationum ſunt cauſæ, haud tamen conſpicuæ ſunt, & manifeſtæ; cum uix vllam habeat probabilitatem, ne dum certam & exploratam demonſtrationem; quod vulgò aſſeritur cœleſtes ſphæras ab intelligentijs moueri; ac certũ

eſt

est nihil eque clare rebus causam esse ac internas formas, quas habent; quòd cum de alijs externis causis sæpissime fuerit dubitatum, cum de ipsarum origine à Philosophis quæsitum fuit; eæ nunquam in quæstionis ambiguitatem venerint; voco autem externas causas, non modo alia causarum genera, ut finem, efficiens, & materiam, quæ ab effectus natura forma longius abesse videntur, sed ipsos quoque Pythagoræ numeros, Platonisque ideas; quæ cum separatim a rebus singulis existere dicerentur; non ita manifestò illarum causæ uideri poterant, vt secundæ substantiæ, quæ ijsdem secundum essentiam inhærescunt; vt Aristoteles, & Aristotelici interpretantur. At petet aliquis, quæ nam ea diuina sunt, quorum secundæ substãtiæ manifestius causæ esse iudicantur? mea sententia est diuinorum appellatione rerum cunctarum principia contineri, quæ à secundis substantijs ducuntur; principia inquam complexa hoc est communia axiomata, & generales dignitates, quas constat fieri ex primis incomplexis, ex ipsis nimirum substantijs secundis. dictionem uero illã θεολογικὴ, vertendam censeo in dictionem θειολογικὴ. ut sit sensus tres esse doctrinas speculatiuas Physicam, Mathematicam, & Scientiam diuinorũ, respõdeatque hic locus ei qui est in cap. 2. primi libri Met. quo scribitur scientiam bifariam diuinam appellari, & quia Deus eam maxime habeat: & quia diuinorum sit; atque hanc solam utrumq; consequutam esse; Deum etenim tum omnibus causam esse, tum quoddam principium; talemque scientiam aut solo, aut præcipue à Deo possideri; moueor autem Aristotelis uerbis cum antecedentibus, tũ consequentibus; antecedentibus inquam quoniã cum dixisset, hæ etenim causæ manifestius diuinorum sunt, subiunxit immediate,

quare tres utiq; erunt Philoſophiæ ſpeculatiuæ Phyſica, Mathematica, & Theologia: cauſali illa dictione ʒ quare ʒ nos monitos uolens vt eam Philoſophiæ diuiſionem audientes, in quidpiam, quod præceſſerat intentam, & defixam mentem haberemus; at diuinorum meminerat, non Dei, Thiologia igitur, non Theologia legendum eſt; conſequentibus autem, quoniam illico ſubditur; manifeſtum eſt enim quòd ſicubi diuinum exiſtit, in tali natura exiſtit: quibus verbis ob uocem illam ʒ enim ʒ perſpicuũ fit in præcedente Philoſophiæ partitione, aliquid ab eo, quod diuinum dicitur appellationem accepiſſe: eſt autẽ illorum ſenſus, ſi quid eſt, quod clam in rebus agens ſingulis, earumque principium exiſtens diuinitatis epitheton meretur, id ſecundum ſubſtantiam eſſe, non numerũ aut ideam: de Deo id dictum putant alij, ſed prorſus ſine iudicio, & ratione: vt enim Deum Ariſt. eo loco intelligeret, quem nunquam nominauerat, ac dictio illa ʒ talis ʒ antecedentis alicuius ſit relatiua? nũ ſatis fuiſſet ad ſeruandam grammaticæ relationis proprietatem Dei nomen in compoſitione vocis ʒ Theologia ʒ protuliſſe? notat Alexander orationẽ illam ʒ hæ etenim cauſæ manifeſtius diuinorum ſunt ʒ in aliquibus exemplaribus ita immutatam legi ʒ & hæc ſunt cauſæ ſenſibilium manifeſtis ʒ ipſe vero ſecus etiam legit hoc modo ʒ ſunt enim cauſæ diuinorum, hiſce, quæ ſunt manifeſta ʒ quas tenuitates præter rem facerem, ſi longiori nunc proſequerer oratione, ꝙ huiuſmodi in quisquilijs parum ſit meo quidem iudicio firmamenti ad Ariſtotelis de re maxima ſenſum eliciendum; illud præſtare ſatius fuerit, docere, quæ ratio ſit Ariſtoteleæ illius diuiſionis, qua Philoſophia ſpeculatiua in Phyſicam, Mathematicam, & Theologiam diſpeſcitur; vt

enim

enim eadem Physicæ Theologia esse potest, cũ eiusdem sint membra diuisionis? Deinde vt Theologiæ facultas Metaphysicorum a Physica non distinguetur, quæ scientia est quædam, cum ipsa sapientia sit; scientiæque & sapientiæ habitus diuersi iudicentur ab Aristotele in 6. libro Etichorum? Vt demum Philosophiæ partitio recta esse potest in speculatiuas, cum ante dixerimus, vix vllam homini concessam doctrinam esse mere speculatiuam, & contemplatiuam? quos nodos ita dissoluimus; scientia nihil aliud est, quàm rei per causas certas & necessarias quantum rei subiectæ natura patitur cognitio; id totum ad verbum trãsumptum est ab Aristotele in primo libro de demonstrat. præter id quod additum est à nobis; quantum rei subiectæ natura patitur; quod & ipsum quoque Peripateticum est: nam in primo Etich. cap. 3. ita scribitur, exacta tractatio non simili modo in unoquoque genere exquirenda est, quemadmodum neque in artium opificijs; ac paulò post; est eruditi eatenus exactam in unoquoque genere explicationem requirere, quatenus pati rei ipsius natura potest; ac præter Aristotelis authoritatem in his locis, non minus luculenter eiusdem sententia elicitur ex alijs plurimis, quibus aut Physicam, aut Metaphysicorum facultatem scientiam vocauit; etenim si in scientia quauis ad vnguem certam, & prorsus necessariam causarum cognitionem requiras; solæ Mathematicæ tibi erunt scientiæ nominandæ; cæterarum cum uix vlla facultatum certa, & semper explorata ratione cõstet, quod cum diuersæ Philosophorum sectæ, tum illa Aristotelis verba ostendunt in secundo libro Met. c. primo, tex. primo, speculatio de veritate partim difficilis, partim facilis est; signum autem quòd neque satis eam aliquis con-

[illegible]itur, neque aberrant omnes ab ea, sed quisq; aliquid de natura dicit; & paulò post; quemadmodum inquit vespertilionum oculi ad lumen diei se habent, ita & intellectus animæ nostræ ad ea, quæ manifestissima omnium sunt: atqui hoc modo sumpta scientia, ut sumi debet cum agitur de facultatum constitutione, quæ analyticæ artis regulis velut lydio lapide examinatur; habitus omnes rationis, qui ueritatẽ propositam habent; ab opinioneq; & existimatione, & fide seiunguntur, quę falsa ut plurimũ pro ueris accipiunt; eadem scientiæ definitione comprehenduntur; diuersosque aut artis, aut mentis, aut prudentiæ aut sapientiæ habitus minime efficiunt; specie, & natura distinctos; quod de singulis probatur in hũc modũ; Mens est principiorum cognitio, quæ haud demonstrantur; vt scribitur in 6. Ethic. cap. 6. atqui nemo in principijs cognoscendis certo aliquo complexu iunctis habitum facit, nisi vt ex ijs scientiæ & sapientiæ doctrinam deducat, quam certum est proprijs principijs copulatam vnum & eundem cum eorum cognitione scientiæ habitũ gignere, nisi lineam sine pũctis, & compositum naturale sine materia, & rem denique quamcunque sine suis principijs, & cogitari animo posse, & existere in Naturæ uniuersitate separatim putes; de sapientia idem est penitus statuẽdum nam in 6. Ethic. c. 7. ita scribitur, quapropter exactissimam sciẽtiarum esse sapientiam manifestum est; sapientiam, igitur non solum ea quę ex principijs sunt cognoscere, sed ẽt circa ipsa principia uerũ dicere oportet; quid clarius, quid apertius? num exactior scientia specie & natura differet ab ea quæ minus exacta videtur? num principiorum notitia per demonstrationes comparata ex certis & necessarijs medijs opera & industria sapiẽtis

scientia

ſcientia non erit? num ſcire aliud eſt, quàm rem per cauſam cognoſcere? num demonſtratio quæuis ſcientiæ gignendæ idonea non eſt? eæ vero ratiocinationes, quibus ſapientes ſolent ſuas de principijs doctrinas colligere nũ à Sophiſticis, & Topicis ſyllogiſmis non diſtinguuntur, demonſtrationumque non adnumerantur numero? idẽ patet ex ſequentibus locis in 4. Met. text. 7. eſt Phyſica ſapientia quædam ſed non prima; in primo Met. c. 2. principaliorem quàm ei ſubminiſtrantem potius ſapientiam eſſe opinionem habemus; vt igitur prima ſcientia & prima Philoſophia, & principalior ſapientia, in ſcientiæ, Philoſophiæ, & ſapientiæ notione, ſecundum ſpeciem haud diſtinguitur ab ea ſcientia, Philoſophia, & ſapientia quæ neque prima eſt neque potior videtur; ita prima ſapientia in ſapientiæ habitu ſpecifico haud differet à Phyſica; quæ ſapientia eſt quidem ſed non prima. in primo Met. cap. 2. idem luce meridiana clarius exprimitur his uerbis; quoniam autem hanc ſcientiam quærimus, hoc utique fuerit conſiderandum circa quales cauſas, & qualia principia ſcientia ſapientia eſt; ſi itaque repetat quiſquam, quas de ſapiente opiniones habemus, fortaſſis ex hoc magis appareat; primo igitur opinamur ſapientem maxime omnia, ut poſſibile eſt, ſcire, non habentem ſingulariter eorum ſcientiam; deinde illũ qui difficiliora, neque ſcitu facilia homini cognoſcere poſſit, ſapientem exiſtimamus; ſentire in omnibus commune eſt, quamobrem facile, & neutiquam ſapiens eſt; item illum, qui certior ac magis docere ualens cauſas reddat, ſapientem in omni ſcientia eſſe; ſcientiarum quoque illam, quæ gratia ſui ipſius, & propter ipſum ſcire, quàm illam, quæ aliorum gratia eligenda, ſit magis ſapientiam eſſe; & principaliorem

quam

quam ei ſubminiſtrantem potius ſapientiã eſſe; non enim vt ſapienti præcipiatur, ſed ut illæ præcipiat: nec utile ab altero, vt ab eo, ſed minus ſapienti ſuadeatur, decet; opiniones itaque tales, ac tot de ſapientia, & ſapientibus habemus. hæc Ariſt. cuius oratione quid quæſo ſapientiæ tributum fuit; quod non etiam ſcientiæ tribui poſſit? at dicat aliquis eo ſapientiam ſcientia plus habere, quòd circa principia uerſetur, ſitque ut Ariſt. dicit in 6. Ethic. c. 7. non modo ſcientia ſed etiam intellectus; à quo peto viciſſim ego num ſapientia ſecus circa principia uerſatur, quàm quatenus rerum ſcientiæ, principiorum quoque ſcientiam addit, quæ non minus uere ſcientia eſt, quàm illa, quæ de rebus à principijs deriuatis habebatur? num Ariſtotelis non ſunt illæ voces in fine primi capitis primi libri Metaphyſicorum, quòd igitur ſapiẽtia circa aliquas cauſas & principia ſcientia ſit. patet? ac num ſcientiæ acceſſione differet à ſcientia ſcientia? num remiſſus & intenſus candor eiuſdem non ſunt ſpeciei? de arte non aliter eſt ſtatuendum ſcientiæ habitui comparata, quàm quo modo de ſapientia ſtatutum fuit; cũ enim ea ſyllogiſmis non efficiatur topicis, quorum proprium eſt opinionem gignere; quam à rationis habitibus Ariſt. excluſit in 6. Ethic. c. 3. his uerbis, ſint autẽ ea, quibus anima affirmando aut negando verum dicit numero quinque ars, ſcientia, prudentia, ſapientia intellectus, nam exiſtimatione & opinione fieri poteſt, ut mentiamur; conſequens profecto eſt ut ſyllogiſmis efficiatur demonſtratiuis, quos ſemper ſcientia ſequitur; hinc Ariſt. in primo Met. ca. 1. ſcire inquit & cognoſcere magis arti, quàm experientiæ arbitramur ineſſe; ac eos qui artem tenent, quàm eos qui experientiam habent ſapientiores eſſe putamus, eò

quòd

quò dr ſapientia propter ſciētiam magis omnes ſequitur; quæ Ariſtotelis ratio nulla eſt, niſi arte quoque ſcientię habitum ineſſe concedatur? obijcies ex Ariſtotele in c. 4. ſexti Ethic. prudentiam & artem uerſari circa id quod aliter eſſe poteſt; ſcientiam autem omnem de ijs agere, quę non poſſe aliter ſeſe habere exiſtimamus, ut ſcribitur in c. 3. eiuſdem libri; Reſpondeo haud ita eſſe; etenim ſi artis nomine mente comprehenſum habitum intelligas in exteriorem praxim minime deductum; tanta eſt artis conſtantia, quanta earum facultatum, quę nemine contradicente ſcientię cenſentur: quę enim naturali Philoſophię ſubijciuntur, non ſemper, ſed ut plurimum eodem modo eueniunt; at illa etiam, quæ ſub artem cadunt ijſdē legibus tenentur; quibus haud diſſimilia ſunt, ea quę exercendę prudentię materiam faciunt; eſt autē prudentia, Philoſophia ipſa moralis in vſum humanę vitę reuocata, quam ut mētis habitu tenetur uere & proprie ſcientiam eſſe nemo inficias ibit. His facile adducor, ut Ariſtotelem credam in 6. Ethicorum libro non rationis habitus diuiſiſſe, qui indiuidui ſunt, cum vna & eadem ſcientiæ ratione comprehendantur omnes; ratum enim eſto quidquid nō opiniōis, aut fidei, aut exiſtimationis habitu à mente profertur, a ſcientia manare; ſed mentis ſcientia imbutæ promotiones in res alias ab ijs quæ primò & per ſe ſcientiam facere uidentur, ut principia non ſcientia ipſa ſunt; ſed ſcientiæ initia & uelut fundamenta; quæ cauſa eſt cur intelligentia & ſapientia, tametſi ſcientiæ partes ſunt, diuerſæ tamen ab ea promotiones iudicentur; ſimili modo, quo artem & Philoſophiam morum vſui coniunctas, ad praximq; promotas à ſeipſis differre, & ſeparari dicebamus; nō radice inquam & arboris trunco, ſed pal-

mitum.

mitum pro germinatione; obijcies ex Ariſtotele in primo libro de poſteriori analyſi cap. 7. nullam ſcientiam demonſtrare ſua principia; mira mehercule res eſt, quantum poſſit ſemel imperite ſuſcepta opinio, in ijs pręſertim qui non tam rebus ipſis diſcutiendis veritateque examinanda Philoſophantur; quam vulgaribus quibuſdam ſcholarum enunciatis conſectandis, quæ ipſi nunquam aut expendunt, aut recte intelligunt; quid enim, o egregij vos bambaliones? num principia demonſtrare ſcientiarum impoſſibile eſt? aut num principia non ſolum à limine vt aiunt nota, ſed probata quoque & demonſtrata futuræ ſcientiæ ad quam comparantur officere quicquam poſſunt? Age Ariſtotelis ipſa verba mentis cribro ventilemus; patet inquit ex hiſce fieri non poſſe vt demonſtretur quicquam, niſi ex ſuis quidque principijs; ſed horum principia habent commune; quòd ſi id conſtat, patet fieri non poſſe quisquam propriorum principiorum vt demonſtrationem exhibeat; erunt enim illa omnium principia; & ipſorum ſcientia domina omniũ erit; etenim is ſcit magis qui ſuperioribus ex cauſis ſcit; ſcit enim tum ex prioribus, cum ijs è cauſis ſcit, quę non effectus ſubeũt rationem; quare ſi magis ſcit, & maxime: etſi eſt illa ſcientia, magis profecto, maximeque ſcientia eſt; hæc Ariſtoteles eo loco; qui rurſus in c. 8. dico autẽ inquit principia in vnoquoque genere hæc, quæ quòd ſunt non contingit demonſtrare: præcedentis illius in ſeptimo capite ſenſus eſt orationis; non poſſe priuatam aliquam ſcientiam propria ſua principia demonſtrare; quoniam propria ſcientiarum principia demonſtrari nequeunt, niſi per alia principia, quæ ſcientijs omnibus communia ſunt, quæ ex priuatis ſcientijs haud peti poſſunt, cum ad eam ſpectent

ſcientiam,

ſcientiam, quæ omnium aliarum domina eſt, & Regina; nimirum ad primam Philoſophiam; iamdiu uero etiam atque etiam repetitum à nobis fuit ob id Phyſicam & Metaphyſicam communes doctrinas cenſeri, quod de ſubſtantia agant, à qua rerum principia manant omnium quæ ſubſtantiæ inhærent: de quibus aliæ agunt ſcientiæ, cum ſubſtantia ſit, in quam reliqua omnia aliarum cathegoriarum poſtremo reſoluuntur, accidentiaque à ſubſtãtia pendeant, non ut cognoſcantur modo, ſed etiam ut ſint, ut ſæpiſſime in Metaphyſicis inculcatur, & quidem quòd aliarum ſcientiarum principia Phyſicus & Metaphyſicus probare poſſint; id ipſis etiam cum alijs ſcientijs commune exiſtit, probat etenim Arithmeticus principia Muſicæ; & Aſtronomiæ principia a Geometra demonſtrantur, at quòd ſua ipſorum principia demõſtrare poſſint, propria id quadam uelut municipali lege, ſpecialiq; priuilegio obtinent; quoniam Rectum iudex eſt ſui & obliqui, & quæcunque regula & menſura ſunt aliorum, ſibi ipſis quoque regula, & menſura ſunt, eſt autem ſubſtãtia rerum aliarum proculdubio regula, ut omnibus in confeſſo eſt: inique igitur illi naturali auferebãt Philoſophię, quod ſcientijs alijs negatum videbant ob ipſarum imperfectionem; iniquius etiam agebant cum pinguem & craſſam admodum qua laborant ignorantiam ſummo, diuinoque Philoſopho adſcribebant; tantum uero abeſt vt propria principia demonſtrare rationi ſcientiæ repugnare Ariſtotelis putauerit; vt contra ſenſerit non poſſe aliquem ſeipſum explorare, num ſcientiam aliquam bene teneat, niſi illius principia alibi, hoc eſt in Metaphyſicis demonſtrata habeat; ita enim in fine ſeptimi capitis primi libri de demonſtratione legitur. At uero difficile ad-

modum ſeſe percipere eſt, quempiam, ſi ſciat, nec ne; eſt enim difficile cognoſcere ſi ex principijs vniuſcuiuſque ſciamus nec ne, quod quidem eſt ſcire. putamus autem ſæpenumero ſcire; ſi ex veris quibuſdam primisve ratiocinationem habemus; id uero non eſt ita, ſed oportet ipſis primis eſſe propinqua: hæc Ariſt. at cuius eſt ſtatuere quę ſcientiarum omnium propria principia ſint, niſi Metaphyſici, qui cuncta & vniuerſa in prima eorum origine conſiderat nimirum in ſubſtãtia? ac ſicut ſubſtantiæ proprium eſt; ut ex ipſa fluant, & genus trahant accidentia; ita quæ ex natura accidentis ſemetipſius ope ſtabilita priuatis legibus proficiſcuntur ad ſubſtantiam minime ſunt referenda, ſed ad proprias accidentium radices, a quibus bene ſubſtantiæ auxilio ſuffultis deriuarunt; ob id communis ſolum de accidẽtibus oratio Metaphyſici propria putatur; quæ deinceps de accidentibus magna perſcrutatione indagari ſolent, ex aliorum ſcientiarum penu depromuntur. His expoſitis apparet quemadmodum ſecundæ illi quæſtioni ſit reſpondendum; qua quærebatur, vt Phyſica a Metaphyſicis non diſtinguerentur, cum illis ſcientiæ, his ſapientiæ habitus gignatur, quos diuerſos cenſet Ariſt. in 6. libro Ethic. ex quibus videre eſt, quàm grauiter hallucinetur ſplendidiſſimi noſtra ætate nominis Philoſophus Franciſcus Piccolomineus in quinto gradu moralis ſuæ Philoſophiæ cap. 21. cum ita ſcribit. Accipio inquit primo ſubiecti nomen dupliciter vſurpari; primo pro obiecto, & re quauis de qua in ſcientia ſermo eſt; ita Ariſt. in 2. de anim. comm. 108. & alibi obiectum facultatis cognoſcentis nuncupauit ſubiectum; in qua conſideratione abſolute omne quod eſt, latiſſime ſumptum eſt obiectum ac ſubiectum Metaphyſicæ; ſecundo

vſurpatur

vſurpatur magis proprie, & tunc dum ſubiectum Metaphyſicæ quæritur, conſiderandum eſt vnum magni ponderis, quod eius eſt proprium, & non competit alijs; id autem eſt, quòd cum Metaphyſica ſit ſapientia, quæ ex ſcientia & intelligentia eſt conflata; ideò tripliciter poteſt conſiderari; primo ut eſt habitus conflatus ex ſcientia & intelligentia; ſecundo ratione ſcientiæ contradiſtinctæ ab intelligentia; tertio ratione intelligentiæ contradiſtinctæ a ſcientia; ob quam triplicem conſiderationem eius triplex poteſt aſſignari ſubiectum. nam dum cõſideratur ratione intelligentiæ, ita ſubiectum, ſiue obiectum eius ſunt prima principia ſiue cõplexa, ſiue incomplexa, quæ non ab alio recipit, ſed per intelligentiæ habitum propria ratione conſiderat, & principale obiectum eſt Deus. ſi ſecundo conſideratur ratione ſcientiæ contradiſtinctæ ab intelligentia, ſubiectum eius cenſeri debet ens dependens, ac compoſitum, quod proprie, & per denominationem ens dicitur; & hoc eſt id, quod in decem prædicamenta uel proprie, vel per ſimilitudinem diſtribuitur: & quia huiuſmodi ens eſt ab vno, id quod primum eſt, ne dum dicitur principale, ſed etiã proprie ſubiectum: ideo hac conſideratione ſubſtantia & principale & proprie ſubiectum Metaphyſicæ ſtatuitur, ut aperte conſtat ex principio quarti libri Met. At ſi demum Metaphyſica conſideratur ratione utriuſque, ut inquam ſapientia ex ſcientia & intelligentia conflata, ita obiectum ac ſubiectum eius iudicari debet congregatum ex utriuſque, ens inquã extenſum ad principia, & ad ea, quæ ex principijs pendent, inter quæ principatũ obtinent principia, non ſecus ac intelligentia præfertur ſcientiæ; ex his varia colligere valemus ſcitu perpulchra & vtilia, colligo primò ſepara-

tas mentes partim eſſe principem ſpeciem ſubiecti Metaphyſicæ, partim nō ſpeciem, ſed principia ſubiecti eius. colligo ſecundo tum ens late ſumptum ad omnia extenſum, tum ſeparatas formas, tum ens cōcretum, tum ſubſtantiam compoſitam eſſe ſubiectum Metaphyſicæ; colligo tertio Metaphyſicam iure optimo ab Ariſtotele frequenter dici ſcientiam de ſeparatis formis ut conſtat ex procemio de anima, ex ſecundo Phyſ. text. 26. & locis alijs; dicitur enim de ſeparatis formis, primo quia ſunt id, per quòd præſertim à Phyſica ſecernitur: & ſupra eam collocari dicitur, nam cætera omnia (quamuis diſtincta ratione) etiam à Phyſico conſiderantur: ſecundo quia denominatio fit ab eo, quod eminentius, ac præſtantius eſt: huiuſmodi eſt intelligentia & præſertim ſeiunctarum formarum: tertio quia vires ſemper menſurari dicuntur per maximum quod poſſunt, & per terminum poſtremū, ad quem extenduntur, ut cōſtat ex primo cœli text. 106. ratio quarta eſt quoniam inquit Ariſt. in 6. Met. text. 3. niſi darentur ſubſtantiæ abiunctæ, Phyſica eſſet prima Philoſophia, cuius ſententiæ rationem non eam eſſe cenſeo, quam cōmuniter Latini afferunt, & cum eis Zimara: quia Metaphyſica verſatur in rebus abiunctis, quarum duo ſunt genera; uel enim ſunt abiuncta per eſſentiam, vel per indifferentiam, quæ abiuncta per indifferentiam non darentur, niſi darentur abiuncta per eſſentiam, nón enim datur commune, niſi détur ea, quibus id commune eſt. Hanc rationem inanem cenſeo: primo quia commune ab uno non eſt natura una in omnibus eadem, quę exacte conſiderari poſſit ſeorſum à contentis ſub eo: explicatio enim eius quod eſt ab uno, eſt explicatio contentorum ſub eo: at transcendentia illa & indifferentia ab

illis nuncupata, sunt communia ab uno, quare ex notitia contentorum elucescunt, non autem ex sola indifferentis naturæ consideratione. Propterea de hac loquens Arist. in prooemio de anim. text. 8. dixit animal vniuersale vel nihil, uel posterius est: insuper dum Arist. inquit considerari in Metaphysica ens quatenus ens, & eius principia; per ens nõ denotauit commune abiunctis, & iunctis cum materie; ei namque communi principia non compe tunt; sed denotauit ens compositum, & concretum; ita frequenter Philosophus per id quod est, compositum significauit. ut in primo & in secundo Phys. seruare licet; ens enim cum sit vox concreta, proprie significat compo situm, quod patefecit Arist. in quinto Met. text. 13. ubi explicans ens dixit dici dupliciter, secũdum se, & ex euentu; & per utrumque membrum denotauit compositum, ut constat ex eius verbis accurate consideratis: & aperte suam sententiam explicauit Arist. sub initio quarti Metaphys. quo loci cum dixisset principia & supremas causas alicuius naturæ per se esse debere, & eã esse ens, quatenus ens, addit: ens multipliciter quidem dicitur, sed to tum ad unum principium; quædam enim, quoniam substantiæ, entia dicuntur, quædam quoniam affectiones sub stantiæ, quædam quoniam uia ad substantiam, aut corruptiones, aut priuationes, aut qualitates &c. indicans sem per eam substantiam, quæ primò dicitur ens, esse substan tiam compositam. Dicamus itaque dum Arist. dixit § nisi darentur substantiæ abiunctæ, Physica esset prima Philosophia § minime denotasse eas esse subiectum Metaphysicæ; sed id eatenus esse verum; quatenus, nisi darentur substantiæ abiunctæ, nullum daretur primum causæ genus, ad quod non posset eleuari Physicus; ac ita Physica

esset

esset prima Philosophia; veluti etiam in primo de partibus animalium dicebatur (si Physicns consideraret mentem, quæ est abiuncta, & à materia non pendens; nulla remaneret alia Philosophia) hoc est non amplius supra se haberet Metaphysicam, quæ sola ad separata principia eleuatur; nam loquitur tunc Philosophus de consideratione animæ, quæ consideratur à Physico, non ut species subiecti, sed tanquam principium potioris speciei; gradus enim considerationis principiorum respondet gradui scientiæ, & modo considerandi eius. Hinc veteres Philosophi, qui nil supra corpus excogitarunt, & naturam iudicarunt primum principium, etiam scientiam de natura primam statuerunt. quamuis enim circumscriptis imaginatione separatis mentibus, excogitari posset modus quidam alius eadem corpora Physica considerandi (nempe vt entia) tamen quia ea prædicata, præter id ꝙ solum competerent Physicis, principia non haberent eminentioris gradus; propterea non distinctam constituerent scientiam, sed in Physica consideratione includerentur. Quarto ex hac elucidatione colligo iure Aristotelem 11. Met. c. 6. asseruisse præstantiam Metaphysicę ortum ducere ex præstantia separatarum mentium, tanquam ex præstantia rei consideratæ; nam quamuis separatæ mentes rectius dicantur principia subiecti, quàm subiectum Metaphysicæ; tamen quia ea est sapientia, quę pro sui parte includit intelligentiam; quod cæteris scientijs non competit, ideo præsertim ex eo quod ad intelligentiam pertinet, eminentem dignitatis gradum sibi optat. Demum ex eadem elucidatione cõstat, quomodo enti ut ens est principia & affectiones competant; nam principium & affectio debet modo aliquo differre cuius

princi-

principium, & affectio est; principia itaque entis minime debent esse entia, ne idem sit principium sui, & propterea entis vniuerse sumpti principia esse non possunt; at entis pro dependente & composito sumpti dantur principia, quæ non sunt entia per denominationem & composito, sed principia eius; ea autem dicuntur solum entia, ut ens contradistinguitur à nihilo. Ita Plato Deum dicebat esse non ens, sed supra illud, & principium eius, quod etiam fecit Arist. in 8. Phys. text. 52. quo loci Deum nominauit principium mentis; & huiusmodi ens de suis differentijs prædicatur: quia cum non sit genus, sed commune ab vno, caret proprijs differentijs, & quæ nuncupantur differentiæ, sunt gradus, & modi eius, de quibus communi iure prædicatur; ita variæ diluuntur difficultates, ut consideranti redditur notum; hæc doctissimus, & magnus utriusque Philosophiæ parens Platonicæ inquam & Peripateticæ, Franciscus Piccolomineus de Patauina Academia optime meritus; cui iamdiu futura sæcula præclaram nominis gloriam, & perennem famæ splendorem parant: cui inquam laudatissimo viro, nos ut sponte vltroque deferimus, sicut annos nostros decet, ita haud ingratam & iniucũdam rem facturi esse arbitramur, si quę minus probamus in illius sententia de subiecto Metaphysicorum pro viribus euertere, demolirique studebimus. quid enim veritate sanctius aut magis venerandũ? quid homini facilius etiam sapienti, & solida eruditione cumulato, quàm nonnunquam per imprudentiam labi? quis eruditissimorum authorum quos præterita sæcula plurimos tulere, culpa omni caruit, ac reprehensionis liber esse penitus potuit? pluribus igitur modis peccatũ est à Francisco Piccolomineo, primum cum Metaphysi-

corum

corum facultatem, quæ unica eſt, tribus habitibus contineri dixit ſapientiæ, ſcientiæ, & intelligentiæ; ac ſingulis propria ſubiecta obiectaque reſpondere pronunciauit, varie Metaphyſicorum doctrina comprehenſa Secũdo cum ſapientiæ ſubiectum quatenus ſapientia eſt aggregatum quidpiam eſſe protulit ex intelligentiæ & ſcientię ſubiectis. Tertio cum ſcientiæ præpoſuit intelligentiã. Quarto cum & ens late ſumptum ad omnia extenſum & ſeparatas formas Metaphyſicæ facultatis ſubiectum eſſe ſtatuit. Quinto cum ratione mentium ſeparatarum Metaphyſica dixit præcipue ſecerni à Phyſicis, earundemq; beneficio Metaphyſica collocari ſupra Phyſica. Sexto cum ens quod compoſitum eſt putauit non eſſe per indifferentiam à materia abiunctum. Septimo cum pronunciauit non Phyſicum ſed Metaphyſicum, uelut toto cœlo à Phyſico diuerſum attollere ſeſe ad contemplationem ſubſtantiarum quæ ſeparatæ, & inconcretiles cenſentur. Octauo cum iudicauit mentem humanam à Metaphyſico conſiderari ut ſubiecti proprij ſpeciem, à Phyſico uero vt principium eſt potioris ſpeciei. Nono cum dixit a ſeparatis & abſtractis intelligentijs modum conſiderandi Metaphyſicum capere, quo à Phyſico, & à Phyſica conſideratione diſtinguitur; ac eo uelut in altiorem & ſublimiorem contemplationis gradum effertur. Decimo cum Metaphyſicæ facultatis dignitatem ac præſtantiam à ſeparatarum intelligentiarum dignitate manare dixit tanquam rerum conſideratarum. Vndecimo cum entis Metaphyſici affectiones haud eſſe entia eſt arbitratus, ab eo ente ſumpta denominatione, cuius affectiones dicuntur. Duodecimo cum ens communiſſimum dixit: quia eſt ab uno carere proprijs differentijs, ac pro ijs

mod

modos & gradus quosdam habere, de quibus prædicatur. hi sunt Francisci Piccolominei errores quos refellere est operæpretium solidioribus argumentorum momentis, ne temere de honestissimi hominis doctrina iudicasse videamur. in primi igitur erroris arcem ita inuadimus.

Non potest in vllo prædicamento ex duobus fieri unũ per se, nisi alterum se habeat vt actus, vt potẽtia alterum; non igitur ex duobus habitibus, quorum uterq; propria obiecta habeat potest fieri tertius habitus; quoniam habitus distinguuntur per obiecta; atque actus est, qui separat & distinguit: vt necessum sit vtrumq; habitum actus esse, non potentias, nisi obiectis careant: propterea id incommodi longe abest à nobis qui tametsi ex scientia & intelligentia conflamus sapientiæ habitum; scientiæ tamen soli obiecta damus, ipsam nimirum intelligentiam; & ea quæ intelligentiæ ambitu coercentur; quæ cum à sapiente hoc est ab exquisite sciente demonstrantur; ipsa sunt scientiæ & sapientiæ obiecta; neq; contendat aliquis eorum quæ cognitioni obijciuntur, rursus alia obiecta tribui & cõcedi posse; eodemmet tempore, quo illis obijciuntur; quoniam id prorsus caret ratione, cum proprijs & præscriptis terminis conclusa actio, ex qua habitus gignitur; nequat in vlteriorem actionem propagari; nisi id quod terminatum est, qua tale existit, simul dicas interminatum esse; quod implicitam habet contradictionem; deinde habituum uel semplicitas, uel compositio nulla ex re æque arguitur atq; ex actionibus, quæ ab ipsis prodeunt; at sapientis speculatio ita simplex est, ut speculatio illius, qui scientiam solam profitetur; & habitus igitur vtriusque oportet esse æque simplices, & incompositos.

illud demonſtratur, ex eo quòd ſapientiæ proprium eſt vt ſcribitur ab Ariſtotele in primo Met.c.2. circa ea verſari, quæ maxime ſcibilia ſunt; at ſimpliciora conſtat magis ſcibilia eſſe ijs quæ ſunt minus ſimplicia, cũ cõpoſitio velut tenebras offundat rerũ ſcibilitati: 1. Met.c.2. demũ nulla pars in concrete nominata effatur in propoſitione de toto, cuius pars eſt: at dicimus ſapientia eſt ſcientia quædam magis exquiſita; non igitur ſcientia pars eſt ſapientiæ, ſed ipſa eſt ſapiẽtia; quemadmodum ſapere quoniam per demonſtrationem fit, aliud non eſt, quam ſcire. In ſecundum errorem ita inuehimur; quæ diuerſis generibus tametſi eiuſdem cathegoriæ ſubijciuntur ſpecies, vna aggregatæ nunquam in tertiam ſpeciem coaleſcunt, quæ ex utriſque non vt medium per negationem, ſed affirmatiue componatur, at Piccolominei iudicio ſcientia & intelligentia diuerſa genera ſunt; hoc eſt ſcientiæ ſubiectæ ſpecies genere differunt ab intelligentia; nõ igitur ſcientia quę genus non eſt, ſed priuata ſpecies illius ſcientiæ, quæ genus dicitur, permiſceri cũ intelligentia poteſt ad tertiam ſpeciem efficiendam; illius ratio eſt, quoniam quæ proxime ſimul vinciuntur ad alterius ſpeciei productionem; proximam quoq; & immediatam in alterutrius natura potentiam habere debent, cum potentiæ vinculo diſparata omnia per ſe copulentur, at quæ carent eodem proximo genere, carent etiam eadem proxima ſecundũ naturam potentia; ſeu à genere, ſeu à differentia ducere illam velis, non igitur ex intelligentia & priuata ſcientia effici ſapientia per aggregationem poteſt; quod ſi ita eſt, nec ſapientiæ obiectum ex ſcientiæ & intelligentiæ obiectis aggregatum eſſe poteſt. Amplius peterem à Piccolomineo, num illud ſapientiæ per aggregationem factum

obiectum

obiectum per se, an per accidens est vnum? non per accidens, nisi nugæ, & quisquiliæ è primaria Philosophorũ sede Patauij venditentur; ergo per se; at quo id modo? quod illorum vicem subibit actus? quod potentiæ? item quãdo auditum fuit in scholis Peripateticorum potentiã cum actu aggregare, & multitudinem facere? tertium errorem coarguimus ita; intelligentia si per se & propriè sumatur aliud non est, quàm complexio principiorum, quæ sola experientiæ inductione innotuere, non doctis modo & eruditis viris, sed quibusvis etiam è triuio, & gregarijs hominibus; at scientia ratione est elaboratum opus; censenturque scientiarum professores magna nominis laude ingenium & mentem coluisse; quis igitur incultum, & propè rudem agrum bene culto pręferat? quis aut simplicium apprehensionem, aut propositione unica compositam orationem ratiocinatione, & demonstratione potiorem vnquã in homine existimauit? cui ignotũ est Naturæ consuetudinem esse ab eo semper, quod imperfectius est progressiones suas auspicari? quis in Aristotele non legit ea quæ generatione sunt posteriora, maiori fulgere dignitate, & præstantiæ plus obtinere? at certum est hominis mentem ab intelligentia & principiorũ cognitione exordiri ut ex ijs scientiæ habitum comparet. scio vero quid Piccolomineo errãdi ansam & occasionẽ dederit; ambiguæ vocis non explicata significatio; putauit enim æque esse eundem intelligentiæ habitum cum principia simplici experimentorum inductione per noscuntur, atque cum etiam demonstrantur, quod peccatũ maximum est; quoniam principia, demonstrationum ductu probata non intelligẽtiæ amplius, sed scientiæ habitu comprehenduntur; ac verissimum est eam scientiam, quę

de principijs eſt, & præſertim primis & immediatis, ſcientijs alijs præſtare; quoniam ea aliud non eſt, quàm ſapientia. Quartum errorem expugnamus ita Metaphyſicorũ ſubiectum unicum eſt, ut nuper oſtendimus, nimirum ſubſtantia naturalis, qua conſtat formas ſeparatas, intelligentias inquam, & ens illud lato ſignificato ſumptum nulla ratione poſſe contineri; non igitur eſſe poſſunt, aut dici debent primæ ſapientiæ ſubiectum; deinde ens illud latiſſime protenſum nihil eſt, niſi æquiuocum prorſus nomen, nullamque neque obiectiuam, neque formalem notionem propriam habet, inane eſt igitur ipſum adſtruere facultatis alicuius ſubiectum; aſſumptum demonſtratur. eo nomine ſola analogia externa ſignificatur inter ſubſtantias naturales, & inconcretas intelligentias; nõ igitur poterit ei proprius, & obiectiuus conceptus reſpondere, quoniam in illo haud externe, ſed internè vtræque ſubſtantiæ conuenirent; caret etiam ens huiuſmodi cõceptu proprio formali: quidquid obſtrepant Latini Metaphyſici: quia ut notio hæc vel expers, vel particeps rationis, nihil proprium habet præter duos illos conceptus de rationali & irrationali, coniunctim hoc eſt ab eadem mẽte, eodem tempore cum diſiunctionis voce apprehenſos; ita ſi quis ita ſecum animo unica contemplatione cogitaret vel abſtracta, uel naturalis ſubſtantia, haud propterea notionem vllam formaret entis illius propriam, quod latiſſimo ſumitur ſignificato; deinde priuatæ cuius notioni, niſi conſtet aduentitia quadam plurium aggregatione, ac velut fortuito concurſu; propria aliqua intelligibilitas reſpondere debet; cuius vinculo diuerſa illa, & à ſe inuicẽ procul aliena quæ in intelligendo coniunguntur, in eandem per ſe conceptionẽ coeant; at quod eſſe poteſt entis

illius proprium & priuatum intelligibile? propositio vera est: quia quicquid indeterminati naturam habet, eo actu indiget ut definiatur; cuius uelut proprium & peculiare censetur, quæ illius generis indeterminata sunt, ad certã speciem contrahere; at humanus intellectus dum varie ac varie intelligit, haud alia re definitur, adigiturque ad speciales intellectiones, quã obiecto intelligibili subinde variante; idque illi cum omnibus, quotquot sunt indeterminatis potentijs commune existit. ac sicut si puncto indiuisibili tametsi infinita puncta adderentur, nulla vnquã efficeretur diuisibilis magnitudo; ita quamquã plurima simul accipiantur, quæ communia sunt; nihil vnquam proprij consurget ex illorum copulatione, donec proprij alicuius actus accessio facta fuerit. In quinto errore sic Piccolomineum adorimur, nõ alio discrimine secernitur sapientia à priuata scientia ut Arist. dicit c. 7. 6. Ethicorũ & lib. 1. magn. mor. c. 33. quam quòd sapientia sit exactissima scientiarum, ac non solum quæ ex principijs sunt, cognoscat, sed etiam circa principia ipsa verũ dicat; quod ita repetitur in primo Met. c. 1. sapientiam circa primas causas & principia arbitrantur versari; idemq; colligitur ex ijs titulis qui sapienti ab Aristotele tribuuntur in ca. 2. non igitur mentium separatarum ratione, qua tales sunt Metaphysica censeri debent à Physicis diuersa, ac supra Physica uelut in fastigium collocata; sed qua prima principia sunt; ita vt quamquam nullæ separatæ intelligentię extarent; illorum tamen ratione, quæ prima naturalium substantiarum principia existerent Metaphysicorũ libris cõprehensa sapientia à Physicis distingueretur. Deinde formales causæ proprie semper & internè magis distinguunt, quàm efficientes. Secundo igitur substantię sine

singula-

ſingularium acceptę connotatione, entisque hoc eſt ſubſtantiæ communia attributa, cuiuſmodi ſunt vnum, actus, potentia, oppoſitio, & reliquæ id genus entis affectiones intimam magis Metaphyſicorum à Phyſicis ſecretionē efficient, ac magis proprie ad eam tractationē ſpectabūt, quæ de ſubſtantia eſt, quàm ſeparatæ intelligentiæ, quæ foris tantum naturæ corpora afficiunt; at obijciat aliquis Metaphyſicum agere de abſtractis & abiunctis mētibus, non quatenus modò cōpoſitæ ſubſtantiæ principia ſunt, ſed multo magis per ſe, vt illarum naturam exploret, ac tametſi ſubſtantiæ naturalis principia non eſſent, nihilominus Metaphyſicum circa eas verſaturum; adducatque locum Ariſtotelis in 6. Ethic. cap. 7. qui ſic habet. conſtat igitur ex ijs quæ dicta ſunt ſapientiam eſſe rerum præſtanſtiſſimarum natura ſcientiam & intellectum; & illum item in eodem capite quare ſapientia erit intellectus & ſciētia, ac quaſi habens caput ſcientia rerum prętantiſſimarum. quam obiectionem facile eſt refellere. nam vel ipſiuſmet Piccolominei confeſſione, cum ſapientia conflatum habitum ſignificet ex intellectu & ſcientia; illius ſcientiæ proprium ſubiectum eſt ſubſtantia compoſita; intellectus vero proprium ſubiectū ſunt prima principia, quatenus principia; diſertaque oratio eſt Ariſtotelis in cap. 6. ſexti Nichomachion, intellectum eſſe de principijs rei ſcibilis, quatenus principia ſunt; non igitur ſeparatæ mentes per ſe Metaphyſici munere excipi poſſunt, niſi quatenus ad ſubſtantiam compoſitam referuntur, illiusque principia ſunt; ij vero Ariſtotelis loci apte in aduerſariū retorqueri poſſunt ita; ſapientia non modo quatenus intellectus eſt, ſed etiam quatenus ſcientia eſt circa res præſtantiſſimas Ariſtotelis iudicio verſatur; at rerum præſtantiſſimarum

nomine,

nomine, quæ sub sapientiæ scientiam per se cadunt (vt Piccolomineus eam interpretatur) non possumus quidpiam intelligere, quod compositæ & naturalis substantiç dignitatis fines transiliat; neque igitur cogemur Aristotelis authoritate, ut res eas præstantissimas, quæ per se sapientiæ intellectui subijciuntur, intelligentias & separatas mentes esse fateamur; quatenus tales sunt. Sextus error in assertionibus nostris confutatus & explosus fuit. Septimum errorem sic expugnamus; neque Physicus, neque Metaphysicus de separatis mentibus agit per se, quatenus in sui substantia, & natura sunt; at quatenus aut motus aut alterius rei principia existunt; vterque de ijs edisserit: is quidem in octauo libro Phys. hic uero in 11. & 12. non igitur peculiare est Metaphysico concessum priuilegium sese ad mentium inconcretarum efferre contemplationem, magis quam Physico; quem Metaphysico eundem esse demonstrauimus. eadem opera labascat necesse est aduersarius in octauo errore; vbi enim locorum disputatur à Metaphysico de humana mente? quis concedat Piccolomineo mentem, ac non potius animũ principium esse potioris speciei, nimirum humanæ? at animi consideratio num Physici non est propria? num cadet humana mens sub sapientiæ intellectum, uelut subiecti pars; si intellectus subiectum communia primaque princip a duntaxat efficiunt; atque hominum mens neq; generale, neque singulare compositarum substantiarum principium existimatur? Nonum errorem nunc exagitemus; ab eo quod est accidentale non potest sumi differentia eius quod essentiale est; modus considerandi de intima est habitus cuiusque natura (de habitu loquor mentis, & rationis) intelligentiæ separatæ ut tales sunt

per

per accidens ad Metaphyſici contemplationem ſpectant Piccolominei vel inuito iudicio; eas enim ipſe intelligentiæ & menti qui habitus eſt non niſi ut principia ſunt; ſubijcere poteſt ſcientiæ vero finibus, illius:quæ ſupremę pars eſt ſapientiæ, ultro etiam ſponteq; excludit; deinde, non Deus modo & cæteræ ſeparatæ mentes, ſed rerum quoque eſſentiæ principia ſunt incomplexa ad intellectũ ſpectantia; quas conſtat & ipſas materialis concretionis expertes eſſe, cum definitione explicentur Metaphyſica, quæ materiam admixtam non habet; cur non igitur ab ipſis potius, quæ formalia rerum ſunt principia, quàm à Deo & abiunctis intelligentijs quæ cauſæ ſunt efficientes externæ modus ſumitur cõmunis rerum ſpeculationis? maiorem propoſitionem lubens concedit Franciſcus Piccolomineus in eodem 5. grad. moral. ſuæ Philoſophiæ cap. 18. ratiocinationis conſequutionem ita demonſtramus; modus quiuis conſiderandi a proportione ſumitur, quæ inter intellectum, & rem intelligibilem eſt; at num interna & formalia principia, rerũ intelligibilitatis proprietatem non exactius docent, quàm ab ijſdem procul remotæ cauſæ? non me latet eodem ſemper obſtinate aduerſarium clypeo ſe defenſum ire; Deum & intelligentias ſeparatas, Metaphyſicæ contemplationi ſubdi, propriæ naturæ ratione, non agendi denominatione, quam in res alias uelut communia principia exercent; at id reiectum à nobis fuit Ariſtotelis authoritate, cui dubio procul ſtandum neceſſario eſt, cum exquiritur proprium in his libris auctoris inſtitutum; ac ne cauilleris oblique eo à nobis ante adducto loco Ariſtotelis orationem exponendam eſſe; en tibi alios duos Ariſtotelis locos quos nemo ſanæ mentis homo inficias eat non contorto, ſed

recto

recto sensu interpretandos esse; primus est in primo poster. analit. c. 3. eiusmodi; hæc igitur ita dicimus, & non solum scientiam, sed & principium scientiæ esse quoddã dicimus, quo terminos cognoscimus; qua in oratione principium Piccolomineus ut plerique etiam alij Latini, secus quàm Philoponus ac Themistius sint interpretati, intelligentiam exponit in quinto gradu c. 17. at se suis telis confodit; quid enim est scientiæ initium esse, nosque ducere in cognitionem terminorum, nisi scientiæ principes dignitates, & ea ex quibus illæ conficiuntur per se, & ex officio contemplari? alter est in sexto Ethicorum cap. 11. his verbis exaratus. Intellectus quoque vltimorum est in utramque partem; primorum enim & vltimorum terminorum intellectus est, non ratio; ille quidem qui in demonstrationibus versatur, immobilium terminorũ & primorum, alter, qui in actiuis consistit, ultimi, & eius quod euenire aliter, atque aliter potest, & alterius propositionis; hæ enim eius, cuius causa aliquid est, principia sunt; quippe cum ex singularibus vniuersalia existãt, quorum sanè habere sensum oportet is autem sensus intellectus; est nũ dici quicquã apertius poterat, ut putaremus quæcunque intellectus habitu comprehenduntur; eatenus sub intellectus cognitionem cadere, quatenus principia sunt; quam id quod ab Aristotele dicitur? eam nimirum quoque cognitionem quæ de singulis habetur intellectum uocari, practicæ aut actiuæ facultati comparatam quoniam illius sit principium, & fundamentum quoddam? an non huc etiam refertur, quod scribitur in primo lib. Ethicorum ad Nicomachum cap. 3. atque hinc fit ut iuuenis, auditor ciuilis idoneus esse non possit, quippe cum imperitus actionum vitæ sit, ex quibus, & de

quibus rationes conficiuntur? num ſingularum rerum notitia per ſe ſpectata, atque ad uniuerſalem; artis, aut moralis Philoſophiæ conſiderationem minime relata intellectus nomen meretur? Ergo ne abiunctę & ſeparatæ intelligentiæ, ſi rerum naturalium principia non eſſent, iiſque nihil impertirētur, nihilominus caderent ſub intellectus contemplationem? quæ eſſe ratio poteſt diſſimilitudinis huius & illius intellectus; ut qui circa uniuerſalia uerſatur, principiorum quidem ſit, ſed non per ſe hoc eſt non quatenus principia ſunt; is uero qui rebus ſingulis pernoſcendis intentum hominem facit, niſi cum vniuerſali ſpeculatione coniungatur, quæ aut factiua aut actiua ſit; intellectus appellatione careat, nomenque accipiat longo uſu confirmatæ experientiæ? ita enim Ariſt. primo Met. ca. 1. ſenſuum hic uel maxime nos cognoſcere quicquam facit multasque differentias manifeſtat: Natura itaque animalia ſenſum habentia fiunt: a ſenſu uero quibuſdam eorum non innaſcitur memoria, quibuſdam vero innaſcitur; & ob hoc alia prudentiæ, alia diſciplinarum capaciora ſunt, quàm illa quæ memorare non poſſunt, prudentia quidem abſque eo quòd diſcāt, quęcunque ſcilicet audire ſonos non poſſunt, ut apes, et ſi quod aliud animalium genus ſimile eſt; diſcunt autem quæcumque una cum memoria hunc quoque ſenſum habent, cætera igitur imaginationibus ac memorijs uiuunt, experientia vero parum participant; humanum autem genus arte etiam ac ratiocinationibus; fit autem ex memoria experientia hominibus, multę enim eiuſdem rei memorię unius experientię vim efficiunt. hęc Ariſt. ex cuius uerbis ita rem propoſitam deduco; ſolus homo mente & intelligentia prędiᴛus eſſe poteſt; experientia

brutis

brutis quoque animantibus communis eſt, ijs nimirum quæ aſpectum, auditum & memoriam habent, non igitur experientia eſt intelligentia; at cognitio quæuis rerum ſingularum, niſi vniuerſali ratiocinationi coniungatur experientia dicitur, ut colligitur ex illis Ariſtotelis verbis in eodem loco, ad agendum itaque nil videtur experientia differre ab arte, quinimò videmus expertos magis id, quod intendunt cõſequi, quam illos, qui rationem abſq; experientia tenent; cauſa uero eſt, quòd experientia ſingularium, ars autem vniuerſalium cognitio eſt; hæc Ariſt. res igitur ſingulæ intellectus habitui nunquam ſubijciuntur, niſi cum per artis, aut prudentiæ initium ad generalem rationis contemplationem referuntur. Contra decimum errorem haud multum nobis eſt operis ſumendum; quòd ſæpius improbatum fuerit intelligentias inconcretas vel mentis, uel ſcientiæ ratione ut ſubiecti partes ad ſapientiam primam pertinere; ad vndecimum igitur errorem aduerſarij animo reuellendum properabimus; cenſet doctiſſimus Piccolomineus ens illud quod commune eſt ab uno, vt Ariſt. ſcribit, conſideraturque vt ens eſt; non reciprocari cum ſubſtantia; ac ſubſtantiæ affectiones entia vocari à communiſſimo illo ente & prorſus æquiuoco ſumpta denominatione, quod nihilo velut ex diametro opponitur; at vtrumque diſertæ repugnat expreſſæque Ariſtotelis orationi in principio quarti libri Met. in qua ſtatuitur ens illud cuius vt ens eſt cauſæ & principia quæruntur ſubſtantiam eſſe, ad unum dici, ac non de affectionibus modo proprijs ſed de negationibus quoque prædicari: ita enim Ariſtoteles habet. ens autem multipliciter dicitur, uerum ad unum, vnamque quandã naturam. ac non multò poſt; quædam enim quoniam

ſubſtantiæ entia dicuntur; quædam quoniam paſſiones ſubſtantiæ, quædam quoniam via ad ſubſtantiam, aut corruptiones, aut priuationes, aut qualitates, aut effectiua, aut generatiua ſubſtantię ſiue eorum quæ ad ſubſtantiam dicuntur, aut ad aliquorum ex his negationes, aut ſubſtantias; ac rurſus paucis interiectis; patet itaq; unius eſſe & entia prout entia ſpeculari, ubique autem proprie primi, & ex quo cætera pendent, & propter quod dicuntur ſcientia; quod ſi hoc ſubſtantia eſt oportet profecto vt ſubſtãtiarum principia & cauſas Philoſophus habeat; quem quæſo eæ voces ſenſum habent propter quod dicuntur? quem item illæ, quædam quoniam ſubſtantiæ, quædam quoniam priuationes, aut qualitates, aut corruptiones ſubſtantiæ entia dicuntur? num igitur compoſiti entis affectiones, cum entia dicuntur ab ipſo ente compoſito, hoc eſt a ſubſtantia non accipiunt denominationem, ſed ab ente alio æquiuoco penitus & communiſſimo? num unum compoſiti entis affectio, & proprietas non eſt? Ariſt. 4. 3. eiuſdem ſexti libri, quare entis quoq; quot ſpecies ſunt & ſpecies ſpecierũ ſpeculari unius ſcientiæ genere eſt; ſi itaque ens & vnum idem, ac vna natura ſunt, propterea quòd ſe inuicem ſequuntur quemadmodum principium & cauſa; idem enim vnus homo, & ens homo, ac homo, & non ſignificat diuerſum aliquid ſecundum dictionem repetitam; ideſt homo, & homo, & unus homo; patet autem quòd non ſeparatur ens nec in generatione, nec in corruptione; ſimiliter & in uno; quare manifeſtum eſt quòd additio in his idem ſignificat, & quòd vnum nihil aliud eſt præter ens &c. quare quot vnius ſpecies, totidem & entis ſunt &c. num vnum ens vocatur ab alio ente ſumpta denominatione, quam ab eo cuius eſt

affectio

affectio & proprietas? at respondebit Piccolomineus se distincte de entis principijs loquutum fuisse, non de eius affectionibus; tametsi enim ita dixerat in maiori propositione; demum ex eadem elucidatione constat quomodo enti ut ens est principia & affectiones competant, nā principium & affectio debet modo aliquo ab eo differre, cuius principium & affectio est; in conclusione tamen principia solum non item affectiones entis nominauit; cum ita subiunxit illico; principia itaque entis minime debent esse entia, ne idem sit principium sui, & propterea entis vniuerse sumpti principia esse non possunt, at entis pro dependente & composito sumpti dantur principia, quæ non sunt entia per denominationem à composito, sed principia eius, ac dicuntur solum entia vt ens contradistinguitur à nihilo. esto de principijs entis duntaxat fuerit Piccolomineus opinatus; ea ab ente cōmunissimo accipere denominationem, non ab eo ente cuius principia dicuntur; num id quoque verum non est, & ab Aristotelis doctrina dissidet? quam sententiam prætendunt uoces illæ, aut effectiua, aut generatiua substantiæ? an nō recte concludat quippiam; si ita ratiocinetur, omnia effectiua, & generatiua substantiæ, entia dicuntur, à composito ente accepta entis appellatione; ergo entis compositi principia ab ente illo entia uocantur, cuius principia existunt? duodecimum errorem ita coarguimus; ens illud lato fusum significato nihil est pręter nomen, quo appellatur; caret igitur proprijs modis; item concedunt omnes id ens propriam cum nihilo, & priuatam habere oppositionem; at non potest quidpiam sub nihili ratione concipi, & comprehendi; quin aut actu, aut potentia, aut vtroque modo nihil iudicetur; ens igitur quoque com-

munissima.

muniſſima ſumptum ſignificatione, quod nihilo uelut ex diametro repugnat aut actu, aut potẽtia: aut potentia & actu ſimul ens ſit oportet; dicebamus uero ens cõpoſitũ, hoc eſt ſubſtantiã naturalẽ hoc modo diuidi, in actum inquã, potentiã, potentiamq; unà & actum; qđ igiĩ per ſe repugnat nihilo humana mente comprehẽſo, ens eſt compoſitum, non aliud latiori præditum communione, quòd ſi nonnunquam eueniat vt uel entis, uel actus, uel potentiæ, uel agentis nomina in ijs vſurpemus, quæ ſupra naturæ fines collocantur; certum ſit, ea non propria ſed tranſlata, & remota admodum accipi ſignificatione, ab ijs, quæ infima ſunt, ad ea quæ ſuperna, & maxime diuina exiſtunt, pro tenui humanæ intelligentiæ captu ducta ſimilitudine, non ut quibuſdam fuit viſum à ſupernis ad inferna facta comparatione; quæ proportio ſimilitudinis ſolo vocis ſono exprimi poteſt, non item certa & definita ratione; aut notione, quoniam non ab vtriſque extremis comparationis hauritur, ſed ab alteris tantum, a quibus non præciſe, & diſtincte; ſed confuſiſſime referuntur altera; ab ijs quæ nota ſunt confecta ab humana mente traductaque ad illa ſimilitudine quæ denſa obſcuritatis caligine offuſa iacent: non igitur proportio eſt à rebus ſumpta; cum naturalium rerum attributa diuinis ſubſtantijs tribuuntur, ſed ab humani ingenij libito & arbitrio: nihiloſecius quam ſi ruſtici cum tonitrua audiunt, quoniam veram nubium diſruptarum rationem ignorant, aut lapidum fragorem ſeſe inuicem collidentium, aut quidpiam aliud ſecum animo cogitarent eius rei cauſam eſſe; quod procul eſſet à uera cauſa; aut uelut ſi imperitum vulgus, quoniam loca marina mentes habent in arctum contractos, in quos illiſi fluctus ſuauem ſonum edunt; qui na-

uigantes

uigantes oblectat; Sirenas putet in ijs canentes reperiri; quæ ideo cantus suauitate illhac transeuntes perimere dicerentur, quòd illi nimis curiose ad saxa accederēt, seq; æstui totos crederent, ut melius cantum audirent, ibique vnà cum nauibus perirent; vt versus illi indicant Virgiliani.

Iamq; adeò scopulos Sirenum aduecta subibat
Difficiles quondam, multorumque ossibus albos;
Tum rauca assiduo longe sale saxa sonabant.

Aut etiam illorum exemplo, qui si terræ inclusas cauitates ob contrarios uentorū impetus latè sonantes audirent, sibi ipsi falsam causam confingerent, ac prægrandis alicuius animalis uoce edita terræ visceribus occlusi reboare tellurem crederent; quid enim quæso diuinari homines possunt, de separatarum intelligentiarum statu, quarum non nisi æquiuoca effecta vident? num si præter illustratum & calefactum solis fulgore orbem, nihil amplius de solis natura, figura & motu compertum hominibus esset; illum non eximijs feruoribus calentem crederent, egregieque hallucinarentur? rerum igitur abiectissimarum legibus, quæ naturales sunt, Dei & intelligentiarum naturam metiemur? quid certius cœlorū motu? quis tamen euincat illos qui terram perenni latione rotari existimant, cœlos autem prorsus immotos stare? de rebus, quæ quotidie aspectui subijciuntur, ambigimus ita, vt tanquam in æquilibrio suspensum maneat humanę mentis de ijs iudicium; atque à leuissimis signis de rebus penitus homini ignotis certi aliquid iudicare audebimus? quamquam quid dico signis? num enim signa vocabuntur, cum id occultum omnino est, cuius signa dicuntur? atque alia etiam ratione erratum est à Francisco

Picco-

Piccolomineo,cum ens dixit modos quoſdam,& gradus habere,qui nihilominus entia ſint, per quos ad hanc vel illam ſpeciem contrahatur; non ſecus quam genus per differentias reſtringitur;tametſi hoc modis intereſſe differentias arbitratur, quòd genus non prædicatur de differentijs, ens autem prædicetur de ſuis modis; à qua ſentētia longe abſumus nos cum de ente compoſito loquimur,quoniam illud non modis vllis reſtringi dicimus ad ſubſtantiam, ad quantitatem, ad relationem, ad qualitatem &c. ſed immediate ea omnia ſignificare, ordine tamen quodam analogiæ,qui quoniam formalis eſt, & internus, impedit omnimodam nominis homonimiam, ac rebus penitus diuerſis internæ ſimilitudinis quandam communionem tribuit,quæ analogica eſt,non ſinonima, partimque eſt una ob formalem ſcilicet accidentium à ſubſtantia dependentiam, tametſi externa eſt, & partim diuerſa; hic uero eſt ſuperioris opinionis ſcopulus;in quē Scotus,Piccolomineus,& reliqui impingunt,qui enti modos & gradus tribuunt: modificare & diſtinguere eſt actus, modificari & diſtingui potentiæ; idem ut idem, non poteſt ſimul actus eſſe & potentia, quæ ſunt primo diuerſa, & eiuſdem membra diuiſionis; non igitur ens poteſt eſſe ſui modi, aut èconuerſo; ſi præciſe ſumantur, neque igitur alterum de alteris in recta propoſitione poterit enumerare: item actus præcedit potentiam in vnoquoque genere, ſi generatim, ac non priuatim ſumantur, ut ab Ariſtot.decernitur in nono lib. Met. entis igitur modi in generali contemplatione ens ipſum præcedunt; & differentiæ genus: non igitur eorum natura entis pręciſa ratione comprehenditur,quamobrē neque ens de ijs prædicari poteſt, atque hæc de doctiſſimi Piccolominei

colominei opinione, omninoque de ea quę secundo loco proposita fuit dubitatione, num idem esset sapientiæ & scientiæ habitus, Physicorumque & Metaphysicorum; prima dubitatio erat, quomodo Physica & Metaphysica eundem speciei habitum faciant, cum generis eiusdem, Philosophiæ nimirum speculatiuæ, diuidentes species ab Aristotele statuantur; quam litem sic nos dirimendam putamus; accidentale est habitib. mentis vt ex fine distinguantur, quoniam habitus omnis qualitas est quædam rationi inhærescens, finis autem esse potest extra rationem; at Practicum & Theoriticum non differunt nisi secundum finem ut scribit Arist. in tertio de anima tex. 49. non igitur per se & secundum essentiam habitus mentis distinguunt; haud tamen hinc propterea colligat aliquis, practicos habitus non differre natura & ratione hoc est definitione à Theoriticis; quoniam accidit practico habitui, qui per se ad singulares actiones refertur, ut imperfectus sit, nisi pleraque singularia obiectiue contineat, ac tanquam subiecti partes cōtempletur: ac quia singularia præter essentiam sunt, specierum, & generum; vniuersalibusque attributis ea quæ sunt in singulis aduentitia putantur; ex accidenti fit vt quicumque habitus ut practici à speculatiuis secernuntur; ab ijsdem secundum essentiā quoque distinguantur; quod minime euenit in habitibus Theoriticis inter se comparatis; quorum diuersi fines haud arguunt diuersam distinctamque essentiam obiectorum; sed altiorem duntaxat, vel minus altam causarū & principiorum inuestigationem, ex quibus res obiectæ demonstrantur: quæ causa est ut Physica & Metaphysica diuersos speculatione habitus facere possint, diuersos essentia non possint; atque ex causis & principijs contem-

plantium ſcientiarum finem accipiendum eſſe conſtat ex Ariſtotelis verbis in ſecundo Met.text.3.& 4. quæ huiuſmodi ſunt. recte autem ſe habet Philoſophiam ſcientiam veritatis cōtemplatricem appellaſſe; ſpeculatiuæ etenim finis veritas; practicæ autem opus; etenim ſi quo modo ſe habent, conſiderant, non cauſam per ſe, ſed ad aliquid & eo in tempore practici ſpeculantur; neſcimus autem verum abſque cauſa, unumquodque uero id ipſum maxime aliorum eſt ſecundum quòd alijs uniuocatio ineſt, utputa ignis calidiſſimum; etenim cæteris hic caliditatis eſt cauſa; quare veriſſimum etiam eſt id, quod poſterioribus ut uera ſint, cauſa eſt; propter quod principia ſemper exiſtentiū neceſſe eſt veriſſima eſſe, nec enim aliquando uera; nec illis ut ſint aliquid aliud cauſa eſt, ſed illa cęteris, quare vt ſecundum eſſe vnumquodque ſe habet, ita etiam ſecundum veritatem. hęc eo loco Ariſt. Mathematicæ vero diſciplinæ non ſpeculatione modo, ſed rebus quoque obiectis à Phyſicorum & Metaphyſicorum habitu diſtinguuntur. Tertia dubitatio erat, ut recte diuidi potuerit Philoſophia in ſpeculatiuas; cum dictum ante à nobis fuerit vix vllam homini Dei munere conceſſam doctrinam eſſe, quæ ſit merè ſpeculatiua? eum uero nodum nos facile ſoluimus ſpeculatiuis doctrinis tribuitur ab Ariſtotele vt ſui ipſarum gratia, & liberæ ſint; hoc eſt vt ego interpretor, vt in ſeipſis proprium finem habeant, cum practicæ foras ſemper ferantur, & finem ſemper extra proprios cancellos quærant; ob id viſum nobis eſt cognitionem eam, quæ non ſine modo, ſed medijs quoque, & ſeipſa tota mentis ſola contemplatione clauditur, mere & omnino ſpeculatiuam appellare; quam diximus homini penitus negatam eſſe; quòd nunquam valeat illius

animus

animus dum corporis ergastulo tenetur sese ad contemplationem promouere, nisi obiecto intelligibili dum intelligitur simulachrum aliquod, & idolum respondeat in phantasia, & ipsum interno sensui lucescens, actuque affulgens, primi tamen illius generis speculationem haudquaquam negamus.

Quod ex text. 2. septimi libri obijciebatur, quo Deus vnà cum homine in prædicamenti serie collocatur, nihil contra nostram opinionem firmitatis habet, quòd eo loco Dei nomen ad vulgi cõsuetudinem traductum fuerit, sicut & in 12. Met. tex. 50. in quo ita scribitur; tradita autem sunt quædam à maioribus nostris, & admodum antiquis, ac in fabulæ figura posterioribus relicta, quòd hi dij sint, vniuersamque naturam diuinum contineat (loquitur autem de intelligentijs cœlestes sphœras mouentibus) cætera uero fabulose ad multitudinis persuasionẽ, & ad legum, ac eius, quod conferat opportunitatem iam allata sunt; homini formes namque, ac aliorum animalium nonnullis similes eos dicunt, ac alia consequentia, & similia his, quæ dicta sunt. &c.

Actum quoque & potentiam ostendebatur ex text. 1. & 17. libri noni in plus esse, quàm quæ secundum motũ dicuntur, referrique non ad res naturales modò, sed etiã ad supernaturales: haud tamen ita est, quoniam cum actus, tum potentia primò & per se in motu spectantur; vt in assertionibus demonstratum fuit; reliquis autem rebus, non nisi per analogiam quandam, & Metaphorice tribuuntur. Deo quidem & abiunctis intelligentijs externe ducta translatione, ut cum; Deus purissimus iuxta & simplicissimus actus appellatur ab Aristotele, substãtijs autem secundis internè; & ab essentia petito analogiæ

modo; illud ita demonstratur. voces omnes illarum rerũ primò & per se sensum habent ad quas significandas primò fuerunt institutæ; at voces illæ actus, & potentia rerum caducarum proprietatem ante expresserunt; ex eaq; deinde longissimorum decursu temporum ad rerum supernaturalium significationem traductæ sunt; propterea ut nuper dicebatur negantia prædicata, aut quæ occultã includunt negationem, illis quæ aientia sunt, verius significantius, & magis proprie Deo tribuuntur. substantijs secundis actum & potentiam conuenire omnes propemodum Peripatetici concedunt, cum generibus dicũt potentiam inesse quandam, quæ differentijs uelut actubus definitur; ac D. Thomas non aliam ob causam Deum excludit substantiæ prædicamento, quàm quia putauit quicquid prædicamenti serie continetur actum & potentiam habere; actus igitur & potentia in plus sunt, quam quæ secundum motum dicuntur; quoniam substantijs secundis tribuuntur quæ immateriales sunt, & immobiles; de earum immobilitate & incorruptibilitate, præter illos qui collecti à nobis fuerant nobilis locus est in 7. lib. Met. c. 15. text. 53. qui ita habet, cum autem substantia altera sit ipsum nimirum totum; & ratio: dico quòd illa quidẽ ita substantia est cum materia simul accepta ratio; hæc vero ratio simpliciter; quæcumque igitur illo modo dicuntur, eorum quidem est corruptio, nam & generatio; rationis autẽ non est ita vt corrumpatur; nec. n. generatio est; (non enim fit domui esse, sed huic domui) sed absq; generatione & corruptione sunt, & non sunt; ostensum est enim, quòd nullus hæc generat, neq; facit; propterea etiam substantiarum sensibilium singularium neque definitio, neque demonstratio est, eo quòd habet materiã,

cuius

cuius natura talis est, ut esse, & non esse contingat; quare corruptibilia sunt omnia singularia earum. hæc Arist. ex quibus etiam colligitur eundem Philosophum accipere res naturales, quę in Physicis demonstrantur, & definiuntur, materia, mutationeque penitus nudatas: subiungit enim illico § si igitur demonstratio, & definitio scientifica necessariorum est § secus enim si acciperentur, definitionem ex præscripta ab Aristotele lege scientiamque effugerent.

Reliqua quæ aut ex 11. aut 12. libro aduersus nostram sententiā collecta adducebantur, nullius fermè momenti sunt: & ex ijs quæ exposita hactenus fuere, leuissimo negotio soluuntur.

Quod ad eam attinet quæstionem cap. primo libri 11. propositam num hæc Metaphysicorum doctrina de causis agat naturalibus, cum motum includant: ac quæ motum includūt, minime separata sint? de quibus facultatis huius proprium est ex professo disputare: contrarium ex ea erat colligendum, causas inquam naturales per se separatas esse, tametsi cum motu accipiuntur: nam scientia quæ de causis agit, de natura etiam & de motu edisserit, quoniam causæ motum includunt, eo modo acceptæ, quo ab Aristotele exponuntur in primo & 2. libro Met. ut cuiuis perspicuum est: Metaphysica de causis non agit, nisi quatenus separatæ sunt, causæ igitur ut motum includunt separatæ, & incorruptibiles esse possunt, causas autem, ut motum includunt separatas esse ita intelligi debet, ut motum & mutationem connotent, propter singulares causas pro quibus supponunt, naturæ uero propriæ ratione, vniuersalis & generalis, quam significant, separatæ à motu iudicentur: quod egregie Scoto q. 1. in

primum

primũ lib. Met. & Antonio Andreæ ſuboluit: aiunt enim, quatuor cauſarum genera, in quantum quęlibet dat eſſe, circumſcribendo rationem motus & mutationis pertinere ad Metaphyſicum, ut uerbi gratia tametſi efficiens non agat, niſi per motum, tamen rationem dantis eſſe, præcedere rationem mouentis: & item quamquam non poſſint res naturales finem proprium attingere, niſi motæ, ordinem tamen ſecundum eſſe præcedere, ordinem, qui eſt ſecundum operationem: obijciunt aliqui Auerrois ſectatoris qui primam formam dũtaxat & ultimum finem Metaphyſicæ contemplationi ſubeſſe exiſtimauit, contra diſertam Ariſtotelis ſententiam in pleriſque Metaphyſicorum locis, in quibus æque ſemper de omni genere cauſarum ſuſcepta diſputatio eſt, materiam nullo modo dare eſſe rei: quia totum ſit à forma, nolo ego quicquã impræſentia ſtatuere de eſſe, à quo, & quatenus naſcatur, quod ad rem propoſitam facit, Metaphyſicum dico de omnibus cauſis diſceptare, quatenus entis ante motum principia ſunt ſecundum proprium cuiuſque cauſæ modum. materiamque non formaliter, & interne, ſed materialiter & externe entis cauſam eſſe, hoc eſt ſubiectiue, quis autem error eſt dicere, ens recipi in materia? ſecus autem ens, quàm motus aut mutatio in materia ſuſcipitur: hæc enim quoniam actum declarat externæ potentiæ implicatum, interne & ſecundum eſſentiam pendet à materia, ens autem minime, quoniam haud in materia eſt, ſicut accidentia in ſubiecto, ſed alio quodam modo; nihil enim ens à materia præterea habet, quàm ut eius beneficio affici uario accidentium incurſu poſſit, cum accidentia non ſubſiſtentiam, ſed exiſtentiam ſubiecto acceptam referant: alia quoque eſt ipſorum diſcrimi-

nis

nis ratio; nam mutatio materiã requirit anticipato quodam naturæ ordine iam factam singularem; ac propterea separabilem ut separabilis est; ens autem simplicem & absolutam materiei notionem respicit, motum & mutationem omnem antecedentem, formarumque separabilium uicissitudini præuiam, quo modo acceptam materiam certum est neque separabilitatis, neque inseparabilitatis terminum, aut fundamentum esse posse, ut enim separentur illa, aut inseparabilia uocarentur, quæ nullam efficiunt coniunctionem? quis esse & materiam unà unquam coniungi Philosophorum dixit? quid fieri ex ijs etenim posset, quod cum ente prorsus non conuerteretur?

Textus 29. libri duodecimi, sibi ipse ueritatis lucem & splendorem affert. sic enim habet; cum uero tres sint substantiæ, duæ quidem naturales, alia autem immobilis; de hac est dicendum, quòd necesse est perpetuam aliquã, & immobilem substantiam esse; etenim substantiæ primę entium sunt, & si cunctæ corruptibiles, omnia corruptibilia sunt; at impossibile est aut generari motum, aut corrumpi, nam semper erat, neque tempus: cum non sit possibile prius & posterius esse, tempore non existente: his inquam uerbis ab Aristotele manifeste innuitur, se non alia de causa de prima immobili substãtia agere, nisi ut ortui, & interitui obnoxiarum rerum fluxum & inconstantiã stabiliat; neque uero mirum debet uideri cuiquã, Aristotelem ut esse & motum rerum Physicarum explicaret de Dei, intelligentiarumque natura, & intelligendi modo disputationem suscepisse, quoniam per intellectũ inconcretæ mentes mouent: quoniam uero nullum Deo accidens inest, Deique intelligere, & uelle, ipsamet est

diuina eſſentia, nihil exquiſite diuinæ proprietatis in agē do exponi poterat, in intelligendoque, & efficiēdo, quin tota Dei Natura pingui, craſſaque minerua eadem opera edoceretur: ut uel ob id mirari deſinant illi qui Theologiæ nomine hanc Metaphyſicorum facultatem nonnunquam inſignitam uident, tametſi haud per ſe, & ex inſtituto de Deo agat, uelut de ſubiecti parte.

Reliquum eſt vt primi libri de partibus animalium locus in apertam veritatem euoluatur, opinioni noſtræ nulla facta iniuria; in quo illud cum primis eſt conſiderandū Ariſtotelem alieno magis, quàm proprio ſenſu de mente loquutum fuiſſe, quod ei in more & conſuetudine eſſe, quum non de induſtria, ſed obiter & perfunctorie de re aliqua philoſophatur, nemo eſt ſolidæ & maturæ lectionis Peripateticus, qui ignoret: Ariſtotelem inquam controuerſas magis & ambiguas de rebus arduis quęſtiones excitare ſolitum ſtudioſorum animis non tàm ex ea, quā ab ipſius fontibus doctrinam hauſerint, quàm ex recepta vulgo antiquioris Philoſophi ſecta, vt ingenui viri modeſtiam, & pudorem decet: de mente plurima Plato, cuius doctrina Ariſtotelis tempore præ cæteris effloreſcebat; quæ igitur de mente eo capite dicuntur; ex Platonis doctrina ſunt explicanda: Mens; Ariſtoteli plerumque ſignificat potentiam illam, qua homo intelligere poteſt, quæ duplex eſt actiua & paſſiua, vtraque diſtinctam naturam habens ab intellectione; vt conſtat ex tertio lib. de anima; quam potentiam non mentem, ſed rationem Plato ſolet appellare ut conſtat ex quarto de republ. & ex nono de legibus; ubi hominis animam in rationem, iram & cupiditatem diuiſit; atque ex Timeo cum rationem in capite, iram in corde, concupiſcentiam in hepate collocauit;

cauit; eique multiplex functionum genus tribuit, nimirũ opinandi, cum se a dumbras & simulachra rerum conuertit; sciendi, cum intelligibilia secũda persequitur discursu quodam, quæ sunt naturales formę cum materia coniunctæ, in quibus ipsius primi intelligibilis vis quædam est adumbrata; ac denique intelligendi, cum simplici quadã & sine discursu comprehensione ideas rerum, & quæ uerè intelligibilia sunt, intuetur, seu corpore contineatur, seu à corpore abiuncta maneat; hæc omnia colliguntur ex quinto libro de rep. & est Theeteto; ac tertiam quidẽ hanc rationis functionem, mentem quoque solet nominare; vt nihil aliud Platoni sit mẽs, quàm pura, & simplex & scientia, & opinione carens intellectio; quæ raró homini accidat; dum corpori admixtum animum habet; quod deducitur ex Timeo, in quo scribitur Deos quidem omnes mentis participes esse, homines autem paucos; & ex Philebo, vbi consentiunt, inquit, omnes sapientes seipsos in eo iactantes, quòd mens in nobis sit Regina cœli & terræ, in eoque forte recte loquuntur. quibus haud dissimilia sunt, quæ ab Hermite Trismegisto scribuntur in Pimandro; non homines singulos mentem possidere, neque omnes, Deos effici, mentis communione; quæ mentis humanæ pręstantia, & dignitas inde nascitur, quòd homo per ideas ut scribit Proclus in libro de anima & Dæmone mente comprehensas, tandem cõiungatur, primo intelligibili, quod idem est cum primo intellectu vt docet Plot. c. 6. libri de tribus principijs, qui primus intellectus, seu prima mẽs mundi effectrix est, omnium rerum causa existit, omnemque naturam continet, atque exornat, ut legitur in Phœdone, & in Cratylo; cumque sententia sit Platonis ingenitas humanam mẽtem ideas tenere, unde

illud noſtrum ſcire, aliud non eſſe, quàm reminiſci, intelligibiliaque non eſſe extra intellectum ut Plotinus dicit, argumentisque demonſtrat; neceſſaria ſit cõſequutione, vt nequeat Philoſophus vllus mentis naturam declarare, quin etiam rerum omnium eſſentias, & notiones teneat, præſentesque demonſtret intuendas eo modo, quo ſenſilia ſenſibus præſentia fiunt, atque id ijs verbis ſignificatur § ſi de omni anima naturalis ſcientiæ intereſt docere, nulla præter Philoſophia naturalem relinquetur ſcientia; intellectus enim, ſiue mens rerum intelligibiliũ eſt, itaque rerum omnium notiones naturalis unà tenebit, eſt, enim eiuſdem ſcientiæ, ut eam de intellectu, quàm de intelligibili doceat; ſi quidem eadem contemplatio omnium eſt inter ſe coniunctorum, ſicut ſenſus etiam, & rei ſenſibilis :§ cui incõmodo haud ſubiacet Ariſtoteles, quoniam hominis intellectum non niſi per abſtractionẽ à ſenſilibus, rerum eſſentias noſſe, & contemplari arbitratur; quæ abſtractio, ſeu intelligendi modus, ut varios gradus, & ſpecies habet; ita etiam efficit; ut variæ ſcientię ſint, quibus intelligibilium natura explicatur; ſumuntur autem abſtractionis & intelligendi modi ab intelligibilibus ipſis præſertim; quoniam vt ea continuata hoc eſt eſſentiali generi alia ex alijs inuicem nectuntur; ita facili & præcipite analyſi diſſoluuntur, ac mutuò ex ſe velut ſponte & ultro deducuntur; non igitur, ſi mens Ariſtotelis more intelligatur, vim vllam habet illud argumentũ; Philoſophus naturalis ex profeſſo diſputat de humano intellectu; eidem ergo de omnibus intelligibilibus quoq; eſt diſputandum quemadmodum qui de ſenſu ediſſerit, de omnibus etiam ſenſilibus ſimul diſputationem habet; quoniam non eſt idem intellectum ipſum, & intelligibilia

omnia considerandi modus; vt idem modus est contemplandi sensum, & ea quæ sub sensum cadunt; atque ut similis est apud Platonem omnium rerũ essentias modus per simplicem intuitum intelligendi: ac lubet enucleatius quoque ab eo difficultatis nodo Aristotelis de intellectu sententiam vindicare; ea scientia quæ de sensibus est, cõmunes duntaxat sensilium differentias persequitur; curamque non sumit sigillatim sensilia omnia, quę innumera sunt, contemplandi: quoniam singularia scientiarum contemplatione prohibentur; ut cuiuis notum est; sensiliaque sigillatim accepta non vt sensilia modo, sed etiam vt res uniuersitatis ordine comprehensæ, singularia censentur: ita in scientia de animo, & mente disputatur ab Aristotele de communibus intelligibilium differentijs vt exploratum est ei, qui tertium de anima librũ sedulo, & diligenter legerit; atque eæ vt vniuersim exponuntur, vnico abstractionis & contemplationis modo considerantur, non diuerso; quoniam ad rem eandem subiectam referuntur hoc est ad intellectum eodẽ modo, quatenus scilicet illius ex æquo sunt proprietates & affectiones; at sicut non ijsdem vestigijs in campo subiectorum ipsis intelligibilium expatiantur; quæ singularia sunt; ita non eadem de omnibus intelligibilibus scientia statui potest ad origines diuersas comparatis; capiteque non uno cõclusis; quemadmodũ modus proprius, quo singula amara gustum afficiunt; ad amari saporis priuatam proprietatem refertur, non ad eam, quæ saporibus omnibus cõmunis videtur; tam etsi de singulis amaris scientia fieri non potest, vt de singulis intelligibilibus cõmuni aliquo intelligendi modo comprehensis; quoniam hæc, ut pote vniuersalia, & communes rerum naturæ; singularitatis

quidem & indiuiduationis differentijs duntaxat diſtinguũtur, quatenus intelligibilia ſunt, at quatenus res ſunt, hoc eſt ratione materiei, cui ineſt intelligibilitas; genera ſunt, & ſpecies, de quibus parari certa aliqua ſcientia, & doctrina poteſt; quæ ſi uera ſunt, ut ſunt veriſſima; non potuit Ariſtoteles propriam ſequutus opinionem eo modo de mẽte ſtatuere; vt ſi Philoſophus de intellectu agat; Philoſophus inquam naturalis; intelligibilium quoque omnium notiones unà teneat: quia eadem cõtemplatio ſit omnium inter ſe coniunctorum; ſequebatur in Ariſtotelis oratione § ad hæc rem à materia abſtractam nullam poteſt ſcientia naturalis contemplari; cum natura rei alicuius gratia faciat omnia rebus autẽ abſtractis abiunctum id eſt, quod ſub hoc cuius gratia verbo intelligimus; vt enim ars in artificioſis; ita in rebus ipſis aliquod eſſe principium aliud; & talis cauſa videtur, quam ex uniuerſo perinde ut caloris, frigoriſque primordia habemus § quo loco ut in pleriſque alijs contendo per abſtractum intelligi ideas, quæ ſunt Platonicæ mentis intelligibilia; vt ſit ſenſus etiam ob id de mẽte diſputare, ut eam Plato intellexit, haud ſpectare ad Philoſophum naturalem, ꝙ ideæ quæ illius obiecta ſunt, otioſas & actione carentes eſſentias ſignificent; eſſentias in quam rerum etiam naturalium, quibus tamen nullo beneficio, & utilitati ſunt; cum careant fine, hoc eſt cum ad eas haud referantur, in eaſque nullam habeant actionem; quòd abiunctæ prorſus & ſeparatæ ſtatuantur à materia, & natura; qua ſeparatione minime abiunctus eſt à natura Deus, quòd in eã agat, illiusque finis, & cauſa exiſtat, quod manifeſtum eſt ex Ariſtotelis demonſtratione à fine petita, quæ uerè & recte de ideis concludit; De Deo, de ente, & de uniuer-

ſalibus

ſalibus nõ itẽ: quia falſum eſt in his non inueniri id cuius gratia; hoc eſt finem; cum ueriſſima ſit ea propoſitio, qua dicitur omne agens agere propter finem, nemoque hactenus dixerit de Philoſophia bene meritus in ſolo Phyſico, & materiali motu finem reperiri, & id cuius gratia: quod oſtendunt poſtremæ illæ Ariſtotelis uoces ‹ ita in rebus ipſis, aliquod eſſe principium aliud, & talis cauſa uidetur, quam ex uniuerſo perinde ut caloris frigorisque primordia habemus› num his uerbis non clare innuitur vniuerſalem aliquem extare rerum omnium finem, ad quem cuncta ut ad communem cauſam referri debeant: ob idque inane eſſe, quicquid in rerum exiſtit uniuerſitate, quod cum eo generali fine coniunctum non eſt, ſed priuatim, à cæteris & ſegregatum manet?

Supereſt modo vt ordo explicetur, quem his libris Ariſtoteles ſequutus eſt: Metaphyſicorum ſubiectum eſt ens naturale, cuius principia externa, hoc eſt cauſæ exponuntur in primo & ſecundo lib. in tertio libro enumeratio fit per dubitationes eorum quæ de ente iam cõſtituto quæri poſſunt, in quarto libro explicari incipiunt, ante præpoſitæ dubitationes, ac primum quatenus ens huiuſmodi ſit unum, quatenus multiplex, & quatenus vniuerſale. in quinto libro diſtinguuntur vocum ſignificata, quibus entis affectiones continentur, ac de quibus deinceps ſuſcipienda tractatio fuerit; hactenus uero entis principijs in quinque primis libris declaratis, cauſis inquam, quid nomine entis; & quid nomine illorum, quæ de ente demonſtranda ſunt, recto & continuato ordine docetur in ſexto libro qualis hæc ſcientia ſit, ex eo ſubiecto conſtituta, cum huiuſmodi principijs, & proprietatibus. Septimus liber exordium eſt ſcientiæ totius ſigil-

latim,

latim,& per omnes partes explicandæ; in eoque & octa uo libro luculente differitur de substantia comparatione decem prædicamentorum, de partibus substantiæ hoc est de materia & forma, de secundis substantijs, & de definitione, quæ quod in ijs inuolutum est, tanquam euoluit, distincteque exponit. in nono libro comparatio fit substantiarum in composito naturali, id enim est orationem habere de actu, & potentia. in decimo libro disputatio suscipitur de entis proprietatibus, quæ sunt unum, multa, idem, diuersa, & opposita, atque hæ quidem affectiones substantias cōsequuntur disiunctim acceptas, & inuicem comparatas: disiunctim inquam, quoniam dum in composito spectantur, illico actus sunt, uel potentia. in 11. libro, quoniam sermo habitus fuerat in antecedentibus de ente per se, nimirum de substantia, oratio primum suscipitur de ente per accidēs, ac deinde de proprietatibus entis Physici, hoc est de substantia externe, & ad accidentia relata: quæ sunt infinitum, motus, locus, tp̄s, continuū contiguum, & cætera id genus. in duodecimo lib. de connexione agitur, quam entia Physica habent cum substantijs superioribus tum quatenus entia sunt, tū quatenus motum habent: in 13. & 14. libris expugnantur illa, quæ de ente Physico falsò commenti fuerant antiqui, quam concertationem suo more Arist. initio inchoauerat, sed eam præsertim sit, quòd nimis prolixa uideretur, ne scientiæ ordinem interturbaret. Hanc vero Methodum, qua Metaphysicorum libri exponuntur, constat compositionis esse, non resolutionis: cum ab ijs quæ natura priora sunt, sensim ducatur in illa, quæ naturæ ordine sunt posteriora.

FINIS.

